

У К Р А Ї Н С Ь К И Й
Тиждень

№ 44 (416) 6 – 12.11.2015 р.

**Мішель
Терещенко**
про
повернення
Глухова

Хто наступний
після Корбана

Яким буде курс
долара наприкінці року

Чи має перспективи
атомна енергетика

Суми

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

Якщо зібрався у мандрівку,
бери з собою **ТревелСімку!**

ЄДИНИЙ ТАРИФ
на дзвінки та СМС
в Україну

Тревел Шоп

**БЕЗКОШТОВНА
ДОСТАВКА**
гарних номерів

Діє у > **190** країнах

БЕЗКОШТОВНІ вхідні дзвінки у **≈ 140** країнах

ВІДСУТНЯ ПЛАТА за з'єднання та абонплата

ПАКЕТНІ ПРОПОЗИЦІЇ, що дозволяють заощаджувати
ще більше: дзвінки, СМС, GPRS-Інтернет

БЕЗКОШТОВНІ дзвінки зі **Skype** та **Viber** на ТревелСімку

ВСІ можливі варіанти поповнення: portmone.com ПриватБанк VISA IBOX

Інфолінія: (044) 223-8008 w.TravelSIM.ua

Приватний номер на 81005 2015 в. Додати на картку. Тарифи на зв'язок та СМС в Україні та за кордоном. © 2015 TravelSIM

U.T.T.

НА ЧАСІ

4 У міжвибор'ї
Чим дихає політикум
між 25 жовтня і 15 листопада

7 Юрій Макаров
про логіку карної системи

8 Шпаргалка для президента
На кому влада мала б «не
зупинятися після Корбана»

10 Гривня на роздоріжжі
Чи об'єктивні причини
для подорожчання долара

14 Пенсійна реформа: зупинка
чи пауза?
Чим небезпечне зволікання
зі змінами в соціальной сфері

18 Рикошет по-польськи
Антиукраїнська риторика
як ворог Речі Посполитої

ТЕМА НОМЕРА

20 Небезпечні стереотипи
Про політичні сюрпризи
на Сумщині

23 Схід і Захід одразу
Як змінювались електоральні
вподобання в регіоні за часів
незалежності

26 Вирватися з ведмежого кута
Як Сумщина має подолати
економічну залежність від Росії

30 Артем Семеніхін:
«Я не збираюся
зупинятися на Конотопі»
Як націоналіст-фронтовик
керуватиме містом, що колись
належало до «червоного поясу»

32 Мішель Терещенко:
«Не хочу, аби Глухів був
буферною зоною»
Мер із роду меценатів про свої
пріоритети на новій посаді

34 «Огромный багаж знаний,
совершенно безвозмездно
отданный потомству...»
Колекція Оскара Гансена
як здобуток Сумщини

СУСПІЛЬСТВО

36 Офіцер Сил спеціальних операцій:
«Наше головне завдання —
деморалізація ворога»
Який вигляд має інформаційна
війна за лінією фронту

СВІТ

38 Голосування
під акомпанемент вибухів
Яким буде політичний ландшафт
Туреччини після виборів

40 Випробування для Туска
Наскільки успішним був колишній
польський прем'єр у кріслі
кризового менеджера Європи

42 Едвард Лукас
про Росію і Захід у новій
книжці Гаррі Каспарова

44 Напіврозпад
Чи може світ відмовитися
від атомної енергетики

КУЛЬТУРА

46 Хмельницький та будні майя
Чим запам'ятався цьогорічний
кінофестиваль «Молодість»

ЩОДЕННИКИ ОКУПАЦІЇ

48 Віртуальне правосуддя
Україна й окупанти в Криму
змагаються в заочних вираках

49 Газовий колапс «ДНР»
Як Донецьк замерз «замість» Києва
P. S.

50 Володимир Панченко
про хибну боротьбу
з рустикальністю

Тиждень

№ 44 (416) 6 – 12.11.2015
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: 067-407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: 067-407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР
від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 15-2743
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 4.11.2015 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі
та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

ЦЕНТРАЛЬНИЙ
ВИБОРЧИЙ КОДЕКС

НА ЧАСІ

У міжвибор'ї

Станіслав Козлюк

Від Революції гідності до сьогодні в Україні відбулися вже треті вибори. Відносно впорядковані та прозорі президентські й парламентські (якщо не брати окремих мажоритарних округів) перегони ніби переконали, що електоральний процес може бути більш-менш урівноваженим, місцями навіть нудним. Але варто було піти на рівень нижче, до обрання місцевих рад і мерів, як іржаві коліщата державної машини зарипіли й виникло цілковите дежавю. Ніби повернулися на п'ять років і далі. У добу «стабільності», коли окрім власне голосування і його підсумків мають значення ще й забаганки місцевих князьків, маніпуляції в ЦВК...

Найпомітнішою хібою виборів став підрахунок бюлетенів. Традиційно вже лунають голоси, що зі встановленням результатів зволікають, аби протягти до місцевих рад «своїх», «лояльних», «угодних» абощо. Розгорілася боротьба за призначення-непризначення другого туру виборів в окремих містах, і, треба визнати, з перемінним успіхом. В умовній опозиції нинішній владі прямо говорять про фальсифікації на користь провладної партії за допомогою «уточнених» протоколів. ►

ФОТО: УКРАЇНФОРМ

Схема, відверто сказати, стара як світ, а широкому загалу вона стала відома після голосування за Раду VII скликання, коли деякі окружні виборчі комісії доуточнювалися настільки, що з допомогою силовиків «загубили» кілька десятків тисяч виборців. А тепер, окрім цього, владі закидають і підміну мішків із бюлетенями, і фальшування результатів спільно з міліцією. Втім, не можна однозначно й упевнено стверджувати, що нинішній підрахунок виявився бруднішим за всі попередні.

У найбільшій фракції Ради визнають: так, на окремих дільницях є факти фальсифікацій. Утім, вони не мають масового характеру й не є основною причиною затяжного підрахунку. Водночас, нагадують депутати, на всіх українських виборах результати встановлювали в останній день відведеного законом терміну, а в 2010-му, на президентських, узагалі голоси рахували два тижні. Під час загальнонаціонального волевиявлення було простіше: коли окружна комісія приймала протоколи дільниць, то була зобов'язана вносити результати до електронної системи. Тож можна було спостерігати, як 90 із чимось відсотків протоколів опрацьовували в перші кілька днів, а потім один, якщо не десята відсотка, рахували до останнього. Нині ж, на місцевих виборах, закон не зобов'язує комісії вдаватися до таких процедур.

ЯКЩО В ДЕПУТАТІВ ІЗ РІЗНИХ ТАБОРІВ ОЦІНКА МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ РІЗНИТЬСЯ, ТО ЩОДО ДОЛІ ЦВК ДУМКИ ТАК ЧИ ІНАКШЕ ЗБІГАЮТЬСЯ: ПІСЛЯ ВИБОРІВ ОХЕНДОВСЬКОГО І К^О ТРЕБА МІНЯТИ

Якщо ж так уже зосереджуватися на фальсифікаціях, то варто зауважити, що в усіх комісіях є представники парламентських фракцій. І окрім БПП там представлені і «Батьківщина», і РПЛ, і «Самопоміч». Відповідно за умови масових підтасовок результатів можна було б спостерігати велику кількість повідомлень про такі порушення. Втім, нині масово лунають лише заяви про довгий підрахунок голосів. У БПП також визнають, що наразі справді є окремі проблеми і з самим законом про місцеві вибори, і з підготовкою кадрів. Рівень останніх оцінюють як «низький». Принаймні можна говорити, що якість членів комісій порівняно з попередніми виборами значно «просіла». Тут, певно, можна і звинувачувати партії, які делегували своїх представників, але не надто переймалися їх навчанням, і нарікати на терміни, відведені на організацію та збір комісії.

Щоправда, провладні депутати наголошують: у більшості округів комісії встигли у відведені законом строки. Переважну частину обласних і міських рад порахували й оголосили у 10-денний термін, мерів — за п'ять днів.

Між тим у час міжвибір'я фракції Ради дещо пришикли. Попри обіцянки УКРОПу влаштувати генпрокурору Вікторові Шокіну тотальну обструкцію у в'язницю за арешт лідера партії та голови політради Геннадія Корбана, початок сесійного тижня видався аж підозріло спокійним. Поки колишньому кандидату в мери Києва намагалися обрати запобіжний захід аж у Чернігові (щоправда, безуспішно, після

чого повернули його до столиці), під будівлею парламенту намагалися організувати протестний мітинг із плакатами й транспарантами «Свободу Корбану». Сюди ж зі своїми наметами підтягнувся не надто вдало розпіарений «тарифний Майдан» Олега Ляшка та протестувальники з-під Національного банку. Попри це, лідери УКРОПу на чолі з Борисом Філатовим, певно, одним із найближчих соратників Корбана, спокійно дефілювали кулуарами Ради.

Здається, імпровізовані Майдани залишаються таким собі тлом для депутатського невдоволення, мовляв, подивіться, за нами народ. У самій же Раді ані бійок, ані блокувань, ані демаршів, отже, шанси домовитися з Банковою є, недоопозиціонери, схоже, це чудово розуміють і розраховують саме на це.

Якщо в депутатів із різних таборів оцінка місцевих виборів різниться, то щодо долі ЦВК думки так чи інакше збігаються: після виборів Охендовського і К^О треба міняти. Адже термін повноважень Центрвиборчкому склав ще 1 червня 2014-го. Якщо ще торік розглядали варіанти його заміни перед парламентськими або й після парламентських виборів, то нині говорять про завершення другого туру місцевих. Противників такого рішення начебто вже й немає. Утім, опозиційні до БПП депутати побоюються, що питання заміни складу Центральної виборчої комісії наштотуватися на банальну недієздатність Ради вирішувати кадрові питання. Та й нинішній склад ЦВК, натякають деякі парламентарії, вигідний президентові. Адже на більшість членів комісії є прямі важелі впливу: вони перебувають у підвищеному стані, а на частину з них узагалі можуть бути задокументовані злочини. Чи буде таким самим «слухняним» новий склад комісії, зауважують в опозиції, поки що не відомо. Відтак у Порошенка, переконані деякі депутати, немає бажання пришивидшувати процес заміни ЦВК.

Хоча звільнення нинішнього складу Центральної виборчої комісії було б логічним після зриву голосування в Маріуполі, а надто після спроби безпосередньо вплинути на результати виборів у Павлограді.

Наразі ж питання в тому, коли саме очікувати заміни ЦВК. У коаліції зауважують, що нинішньому складу Центрвиборчкому варто дати завершити другий тур виборів і підготувати фінансову звітність та звітність за вибори загалом. Впоратися вони мають до кінця листопада. Таким чином, у грудні цілком реальним є винесення питання щодо зміни членів ЦВК до сесійної зали на обговорення.

Голоси будуть, переконують у БПП. Хоча закон і не зобов'язує президента дотримуватися квот, він повинен лише проводити консультації, Порошенко, на переконання депутатів, за негласною традицією спробує врахувати інтереси всіх фракцій, щоб дістати згоду на таке рішення.

Проміжний результат такий: серйозного перегляду підсумків виборів 25 жовтня не буде, другі тури відбудуться навіть там, де цього не дуже хотіли б олігархи (зокрема, в ахметівському Павлограді), у деяких містах незалежні кандидати й демократичні партії якщо не перемогли, то істотно посунули «старих господарників» (нові мери Глухова й Конотопа, успіх «Самопоміч» на Сході тощо), а ЦВК у нинішньому складі не доживе до наступних чергових чи позачергових виборів. ■

Небесна механіка

Юрій Макаров

Форма перемагає зміст. Функція бере гору над особистістю. Бюрократична машина Української держави ввійшла у звичний робочий режим і напередодні другої річниці Майдану продемонструвала те, задля чого вона від початку була створена й до чого найбільше пристосована: захищати власні інтереси від народу. Головне — система, ну а конкретні постаті виконавців — річ вторинна.

Іронія моменту полягає в тому, що суспільство збурило сварка магнатів між собою, розборки у верхніх шарах атмосфери, які жодним чином не стосуються звичайного українця з вулиці, а не системні репресії проти волонтерів та активістів, які тривають уже кілька місяців поспіль. Затримання Геннадія Корбана здійняло значно більшу хвилю незадоволення, ніж арешт, скажімо, Андрія Медведька та Дениса Поліщука, щодо яких теж забули надати громадськості переконливі докази участі у вбивстві публіциста Бузини (про ганебні обшуки в людей, які фактично замінили собою прогнилу систему забезпечення армії на першому етапі війни, я взагалі мовчу). Це може свідчити про легковажність «вулиці»: мовляв, Корбан — постать більш медіатизована, ніж якісь там маловідомі фронтовики. А може, навпаки, про зрілість: бізнесмен, не бізнесмен — не має значення, головне, що було надто наочно порушено принцип справедливості, та ще й із кричущими юридичними проколами.

Ми ж не діти. Президент із рекордною для нього оперативністю (аж наступного дня!) переконував нас, що Корбан — тільки перший крок і зараз почнуться жнива решти високопоставлених злочинців. А я кажу: оговталися! Хто саботував притягнення Януковича до міжнародної відповідальності, хто сачкував покарання винних у розстрілі Небесної сотні, хто зірвав розслідування трагедії 2 травня в Одесі? Хто дозволив утекти з країни найодіознішим стовпам і лакеям попереднього режиму? І тепер нас хочуть переконати, що найбільший корупціонер у країні — нещасний карикатурний депутат від карикатурної партії на літеру «М»? А найбільший бандит — на літеру «К»?

Так історично склалося, що про подвиги пана Корбана на ниві привласнення чужого майна мені розповідали безпосередньо герої, точніше жертви його витівок, ще років вісім тому. Серед сумнівних (або, як кажуть у тих колах, «стрьомних») зв'язків тоді називали чеченський, «лужниківський» і ще бозна-які сліди. Чомусь, коли в березні минулого року запахло смаженим, це не завадило призначити його керівником апарату Дніпропетровської облдержадміністрації, хоча навряд чи ті, хто його призначав, були поінформовані гірше за мене.

Найцікавіше, що період губернаторства Ігоря Коломойського, «бізнес-патрона», або «старшого партнера», Корбана на Дніпропетровщині згадується як торжество не лише ефективності, а й... справедливості, коли двері адміністрації були відчинені для всіх охочих і найактивніша частина громади була безпосередньо задіяна в рішеннях місцевої влади. А рішення, нагадаю, були непрості: сформувати й оснастити добровольчі батальйони, на хвилиночку, не допустити кремлівського сценарію на кордоні Донбасу. Тоді, нагадаю знову, ніхто з команди з грошима особливо не рахувався, і тепер закидати Геннадію Олеговичу, за всіх його гріхів, розкрадання фонду підтримки фронту, який він же і створив власним коштом, — це чистісінький сюр. Вигадали б щось інше.

Тобто йдеться передусім про зазіхання на справедливість як таку, і ніякі обіцянки притягнути в подальшому до кримінальної відповідаль-

**СИСТЕМА ЗАТОЧЕНА НА ТЕ,
ЩОБ ПЕРЕСЛІДУВАТИ ЧУЖИХ.
ХТО ДЛЯ НЕЇ НА СЬОГОДНІ ЧУЖИЙ,
ВИРІШУЄТЬСЯ СИТУАТИВНО Й МАЙЖЕ
НА РІВНІ ІНСТИНКТУ ТОГО ЧИ ІНШОГО
ВИКОНАВЦЯ, ПРИЧОМУ ЗГОРИ ДОНИЗУ**

ності одіозних проросійських політиків типу Вілкула чи Королевської цього враження не можуть затулити. То що ж сталося? Корбан занепокоїв владу своєю політичною активністю? Та обліште, у нас усе, як і 10 років тому, за бажання можна вирішити (і вирішиться!) на рівні територіальних комісій та ЦВК. Корбан перейшов межю у своїх звинуваченнях адміністрації й розлютив першу особу? Не вірю, за всіх питань до президента не царське це діло ось таким чином мститися за образи, і Порошенко, принаймні донедавна, у цьому сенсі себе контролював.

Швидше за все, йдеться все-таки про ексцеси системи. А система заточена на те, щоб переслідувати чужих. Хто для неї на сьогодні чужий, вирішиться ситуативно й майже на рівні інстинкту того чи іншого виконавця, причому згори донизу. Внизу вчорашні беркутівці, які відзначилися садизмом на Майдані, трусять і принижують волонтерів на прифронтових блокпостах. Нагорі генпрокурор ніби виконує соціальне замовлення на переслідування олігархів, насправді виходячи не з логіки, а з одного-єдиного міркування: як це сприйме начальство, що йому сподобається? Машина працює саме так, і будь-яка людина всередині, яка не змінить принципів її кінематики, ризикує стати в кінцевому рахунку її жертвою. ■

Шпаргалка для президента

Денис Казанський

Тиждень спробував скласти приблизний список тих, на кому влада мала б «не зупинятися після Корбана»

Затримання одіозного українського бізнесмена, лідера партії УКРОП Геннадія Корбана викликало гучний політичний скандал. Дії влади засудили практично всі політичні сили, як пов'язані з олігархом Коломойським, так і незалежні від нього. Досить різко відреагувало, зокрема, й журналістське співтовариство. Арешт Корбана був розцінений як вибіркоче правосуддя. «Чому не заарештовують регіоналів Вілкула, Бойка, Бакуліна?» — запитують лідери думок у Facebook.

Відповіді на це запитання справді немає. Уже кілька років в Україні тривають безрезультатні розмови про знамениті «вишки Бойка», спокійно ходять на роботу мері-сепаратисти, які організували на Донбасі торік конституційний переворот, упевнено почуваються майже всі значущі персони часів Януковича, на яких лежить відповідальність за корупцію, насильство та війну.

Реагуючи на вал обурених коментарів та заяв, які пролунали після затримання одного з найближчих сподвижників Коломойського, Петро Порошенко поспішив запевнити, що не має наміру зупинятися на Корбані й слідом підуть інші арешти.

«Моя реакція абсолютно проста. Позиція перша: кілька тижнів тому, коли парламент знімав недоторканність з народних депутатів, які притягнуті до відповідальності, я твердо пообіцяв: це тільки початок. І процеси боротьби з корупцією, і рішучі процеси відновлення законності триватимуть», — заявив президент в інтерв'ю українським телеканалам.

Щоправда, жодних конкретних прізвищ він так і не назвав. Утім, їх давно вже знають журналісти, які втомилася переписувати імена фігурантів корупційних скандалів зі статті в статтю. Слова глави держави дають привід укотре згадати тих, хто так і не відповів за афери та злочини режиму Януковича

й надалі живе та працює в Україні, мріючи про повернення до влади.

Хто буде наступний, по кого прийдуть броньовані «Кугуари» з бійцями «Альфи»? Передусім напрошується кандидатура горезвісного Юрія Бойка, про афери якого вже написано стільки, що додати просто нічого. Як відомо, у 2011 році, коли Міненерго очолював саме він, державна компанія «Чорноморнафтогаз» закупила бурові установки за завищеними цінами, через що держава зазнала понад 200 млн грн збитків. Іще 23 квітня 2015-го ГПУ почала за цим фактом досудове розслідування. Однак Юрій Бойко досі на волі й ВР не поспішає позбавляти його депутатського імунітету. Набагато більший ентузіазм парламентарії та генпрокурор виявили, коли потрібно було, знявши недоторканність, дати згоду на арешт нардепа Мосійчука, якого звинувачують в отриманні хабара \$5 тис. Коментарі зайві.

Можливо, річ тут у тісних зв'язках Юрія Бойка з російським Газпромом. Кажуть, що саме газовий гігант «кришує» українського депутата, оберігаючи його від неприємностей із законом, а наша влада не хоче сваритися з постачальником палива через таку дрібницю, як присвоєні Бойком 200 млн грн. Є ще й інші чутки. У кулуарах не приховують, що ті самі 200 млн грн він давно вже відніс на Банкову і спить спокійно. Але, звичайно, підтвердити цю інформацію фактами ніяк.

Так чи так, президент і генпрокурор рано чи пізно мусять пояснити, чому один із найбільш корумпованих міністрів уряду Азарова ще на волі. Та поки що на озброєння, схоже, взяли рецепт Ходжі Насреддіна: зволікати скільки можна, а там — перевибори, звільнення генпрокурора, зміна уряду і т. ін.

Зачекався «альфівців» на «Кугуарі» й народний депутат від Опозиційного блоку, колишній очільник Дніпропетровської області Дмитро Колесніков. Узимку 2014-го, у дні київського протистояння, коли влада вислизала з рук Януковича, а в регіонах один за одним виникали свої локальні Майдани, Колесніков віддав наказ тітушкам у Дніпропетровську жорстоко побити політичних опонентів, які прийшли на мітинг під стіни обласної адміністрації.

Просто в будівлі ОДА бандитам роздали битки, після чого вони влаштували в центрі міста справжнє побоїще. Міліція в конфлікт не втручалася. Тітушки стріляли в людей із травматичної зброї, валили з ніг, добивали лежачих активістів битками та арматурою. Відео й сьогодні доступне в мережі.

Майже відразу стало відомо, що за організацію перевезення тітушків із Кривого Рогу до Дніпропетровська безпосередньо відповідав Анатолій Буряк, який очолює департамент баскетболу СК «Кривбас», почесним президентом котрого є Юрій Вілкул — батько відомого депутата від Опозиційного блоку Олександра Вілкула. Саме останній організував напад тітушків на людей. Виконавцем був губернатор Дмитро Колесніков.

Нині про кримінальні справи проти останнього нічого невідомо. Подеколи мусується тільки призвище Вілкула, та й то на рівні розмов. Схоже, за дніпропетровське насильство ніхто не відповідає. На тлі сьогоднішніх кровопролиттів воно, ймовірно, здається владі суцього дрібницею, не вартою уваги.

Окрім Колеснікова можна згадати ще й куди більш відомого Колеснікова — Бориса з Доне-

Відео нападу на майданівців у Дніпропетровську дивіться тут

цька. Сьогодні вже нікому не цікавий небувалый розгул корупції під час підготовки країни до чемпіонату Євро-2012. А лишень кілька років тому корупційними звинуваченнями на адресу цього діяча кишіли буквально всі незалежні ЗМІ.

Не відставали й політики. Приміром, Арсеній Яценюк у липні 2012 року з трибуни парламенту зажадав спеціальної комісії для розслідування розтрат \$10 млрд у період підготовки до Євро.

«Опозиція вимагає створення слідчої комісії на предмет використання \$10 млрд, які надійшли на будівництво об'єктів інфраструктури Євро-2012 з кишень 46 млн українців. Саме 46 млн українців зробили це Євро-2012, вони заплатили свої податки, і українці повинні знати, куди пішли кошти, притягнути до відповідальності тих, хто розікрав ці \$10 млрд», — заявив Яценюк.

Як відомо, за Януковича жодного розслідування корупційних схем Колеснікова зі зрозумілих причин проведено не було. Однак і після втечі колишнього президента до Ростова-на-Дону ніхто не квапиться з'ясувати долю згаданих мільярдів. Думається, сьогодні вже ніхто не перешкодить Арсенієві Яценюку належним чином узятися за таке розслідування, ось тільки запал його чомусь вичерпався.

Давно вже плачуть слідчі СБУ за мерами-сепаратистами, яких на Донбасі так багато, що всіх навряд чи й перелічиш в одній статті. Переможець на виборах мера в Добропіллі, організатор місцевого «референдуму» Андрій Аксьонов, діючі мери Дружківки та Маріуполя Гнатенко й Хотлубей, Юрій Хортів із Рубіжного, які є відомими поплічниками терористів, не покарані. На них відповідальність за кров і насильство, за розпалювання війни, але вже півтора року правоохоронці не можуть притягнути до відповідальності навіть цих осіб, годі вже й казати про тих, хто віддавав їм накази і стояв за їхніми спинами.

Дійшло до того, що відомого луганського сепаратиста Арсена Клінчаєва, котрий чомусь переїхав жити до Києва, просто побити на вулиці якісь громадяни, в яких увірвався терпець. Влада виявила неспроможною притягнути до відповідальності навіть дрібного виконавця.

Така лояльність найвищих посадовців та небажання карати бандитів, винних у кровопролитті, викликають подив та обурення в тисяч людей, що пройшли фронт і відчувли віну на власній шкурі. Та й не тільки в них, а фактично в усіх патріотів України. Адже багато з тих, хто висловився на підтримку Корбана, були обурені не так його арештом, як вибірковістю правоохоронців і явним небажанням карати відкритих ворогів держави. Залишається тільки сподіватися, що недавній заяви Порошенка не зостануться простими словами й за ними настануть арешти інших злочинців, що відповідальні за тисячі покалічених тіл та долів.

А поки вся країна спостерігала за пригодами Геннадія Корбана в суді, майже ніхто не звернув уваги на ще одну новину. 1 листопада завершився термін перебування під заставою 3,7 млн грн для колишнього голови фракції Партії регіонів у Верховній Раді Олександра Єфремова.

Це фактично означає, що його арешт закінчено й він може офіційно забрати назад свої кошти. ■

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВЕРНІТЬСЯ НА ЦЮ АДРЕСУ

Гривня на роздоріжжі

Любомир Шавалюк

Чого очікувати від курсу національної валюти?

Осін і завершення виборчої кампанії — найкращий час для пожвавлення спекуляцій на валютному ринку. На міжбанку долар уже торгується на гривню-дві дорожче, ніж влітку. Банки здебільшого дають за «вічнозелений» понад 23 грн. На чорному ринку, пропонують за одиницю валюти абсолютної твердості понад 24 грн. Наявність штатних мінял, які, здається, вже прописалися біля канторів, свідчить, що на долари є попит. На перший погляд, до нового стрибка девальвації гривні все готове. Уже навіть регулярно з'являються чутки, що «долар буде по 30». Бракує лише масштабної істерії серед засобів масової інформації, яка нагнітала б валютну паніку серед простих українців. Ось незабаром вона почнеться, і тоді буде... Стоп. Але чи є передумови для нового стрибка валютного курсу? **Тиждень** спробував це проаналізувати.

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ФАКТОРИ

Основою диспозиції на валютному ринку є платіжний баланс, який показує, скільки валюти за якими статтями приходиться у країну, а скільки покидає її. Днями Нацбанк опублікував дані платіжного балансу за січень — вересень поточного року. З них випливає кілька висновків.

По-перше, сальдо рахунку поточних операцій, основою якого є зовнішньоторговельний баланс (різниця між експортом та імпортом товарів і послуг), за дев'ять місяців 2015 року становило \$88 млн, тобто було додатнім. Отже, країна отримує валюти від поточних операцій більше, ніж витрачає на них. Це позитивна новина. До цього слід додати, що зазначене сальдо залишається додатнім ось уже четвертий місяць поспіль, при тому що вересень, як і всі осінні місяці, — традиційний період, коли у зв'язку з наближенням новорічних свят активізуються імпортери й торговельний баланс погіршується. Ще один нюанс — баланс рахунку поточних операцій зводиться з плюсом другий квартал поспіль, чого в Україні не було з 2005 року. Це, безумовно, матиме позитивний вплив на валютний ринок та психологічну обстановку на ньому, навіть якщо в останньому кварталі року показники погіршаться.

По-друге, у країні поступово відновлюється ділова активність, що є причиною і водночас наслідком пожвавлення експорту. Якщо за вісім місяців 2015-го експорт товарів і послуг, за даними НБУ, у середньому зменшився на 32% (Держстат рапортує про майже 34% скорочення) відносно аналогічного періоду минулого року, то у вересні темп падіння становив лише 20%. Якщо така динаміка триватиме, то додаткові валютні надходження тиснутимуть на гривню в напрямку подорожчання, а не знецінення. Водночас імпорт залишається низьким, щомісяця зменшуючись на понад 30% порівняно з минулим роком. Це сприяє

покращенню торговельного балансу. Як уже зазначалося, у IV кварталі очікується сезонне зростання везення товарів і послуг. Але сумнівно, що воно буде настільки різким, щоб похитнути рівновагу на валютному ринку. Тут слід згадати, що Нафтогаз почав великими обсягами купувати природний газ, аби забезпечити рівне проходження опалювального сезону. Але кошти на це він акумулює здебільшого не шляхом купівлі валюти на ринку, а беручи кредити від міжнародних організацій (від ЄБРР отримано \$300 млн, ще нібито очікується \$500 млн від групи Світового банку та €200 млн від німецької KfW). Тобто на валютний ринок пікові закупівлі блакитного палива Нафтогазом впливатимуть слабо.

По-третє, країна знову почала отримувати прямі іноземні інвестиції (ПІІ). За дев'ять місяців цього року чистий їх приплив становив \$2,1 млрд на тлі від'ємних величин торік. Звичайно, нинішній темп залучення ПІІ незадовільний навіть порівняно з показниками кількарічної давності. Але навіть те, що маємо на сьогодні, краще, ніж нічого. А з відновленням економічної активності можна очікувати, що приплив капіталовкладень із-за кордону, можливо, зростатиме.

НИНІШНІЙ КУРС ГРИВНІ МАЄ ДОСИТЬ МІЦНЕ ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ПІДҐРУНТЯ. НЕ ДИВНО, ЩО НАЦБАНК П'ЯТИЙ МІСЯЦЬ ПОСПІЛЬ ПОПОВНЮЄ ЗОЛОВОВАЛЮТНІ РЕЗЕРВИ

По-четверте, окрему увагу треба приділити зовнішньому боргу. Цього року Україна в середньому щомісяця витрачає майже \$300 млн на погашення зовнішнього боргу банків. Темп погашення зріс на 84% порівняно з не надто успішним 2014-м, але останнім часом стабілізувався. Сума помітна, але ми не виплачуватимемо її нескінченно довго. На середину 2015-го залишок зовнішнього боргу українських фінустанов становив \$15,7 млрд, що на понад 30% менше, ніж на початок 2014-го (пікові значення цього показника сім років тому сягали \$42,1 млрд, порівняно з якими нинішня сума є мізерною). Тож можна очікувати, що зовсім скоро за відсутності форс-мажорних обставин і цей фактор не чинитиме колись значного тиску на диспозицію валютного ринку.

Що стосується іноземних боргів українських корпорацій, то на їх погашення цього року Україна в середньому витрачає понад \$500 млн щомісяця, що на 37% більше, ніж торік (тут також спостерігається певна стабілізація виплат). Цей фактор на сьогодні, мабуть, найвагоміший. Тобто на погашення корпоративного боргу перед нерезидентами, у якому часто домінують кошти, котрі олігархи перекладають із однієї

кишені, української, в іншу, офшорну, країна витрачає чималі гроші, втрата яких найбільше підтримує курсову стабільність. Відплив валюти цим каналом може тривати досить довго, адже залишок зовнішнього боргу українських компаній на середину року становив понад \$59 млрд, що за нинішніх параметрів платіжного балансу є досить значною сумою. Чи матиме цей фактор вирішальне значення з огляду на збільшення валютних надходжень за низкою інших статей платіжного балансу? Мабуть, ні, хоча ситуативно, протягом кількох днів чи тижнів, може бути й таке. У підсумку виходить, що нинішній курс гривні має досить міцне фундаментальне підґрунтя. Не дивно, що Нацбанк п'ятий місяць поспіль поповнює золотовалютні резерви, викупуваючи надлишок валюти на міжбанку. У таких умовах розхитати встановлену курсову рівновагу досить важко, тож на суттєве знецінення гривні в ринкових умовах розраховувати не варто.

СЮРПРИЗИ МАЙБУТЬОГО

Попри те що на сьогодні платіжний баланс загалом сприяє досягненню певної рівноваги на валютному ринку, немає жодної гарантії, що така диспозиція збережеться на перспективу. Точніше, можна впевнено очікувати, що вже за кілька місяців ситуація погіршиться через низку факторів.

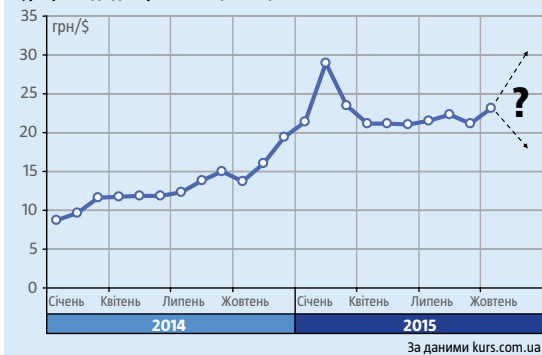
Однією з найважливіших передумов погіршення торговельного балансу є зростання імпорту через підвищення доходів населення і споживання. У вересні цього року валова середньомісячна зарплата в країні становила 4343 грн, що на 25% вище, ніж торік. Відтак на споживання тепер витрачають на кілька мільярдів гривень щомісяця більше, ніж раніше, а це кілька мільярдів доларів додаткового імпорту на рік. Збільшення зарплат у країні та державних соціальних виплат починаючи з вересня, а також підвищення останніх у два етапи, заплановане на наступний рік, за своїми темпами не відповідають можливостям внутрішнього товаровиробника нарощувати реальні обсяги виробництва. Відтак значну частину приросту використованого доходу домогосподарств задовольняють увезені товари й послуги, що погіршить сальдо торговельного балансу й незабаром почне чинити додатковий тиск на курс гривні. Таким чином у гонитві за рейтингами перед виборами уряд своїм соціальним популізмом заклав міну під рівновагу, досягнуту на валютному ринку. Наслідки цього пожинатимемо дуже скоро.

Іншим вагомим фактором погіршення платіжного балансу є скасування низки імпортних мит. 30 вересня Україна скасувала спецмита на імпорт автомобілів. Це не матиме суттєвого впливу на платіжний баланс, адже через кризу продаж автомобілів в Україні значно зменшився. Інша справа — додатковий імпорتنний збір. Його скасування, заплановане на 1 січня наступного року, суттєво вплине на платіжний баланс. За даними Держказначейства, за дев'ять місяців 2015-го надходження до бюджету від додаткового імпортного збору становили 16,6 млрд грн. За повний рік набіжить понад 20 млрд грн. У разі скасування збору ця сума опиниться в руках імпортерів та споживачів, які, грубо кажучи, витратять її на інші увезені товари й послуги. Тобто йдеться про \$1 млрд додаткового імпорту. З урахуванням того, що за три квартали 2015-го сальдо поповнення

Вгору чи вниз?

Курс гривні до долара вийшов за межі діапазону, у якому перебував протягом кількох місяців у середині року. Українці почали говорити про новий етап знецінення національної валюти до 30 грн/\$ і вище, але фундаментальних підстав для цього поки що немає

Курс гривні до долара на кінець місяця

резервів Нацбанку було практично нульовим (дуже поганий початок року компенсували помірно позитивні останні місяці), вказаний приріст може створити на ринку дефіцит валюти. Разом із тим скасування додаткового імпортного збору — монета, яка має два боки. Окрім названих негативних наслідків є ще один нюанс. Імпортери відкладатимуть, якщо це можливо, великі покупки на наступний рік, коли збору вже не буде, сподіваючись розмитнювати продукцію дешевше. У такому разі до кінця 2015-го акціотажного попиту з їхнього боку бути не повинно. Відтак рівновага на валютному ринку дістане додатковий чинник підтримки, хай навіть тимчасовий.

Ще один важливий фактор стабілізації — реструктуризація зовнішнього державного боргу. Україна домоглася перенесення на пізніший час погашення тіла боргу на суму близько \$14 млрд, частину взагалі списують. Тобто на період 2015–2018 років ми полегшили тягар зовнішніх виплат у середньому на \$300–400 млн щомісяця, що є досить вагомою сумою з огляду на ключові виплати, названі вище. Країна не платитиме \$3 млрд у грудні Росії. Можна лише здогадуватися, як відреагував би валютний ринок на спробу уряду купити цю суму для погашення російського боргу або на зменшення золотовалютних резервів аналогічного масштабу в разі, якби НБУ продав уряду цю валюту безпосередньо. На сьогодні проблему знято, тож вплив цього чинника на курсову рівновагу може бути лише теоретичним і спекулятивним. Крім того, країна й наступного року заощадить понад \$4 млрд на виплатах боргу, включеного в периметр реструктуризації. Тож і в найближчому майбутньому боргова операція матиме суттєвий позитивний вплив на курсову рівновагу. Це потрібно враховувати.

З огляду на всі названі фактори можна сподіватися, що платіжний баланс якщо й погіршиться, то не критично. Тобто в будь-якому разі появи передбачуваних фундаментальних чинників, здатних призвести до стрімкого знецінення гривні, не очікується.

СПЕКУЛЯЦІЇ ТА СЦЕНАРІЇ

Навіть якби фундаментальна основа рівноваги на валютному ринку була ідеальною, то все ж таки суто на спекулятивних та психологічних факторах гривня могла б пройти певний шлях у бік знецінення, хоч і

нетривалий та ненадовго. А таких чинників кілька. Однією з найперших спекулятивних причин для подорожчання долара, хоч як дивно, є той факт, що в лютому він коштував понад 30 грн, а в пікові моменти його вартість на чорному ринку сягала 36–39 грн. Тобто є певне коло контрагентів, які тоді переплатили за «вічнозелений», а за нинішніх цін не готові фіксувати збитки, тож чекають на вищий курс, щоб продати валюту й хоча б вийти в нуль. Серед них цілком можуть бути й досить поважні банки, яким зараз вигідно розхитувати валютний курс, для того щоб виправити помилки спекуляції, зроблені в I кварталі цього року. Але чи набереться серед них маса, яка стане критичною для рівноваги на валютному ринку, — питання відкрите.

Попередній аргумент підкріплює той факт, що зазвичай на фінансових ринках стрімкі хвилі на кшталт тієї, якою гривня пройшла в лютому, ніколи не бувають одиницями. Після них обов'язково настає друга, а часом і третя. Оскільки висхідний тренд поки що не зламаний, то покупці, налаштовані на дорожчий долар, спробують ще раз зіграти на підвищення його курсу, скуповуючи валюту, що спровокує нову хвилю. А от чи матиме остання таку саму амплітуду, як перша, залежатиме від того, наскільки змінилися передумови.

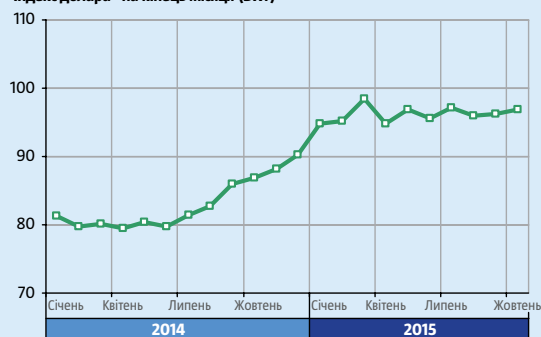
У цьому контексті що ми маємо станом на сьогодні? Економіка почала зростати, торговельний баланс вирівнявся, вплив капіталу суттєво зменшився (але не припинився), угоду з МВФ підписано (вісім місяців тому з цього приводу було багато сумнівів), очистка банківської системи практично завершилася, реструктуризація зовнішнього державного боргу України перед приватними кредиторами практично закінчена, облікова ставка НБУ вища, ніж тоді (її підняли до 30% тільки 4 березня, коли пік паніки вже минув; протягом майже всього лютого вона становила 19,5%, що нижче від теперішніх 22%), а залишки коштів на коррахунках банків суттєво нижчі, ніж у лютому. Тобто за весь час, який минув від піка попередньої хвилі, Україна суттєво просунулася в досягненні надійних передумов для курсової стабільності. Це дає підстави сподіватися, що пік нової хвилі курсу гривні буде помітно нижчим, ніж тоді. Водночас є й негативні обставини, серед яких затримка з виділенням третього траншу кредиту МВФ (на цьому можуть зіграти спекулянти), закінчення виборів (після кінця виборчої кампанії ті, хто на ній заробив, часто йдуть в обмінники купувати долари, створюючи надлишковий попит на валюту), а також зняття Нацбанком низки валютних обмежень — крок, який має радше психологічний, аніж реальний вплив на валютний ринок. Хоча негативних факторів і менше, а їхнє значення не таке велике, як позитивних, але ситуативно, протягом кількох днів чи тижнів, вони можуть робити погоду на валютному ринку, штовхаючи курс долара вгору.

З огляду на все сказане можна з великою ймовірністю очікувати, що зростання курсу долара, яке нещодавно розпочалося, не триватиме довго й не зайде надто далеко. Мабуть, навіть не сягне позначки 30 грн/\$, принаймні в перспективі від кількох місяців до півроку. У будь-якому разі нинішня хвиля курсу гривні абсолютно чітко покаже, наскільки стійкою є макроекономічна стабільність, досягнута кілька місяців тому, а отже, чи можуть українці бути впевненими в завтрашньому дні.

Домінування «вічнозеленого»

Індекс долара суттєво підвищився й після кількомісячної паузи переходить у новий етап зростання. Це призводить до знецінення абсолютної більшості валют світу, що негативно впливає на зовнішньоторговельний баланс України та підтримує рівновагу на валютному ринку.

Індекс долара* на кінець місяця (ДХУ)

*Індекс долара — вимірник вартості американського долара відносно кошика валют, до якого входять євро (57,6%), єна (13,6%), фунт стерлінгів (11,9%), канадський долар (9,1%), шведська крона (4,2%) та швейцарський франк (3,6%)

За даними www.marketwatch.com

Але це справедливо лише за умови, що ціну валюти визначатиме співвідношення між попитом і пропозицією. А на ділі може бути інакше. Як саме — це залежить від того, що про валютний курс думають передусім МВФ, а потім вже НБУ. Як свідчать поінформовані джерела *Тижня*, у Держдеп США переконані, що незабаром долар в Україні коштуватиме 30 грн. Чутка це чи результат глибокого економічного аналізу, сказати важко. Але й така версія має право на існування за певних умов.

Річ у тім, що в Україні тривають дуже активні й, мабуть, продуктивні дебати стосовно податкової реформи. Є два варіанти: радикальний проект від Верховної Ради та громадянського суспільства, запровадження якого призведе до втрат доходів бюджету в розмірі 180–200 млрд грн, і поміркований проект Міністерства фінансів, у результаті прийняття якого скарбниці недоотримає 30–60 млрд грн доходів. При цьому перший варіант привабливий тим, що в підсумку приведе до більш стрімкого розвитку економіки згодом (але МВФ погрожує припиненням фінансування в разі його запровадження й, кажуть, затримав виділення третього траншу саме через питання до бюджету-2016), а другий — тим, що держава цілком може дозволити собі такі втрати, зберігаючи підтримку Фонду. Поки політики сперечаються за приводу того, який проект прийнятніший, у народі лунають голоси, мовляв, помірна девальвація зменшить номінальні втрати бюджету в обох випадках, адже забезпечить суттєво вищі надходження (у гривні, звичайно) від оподаткування імпортованих товарів і послуг. У такому разі підсумковий варіант податкової реформи може бути ближчим до радикального проекту, але українцям доведеться потерпіти курс 30 грн/\$ або вище (зате мати швидші темпи економічного зростання незабаром).

Мабуть, навіть суворий Міжнародний валютний фонд пристав би на таку пропозицію. Можливо, він навіть тримає її як запасний, компромісний варіант. Але чи варто йти таким шляхом? В Україні тільки-тільки досягнуто макроекономічної стабілізації, яка далася нам ціною двозначного падіння ВВП у першому півріччі 2015-го. З'являються перші паростки

економічного зростання: за словами голови НБУ, у III кварталі економіка збільшилася на крихітний 1% порівняно з II (до докризових рівнів ще ой як далеко і в абсолютних показниках, і за темпами зростання). Але головне, що українці повірили в те, що найгірше позаду, і поступово починають дивитися вперед і вгору. Якщо в таких умовах, навіть за підтримки МВФ, влада піде на ще один виток девальвації (тобто гривня знеціниться до 30 грн/\$ чи вище й залишиться на досягнутому новому рівні, а не повернеться назад), вона втратить і довіру населення разом із політичними рейтингами, і ті незначні економічні здобутки (зростання ВВП, стабілізація депозитної бази й банківської системи, підвищення соціальних виплат тощо), яких досягли неймовірними зусиллями. Отже, у нинішніх умовах проводити суттєву керовану цілеспрямовану девальвацію гривні в жодному разі не можна, хоч би якими привабливими здавалися її результати! Інакше наслідки можуть виявитися неприпустимо згубними.

ГЛОБАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Коли аналізують ситуацію на валютному ринку, здебільшого беруть до уваги внутрішні фактори. Але на сьогодні Україна опинилася в ситуації, коли зовнішні обставини відіграють вагомий роль. Поки гривня перебувала у вільному падінні протягом 2014-го — початку 2015-го (див. «Вгору чи вниз?»), глобальна ситуація динамічно змінювалася. Індекс долара, який показує вартість «вічнозеленого» відносно провідних вільноконвертованих валют, суттєво зріс (див. «Домінування «вічнозеленого»). У результаті

абсолютна більшість валют країн світу знецінилася відносно американської грошової одиниці. Це суттєво пом'якшило позитивний вплив девальвації гривні відносно долара на конкурентоспроможність українських товаровиробників на міжнародних ринках. Із валют 57 країн, які регулярно відстежує британський тижневик *The Economist*, за рік до кінця жовтня не знецінилося відносно долара лише три. Грошові одиниці наших основних торговельних партнерів — Росії, Китаю, Німеччини, Польщі, Туреччини, Білорусі — знецінилися відносно «вічнозеленого» відповідно на 50%, 4%, 15%, 17%, 31%, 63%. Останніми тижнями долар увійшов у новий етап зростання, що призведе до нової хвилі девальвацій валют країн світу. Це означає, що досить скоро українські експортери можуть втратити конкурентну перевагу, яку вони дістали внаслідок знецінення гривні, — ціну товару. Відтак торговельний баланс погіршиться. Як на це відреагують потоки капіталу, можна лише здогадуватися. Але в тому, що рівновага на валютному ринку похитнеться і спекулянти отримають реальне підґрунтя для гри на підвищення курсу долара, сумнівів немає. Чи втримається тоді курс гривні в межах 30 грн/\$ — питання риторичне.

У підсумку маємо твердий фундамент нинішньої рівноваги на валютному ринку, який поступово, а не різко ставатиме м'якшим, кілька спекулятивних факторів, яких у нормальних умовах було б замало, щоб зрушити курс гривні з місця бодай трішки, і глобальну кон'юнктуру, яка насторожує. Чи може така суміш спровокувати нові висоти курсу долара відносно гривні? Сумнівно, але не неможливо. ■

15

листопада
2015
19:00

Національна
опера України
м. Київ

KINGDOM OF BELGIUM
www.diplomatie.belgium.be

Львівська
обласна
філармонія

Під патронатом Посольства Королівства Бельгія в Україні
3 нагоди святкування Дня Короля

ДІРК БРОССЕ

композитор, диригент (Бельгія)

УКРАЇНСЬКО-БЕЛЬГІЙСЬКИЙ МИСТЕЦЬКИЙ ПРОЕКТ

Classic for peace

ХАННЕ РООС
сопрано (Бельгія)

АРТЕМ ШМАГАЙЛО
віолончель (Україна – Бельгія)

Виконуються твори Дірка Броссе

Квитки продаються у касах театру та на сайті www.opera.com.ua

Телефон для довідок та замовлення квитків:
235-26-06, 234-03-06, адміністратор 234-71-65

Генеральний медіа-партнер

Тиждень

ЖИВИЙ
ЗВУК

Pavilion

Пенсійна реформа: зупинка чи пауза?

Віталій Мельничук, експерт групи «Пенсійна реформа» Реанімаційного пакета реформ, народний депутат України I скликання

Пенсійні проблеми належать до найскладніших. А оскільки уникнення владою правдивих відповідей на болючі суспільні питання стало недоброю традицією, то й не дивно, що пенсійна реформа сьогодні фактично зупинилася

ВИЩЕ ТІЛЬКИ НЕБО

Наприкінці квітня уряд подав до Верховної Ради законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та єдиних принципів нарахування пенсій» (проект № 2767). Головна мета проекту, підготовленого за участю й громадськості, — продовжити пенсійну реформу, перейти до єдиних принципів нарахування пенсій та справедливого пенсійного забезпечення, завершити створення інституційних складових трирівневої пенсійної системи.

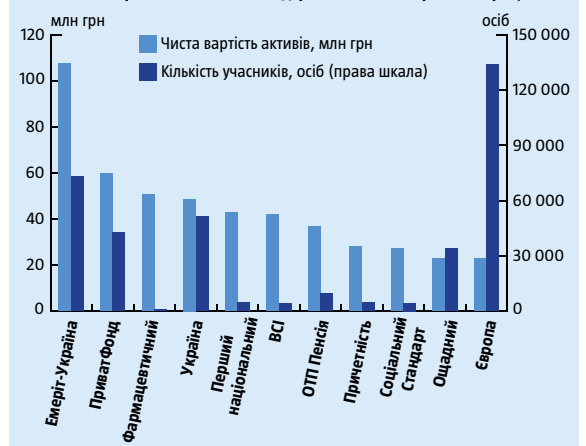
Передбачалося, що проект буде невідкладно розглянутий Верховною Радою. Про це йшлося і в коаліційній угоді, і в інавгураційній промові президента, і в щорічному посланні президента парламенту, і в програмі дій уряду, і у двох рішеннях Національної ради реформ: від 15 травня та від 3 червня 2015 року, прийнятих під головуванням президента та в присутності прем'єр-міністра й голови ВР. Як кажуть британці, «вище тільки небо». Але проект № 2767 ще на початку травня заблокував профільний комітет, і ось уже шість місяців він лежить без розгляду в парламенті.

Аналіз причин блокування засвідчив, що значна частина народних депутатів, зокрема з парламентської більшості, пенсійну реформу не сприймає як важливу. Вони погано розуміють її суть, політичне та соціально-економічне значення для держави, громадян, суспільства та економіки. Навіть дехто з «нерядових» парламентаріїв на запитання: «Чому не відбувається пенсійна реформа?» — майже з роздратуванням відповідав: «Не знаю і знати не хочу, є набагато важливіші питання. Війна, Донбас, вибори...» І все це на тлі неконструктивної позиції відповідального за проект Комітету з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення. До речі, загальна кількість членів цього комітету — лише семеро осіб, із них шестеро обіймають у ньому керівні посади й тільки один (!) є рядовим його членом (для порівняння: у Комітеті з питань податкової та митної політики 32 депутати). До того ж, як з'ясувалося, пенсійної реформи немає і в переліку першочергових пріоритетних реформ, затверджених Національною радою реформ.

Загалом же ситуація як навколо пенсійної реформи, так і навколо законопроекту № 2767 у

Рейтинг НПФ

Найбільші за вартістю чистих активів відкриті НПФ на 30 червня 2015 року

парламентських колах і не тільки має традиційне популістське забарвлення («ми завжди турбуємося про вашу пенсію»), яке в умовах місцевих виборів стало махровим. Думаю, цьому сприяють і нерозуміння суспільством глибини та комплексності пенсійних питань, спрощений, патерналістський підхід до згаданої проблеми.

«НОВА-СТАРА» ПЕНСІЙНА СИСТЕМА

Читач, мабуть, здивується, але пенсійна реформа розпочалася в Україні 17 років тому, далекого 1998 року. Тоді в Указі президента «Про основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні» уперше було визнано, що наявна солідарна система не може забезпечити достойної пенсії українців, було поставлено завдання її демонополізації через перехід до трирівневої ПС.

Із 2004-го в країні формально діє трирівнева система пенсійного забезпечення. Вона складається із солідарної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування (перший рівень), накопичувальної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування (другий рівень) і добровільного, недержавного пенсійного забезпечення (третій рівень). Однак сьогодні в Україні реально працюють лише перший (солідарна пенсійна система) і частково третій рівні (недержавне пенсійне забезпечення). Другий рівень не запроваджено.

Якщо солідарна пенсійна система (далі ПС) працює повною мірою (видатки Пенсійного фонду на 2015 рік становитимуть 253 млрд грн, кількість пенсіонерів на 1 січня 2015 року — 12,1 млн осіб без урахування тимчасово окупованих територій), то без запровадження другого рівня та без належної підтримки активи третього рівня — недержавних пенсійних фондів (НПФ) — на початок 2015 року становили лише 2,5 млрд грн, а кількість учасників НПФ (майбутніх і нинішніх пенсіонерів НПФ) — близько 0,8 млн осіб. Накопичувальну систему загальнообов'язкового пенсійного страхування (другий рівень) планувалося запровадити ще в 2007-му, потім у 2009-му, 2011-му, 2012-му, однак досі цього не зроблено.

Таким чином, за 17 років пенсійної реформи (1998–2015) в Україні так і не було сформовано всіх інституційних складових цілісної трирівневої пенсійної системи. Сьогодні діють лише перший і, слабо, третій рівні. Фактично ми послуговуємося «новою-старою» ПС. Подивимось, як вона функціонує.

ПЕРШИЙ РІВЕНЬ: СОЛІДАРНА СИСТЕМА ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

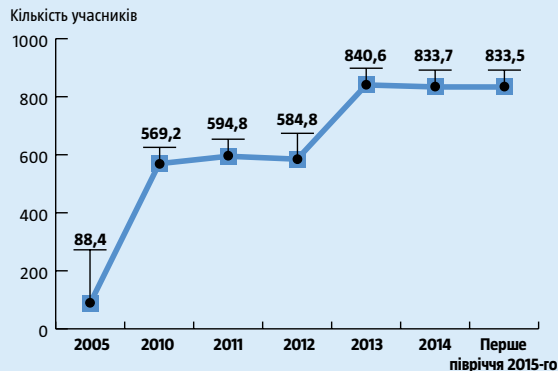
Особливістю солідарної пенсійної системи є те, що в ній задіяні всі громадяни країни незалежно від їхнього віку та бажання. 12 млн 147 тис. українців отримують пенсії, решта сплачує або невдовзі сплачуватиме обов'язкові страхові внески до солідарної системи. Гроші з Пенсійного фонду одразу ж виплачуються нинішнім пенсіонерам. Виплати конкретним пенсіонерам із солідарної системи залежать від страхового стажу та розміру заробітної плати, з якої вираховувалися пенсійні внески.

Основи солідарної пенсійної системи, якою сьогодні послуговується Україна, були закладені 1889 року в Німеччині канцлером Отто фон Бісмарком та скальковані радянським керівництвом у часи СРСР, коли 1956-го ввели пенсію для робітників та службовців, а 1964-го і для колгоспників.

Доки кількість працюючих була велика, а пенсіонерів — незначна, система працювала непогано. Та в 1980–1990-х роках в Україні завершився демографічний перехід до сім'ї з 1–2 дітьми, зросли тривалість життя й кількість пенсіонерів, зменшилася чисельність працюючих. Розпочалася пенсійна криза, що триває і досі. Пенсійному фонду хронічно бракує власних грошей для виконання пенсійних зобов'язань, обсяг яких щороку зростає і на 2015-й становить 253 млрд грн. Перманентні дефіцити ПФ покриваються трансфертами з бюджету, забираючи державні ресурси від інших сфер. При цьому «пенсійний податок» в Україні залишається одним із найбільших у Європі, тоді як пенсія — найменшою (на 1 січня 2015-го середня пенсія із солідарної ПС становила 1582 грн). Пенсійні витрати неможливо сьогодні профінансувати ні за рахунок підвищення ставки пенсійного збору, ні за рахунок збільшення трансфертів з боку держбюджету, які сягнули свого максимуму. Саме в цьому глибинна внутрішня суперечність нинішньої солідарної пенсійної системи, що загнала себе

«Недержавні» пенсіонери

Кількість учасників недержавних пенсійних фондів у 2005–2015-му на кінець року, наростаючим підсумком, тис. осіб

в глухий кут і з цього кута «хапає за ноги» як живих, так і ненароджених.

ДРУГИЙ І ТРЕТІЙ РІВНІ: СИСТЕМА НАКОПИЧУВАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Накопичувальну систему пенсійного забезпечення становлять: накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (другий рівень пенсійної системи), а також система добровільного недержавного пенсійного забезпечення (третій рівень пенсійної системи).

Оскільки накопичувальну систему загальнообов'язкового пенсійного страхування досі не запроваджено, активи системи становлять нуль, кількість учасників (платників чи майбутніх пенсіонерів) теж нуль. Жодна людина пенсію з цього рівня ще не отримувала.

СИСТЕМА НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Система недержавного пенсійного забезпечення представлена в Україні ринком послуг недержавних пенсійних фондів (НПФ), внески до яких добровільно сплачуються роботодавцями або самими громадянами — учасниками НПФ.

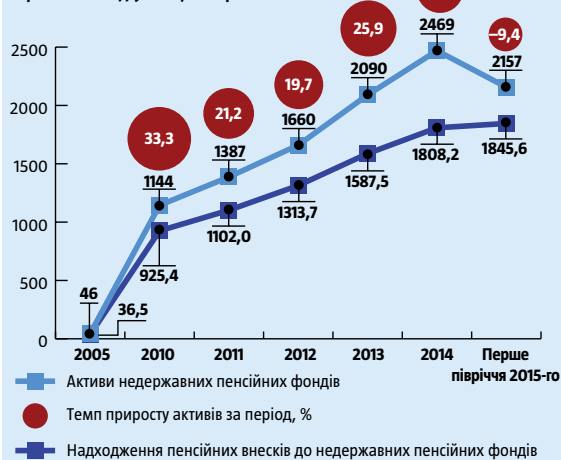
Ринок послуг недержавних пенсійних фондів почав діяти в 2005-му після ухвалення закону про недержавне пенсійне забезпечення і за 10 років склався в реально працюючу систему.

На ринку послуг недержавних пенсійних фондів функціонують НПФ та професійні компанії, які надають їм послуги: адміністратори недержавних пенсійних фондів, компанії з управління активами, а також банки, які зберігають активи НПФ і страхові компанії, що сплачують довічну пенсію.

На кінець першого півріччя 2015-го в Україні було зареєстровано 72 НПФ, зокрема 61 відкритий (їхнім учасником чи вкладником може стати будь-яка юридична чи фізична особа), 6 корпоративних (створених юридичною особою для забезпечення додатковою пенсією своїх працівників), 5 професійних (створених профспілками чи їхніми об'єднаннями для своїх членів). На цю саму дату діяли 23 адміністратори недержавних пенсійних фондів, які надають професійні послуги НПФ, »

Стан активів НПФ

Активи недержавних пенсійних фондів, 2005–2015 роки, наростаючим підсумком, млн грн

насамперед ведення персональних рахунків учасників (див. «Рейтинг НПФ»).

Із 61 відкритого НПФ 11 мають чисті активи, що перевищують 20 млн грн. Із них найбільшим за активами є «Емеріт-Україна» (107,4 млн грн). Із корпоративних фондів з активами 1 млрд 263 млн грн найбільшим є фонд Національного банку України.

Кількість учасників НПФ (громадян, які уклали пенсійні контракти з фондами та є майбутніми пенсіонерами НПФ) від початку їхньої діяльності неухильно зростає: на кінець 2005-го — 88 тис. осіб, 2010-го — 569 тис., 2012-го — 585 тис., на кінець першого півріччя 2015-го — близько 834 тис. осіб (див. «Недержавні пенсіонери»).

Активи недержавних пенсійних фондів щороку зростають. Зокрема, протягом 2014-го вони збільшилися на 379,4 млн грн, або на 18,2%, і на 1 січня 2015 року становили 2 млрд 469,2 млн грн. Хоча загальна тенденція відображає зростання, темпи приросту в першому півріччі 2015-го були

від'ємними, головною причиною були переоцінки активів у корпоративному НПФ Національного банку та в «Першому національному» (див. «Стан активів НПФ»).

Зростання активів НПФ відбувається передусім за рахунок збільшення внесків до пенсійних фондів, зростання їхньої ринкової вартості та отриманого інвестиційного доходу. На кінець 2014-го до НПФ надійшло 1 млрд 808,2 млн грн пенсійних внесків громадян, за перше півріччя 2015-го — ще 220,7 млн грн.

Інвестування активів НПФ. Для захисту від втрат, збереження та примноження активи НПФ вкладаються в різні фінансові інструменти. На кінець першого півріччя 2015-го активи фондів були інвестовані в державні та корпоративні облигації, в акції українських емітентів, у грошові кошти, розміщені на депозитах банківських рахунках, у банківські метали, об'єкти нерухомості (див. «Чим багаті НПФ»).

З часу запровадження системи недержавного пенсійного забезпечення НПФ працюють із позитивним інвестиційним доходом, який наростаючим підсумком із 2005 року становив 1 млрд 15 млн грн. (див. «Доходи НПФ»)

Починаючи з 2008 року обсяг пенсійних виплат збільшився, що пов'язано з фінансовою кризою та виходом із НПФ частини учасників, які за віком мають право на пенсійні виплати. На кінець першого півріччя 2015-го обсяг виплат становив загалом 502 млн грн. Пенсії за цей час отримали 79,7 тис. осіб. При цьому практично всі НПФ, на відміну від інших фінансових установ України, у повному обсязі й вчасно виконують свої фінансові зобов'язання перед громадянами (див. «Виплати зростають»).

СВІТ І УКРАЇНА

Активи накопичувальної пенсійної системи — реальне багатство кожної нації й приватна власність конкретних громадян. Вони є одночасно і джерелом пенсійних виплат для громадян, і головним джерелом довгострокових національних інвестицій для країни.

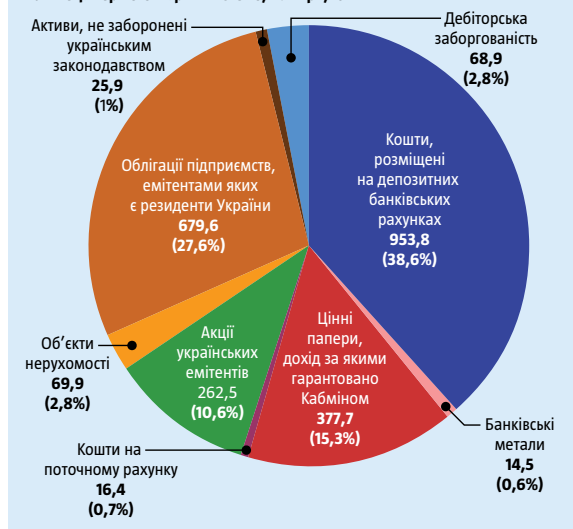
Світові пенсійні активи накопичувальних фондів 16 найбільших ринків світу за останні 10 років збільшилися майже вдвоє і на початок 2015-го становили \$36,2 трлн. Така гігантська цифра відповідає 84,4% сукупного ВВП цих країн. У 2005–2014-му активи накопичувальної пенсійної системи найбільших ринків світу збільшилися з \$19,8 трлн до \$36,2 трлн, тобто в 1,8 раза, зростаючи на 6% щороку. І це при тому, що 2008–2010-й — роки світової фінансової кризи.

Пальма першості належить США: на кінець 2014 року обсяг пенсійних активів у Сполучених Штатах становив \$22 трлн. До п'ятірки лідерів також входять Велика Британія (\$3,31 трлн), Японія (\$2,86 трлн), Австралія (\$1,68 трлн), Канада (\$1,53 трлн). У п'яти країнах обсяги пенсійних активів перевищують валовий внутрішній продукт, а пенсіонери цих країн мають найбільші у світі пенсії.

Оскільки в Україні другий рівень накопичувальної системи не запроваджений, а третій функціонує без його підтримки, активи

Чим багаті НПФ

Інвестування активів недержавних пенсійних фондів за класами активів на кінець першого півріччя 2015-го, млн грн, %

Детальніше в статті Віталія Мельничука «Пенсійна реформа: спроба № 3», **Тиждень, № 20 від 29 травня 2015 року**

накопичувальної пенсійної системи мізерні й становлять лише \$124 млн, або 0,16% ВВП. Відповідно середня пенсія (з усіх трьох рівнів, де 99,7% — перший рівень) після невеликого підвищення солідарної пенсії з 1 вересня цього року становить на сьогодні близько 1700 грн (\$77), тоді як, наприклад, у Нідерландах — більше ніж \$3000, у США — близько \$2500 з усіх рівнів пенсійної системи.

Саме завдяки використанню всіх пенсійних рівнів громадяни в цих та інших країнах можуть отримати належний пенсійний захист, а уряди — вирішити відразу кілька найважливіших завдань: гарантувати мінімальний пенсійний захист для всіх громадян пенсійного віку; забезпечити змагальність роботодавців за найкращих фахівців завдяки можливості запропонувати їм краще недержавне пенсійне забезпечення, стимулювати громадян із перших років кар'єри дбати про власну старість, дати змогу старшим поколінням заповідати або дарувати власні заощаджені пенсійні накопичення своїм нащадкам, забезпечити потужний внутрішній інвестиційний ресурс.

Водночас чинна пенсійна система України ледь вирішує перше завдання — мінімальний пенсійний захист громадян.

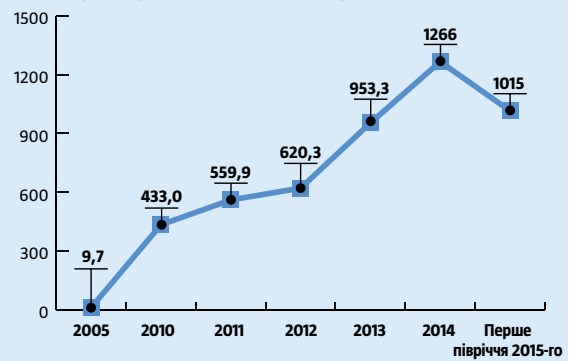
ЧИ ДОПОМОЖЕ «БАТІГ І ПРЯНИК» МВФ?

21 червня цього року питання пенсійної реформи із суто внутрішнього перейшло в міжнародну площину. Цього дня президент України, прем'єр-міністр, міністр фінансів та голова Національного банку від імені України погодили з Міжнародним валютним фондом Меморандум економічної та фінансової політики. Прийняття до кінця грудня 2015-го нового пенсійного закону визначено структурним маяком меморандуму, обов'язковою умовою виконання Оновленої програми співробітництва з МВФ у рамках Програми розширеного фінансування (EFF).

Тобто в разі неприйняття чи несвоєчасного прийняття проекту № 2767 Україна не отримає чи отримає із запізненням чергові транші кредиту МВФ, потреба в яких уже врахована в проекті держбюджету-2016, що, своєю чергою, спричинить неналежне фінансування бюджетних програм, зокрема й військових.

Доходи НПФ

Інвестиційний дохід недержавних пенсійних фондів у 2005–2015-му, на кінець року, наростаючим підсумком, млн грн

Експертне середовище свідоме того, що проект № 2767 має недоліки. Проте його метою справді є реформа, продовження якої сьогодні життєво необхідне, а недоліки можна усунути в процесі підготовки проекту до другого читання.

Чи є ризики переходу до нової, трирівневої пенсійної системи із запровадженням накопичувальної ПС, про які доводиться чути ось уже 17 років? Так, є. Але більшим є ризик її незапровадження.

ГОЛОВНЕ ЗАВДАННЯ НА НИНІШНЬОМУ ЕТАПІ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ — ДЕМОНОПОЛІЗАЦІЯ «НОВОЇ-СТАРОЇ» ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ, ЗАВЕРШЕННЯ ФОРМУВАННЯ ВСІХ ІНСТИТУЦІЙНИХ СКЛАДОВИХ ТРИРІВНЕВОЇ ПС

Саме тому Національна рада реформ мала б внести пенсійну реформу окремим пунктом до переліку найпріоритетніших реформ і на найближчому засіданні розглянути її хід із презентацією паспорту реформи та загальною оцінкою прогресу.

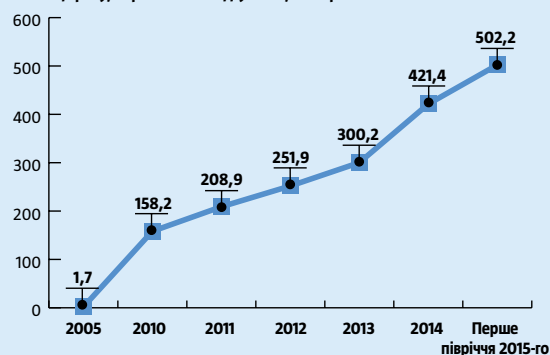
Враховуючи комплексність та міжгалузевий характер реформи, необхідно визначити осіб, персонально відповідальних за проведення пенсійної реформи з боку Мінсоцполітики, Міністерства фінансів, НКЦПФР, Нацфінполуг, Мінекономіки, НБУ та головного координатора реформи з наділенням його відповідними повноваженнями.

Треба звернутися також до голови ВРУ з пропозицією негайно розглянути проект № 2767 на сесії Верховної Ради України та в рамках реформи роботи парламенту, що здійснюється сьогодні за підтримки Європарламенту, розглянути доцільність існування Комітету з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення як інституції популістської та соціально шкідливої.

Головне завдання на нинішньому етапі пенсійної реформи — демонополізація «нової-старої» ПС, завершення формування всіх інституційних складових трирівневої пенсійної системи. Іншим шляхом неможливо адекватно розвивати ні кожен із трьох її рівнів, ні пенсійну систему загалом. ■

Виплати зростають

Пенсійні виплати учасникам недержавних пенсійних фондів у 2005–2015-му, на кінець року, наростаючим підсумком, млн грн

Рикошет по-польськи

Ігор Лосєв

Ревізія відносин між Україною та Польщею може завдати шкоди обом країнам, а виграє від цього традиційно Москва

Пан Зверхність. Польський історик і сенатор Ян Жарин шкодує, що не вдалося «відучити» українців прославляти ОУН та УПА

Україна й Польща у ХХ столітті пройшли великий і драматичний шлях до геополітичного порозуміння, усвідомлення взаємної залежності двох націй і держав у складних умовах Центрально-Східної Європи. Великим відкриттям стало розуміння того факту, що існування цих двох країн пов'язане й неможливо заподіяти шкоду одній із них, не заподіючи другій. У демократичній польській еміграції в колі визначного політичного мислителя й культурного діяча Єжи Гедройця та середовищі журналу *Kultura* це було сформульовано так: «Без незалежної України немає незалежної Польщі».

Може існувати багато проблем поміж нашими націями, але ця істина залишається непохитною, бо витримала перевірку історією. Тому все, що може загрожувати незалежності України, її місце на мапі Європи, рано чи пізно негативним чином позначиться й на Польщі. Адже для неї Українська держава об'єктивно є захисним муром на сході. Водночас для нас Польща — ворога на захід, партнер, що здатен у Європі найбільш адекватно (з огляду на століття спільної історії та сусідських контактів) розуміти українське суспільство і сприяти йому в європейській інтеграції.

Тому взаємозацікавлення полякам й українцям треба чітко визначити у своїх відносинах глобальні пріоритети, відділяючи головне від другорядного, не використовуючи жорстоких подій минулого як камертона актуальної політики. І ніколи не забувати, що в їхньому діалозі була і є присутньою третя сторона, котра має власний інтерес і прагне реалізувати його за рахунок польського та українського...

Зрозуміти це не так і складно, якщо є бажання бачити очевидне. Нині в Польщі після гучного успіху на виборах партії «Право і справедливість» (тепер ПiС має своїх президента, прем'єра та більшість у Сеймі) у

її середовищі з'явилися подекуди настрої геополітичної та історичної ейфорії, прагнення комусь (і не лише в себе вдома) щось диктувати й наказувати. Якщо такі інтенції реалізовуватимуться всередині Польщі, то це внутрішні справи поляків (хоча відомий громадський діяч Адам Міхник уже висловив побоювання, що на його країну чекає «путінізм у польських національних кольорах»).

Однак помилково буде не реагувати, коли йдеться про відверті інвективи польських політиків щодо нашої держави. Нещодавно новообраний сенатор від ПiС професор Ян Жарин дозволив собі зробити публічні заяви, ворожі щодо України і з явними елементами шантажу: «Нам не тільки не вдалося «відучити» українців від антипольських настроїв щодо інтерпретації польсько-українських відносин, ми навіть шкодимо їм. Адже ми (поляки) повинні чітко їм сказати про те, що коли вони хочуть бути європейським народом, інтегруватись у європейський культурний простір, то не мають прославляти й шанувати ОУН–УПА... Волинська трагедія була геноцидом польського народу. Українці не стануть повноцінною нацією без усвідомлення того, що Львів завжди був містом, вірним Польщі».

Заява вражає своєю суб'єктивністю й однобокістю, годі вже й казати про її войовничу негактовність. Важко збагнути, чому польський професор бере на себе функцію «вчителя» українців, істоти вищої за них, такого собі просунутого колонізатора, який напучує диких тубільців. Це та національна зверхність, що завжди заважала співвітчизникам Жарина встановлювати добрі відносини з іншими, ба навіть вести з ними нормальний діалог. Є українці європейським народом чи ні, не залежить від настроїв і примх не тільки цього сенатора, а й усього польського суспільства.

Це факт об'єктивний, а не виплід суб'єктивних оцінок. Тому позбавити нас європейського статусу на тій лише підставі, що та чи та наша позиція комусь не подобається, не можна. Для українського народу такі структури, як ОУН–УПА, тісно пов'язані з боротьбою за національну державність. Вимагати зречення означає вихолощення самої незалежності. Бо важко підтримувати результат боротьби, ігноруючи тих, хто борювався. Як і СРСР, нинішня РФ очорнює ОУН–УПА за дії, що об'єктивно вели до розпаду Радянського Союзу. Можна зрозуміти трактування цих організацій тими поляками, які були і є прихильниками Польщі «од можа до можа». Проте чому українці повинні сповідувати суто польське (чи російське) ставлення до своїх борців за волю? Навіщо їм розглядати власну історію з польських (чи російських) позицій?

Зрештою, українці мають таке саме право вимагати від поляків припинити глорифікувати Армію Крайову, Юзефа Пілсудського (на совісті якого «паціфі-

кація» нашого народу з усіма її жорстокостями) та ще багатьох діячів і численні організації, що залишили по собі кривавий і похмурий слід в Україні.

Волинська трагедія була пов'язана з намаганням польського уряду в екзилі будь-що втримати під своєю владою Волинь, де українці становили абсолютну етнічну більшість. Крім того, не забуваймо, що невдовзі після 22 червня 1941 року Сталін підписав угоду з польським керівництвом, де йшлося про можливість перегляду кордонів, установлених у 1939 році. Отже, з'явилася перспектива відвоювання Волині, чим Армія Крайова намагалася скористатися всупереч настроям більшості. Це призвело до жорстокого міжнародного конфлікту та обопільної різанини. Методи сторін не відрізнялися: взаємне нищення. Перемогли українці тільки тому, що їх було на Волині в кілька разів більше, ніж поляків. На початку 1990-х два народи перегорнули цю криваву сторінку, здавалося б, позбавивши Кремль насолоди постійно збуджувати дражливе питання. Було знайдено компромісну, єдино можливу, прийнятну для обох сторін формулу примирення: «Пробачаємо і просимо пробачення». Однак у Польщі не зникають сили, що постійно прагнуть провокувати напруження між Варшавою і Києвом.

Утім, не можна не бачити, що сьогодні суверенітет Польщі залежить не від ЄС і НАТО, а від того, чи встоїть Україна на сході, де ситуацію ще зовсім не врегульовано. І вже тому не варто завдавати сусідові ударів у спину, об'єктивно його ослаблюючи й кличучи пугінські танки не лише до Києва, а й до Варшави, адже навряд чи вони зупиняться на західному кордоні України. Поки що Європа і США не де-

монструють належної рішучості в протистоянні Путіну. Історикові Жарину незайве було б згадати, як у 1939 році французька преса питалася: «Чи варто воювати за Данциг?». Потім Велика Британія і Франція таки почали війну за Польщу, але її це не врятувало. А в 1945-му демократичний Захід спокійно здав поляків Сталіну...

Не варто сіяти сумніви, коли йдеться про український Львів, адже, намагаючись відчинити історичну скриню Пандори супроти України, можна зробити це й супроти Польщі. Своїми заявами польський професор провокує західних сусідів своєї держави згадати, що раніше Вроцлав називався Бреслау, Колобжег — Кольбергом, а Щецин — Штеттінном. Як кажуть англійці, «не кидай каміння, коли сам живеш у скляному будинку».

Чому нині лунають такі заяви, зрозуміло. Середовище ПiС відчуло, що в Києві діє слабка, неприципова й капітулянтська влада, на котру досить лише натиснути — і вона віддасть те, що в неї вимагають. Москва натиснула — і віддали Крим, іще раз натиснула — віддали пів-Донбасу. Може, і тут пощастить — щось-таки теж віддадуть. Принаймні духовно капітулюють і всупереч істині повісять на себе всі гріхи польсько-української історії. Сильна, ідейна й патріотична влада в Києві (незалежна від корупції, злочинства, незаконного збагачення і т. ін.) унеможливила б і мінські капітуляції, і не завжди справедливий тиск західних союзників, і заяви, подібні до тієї, з якою виступив сенатор Жарин. Якщо керівництво ПiС почне розвивати його тему, Польща вкотре в історії може стати жертвою геополітичного рикошету... ❏

MICHAEL TROMBONE **usa**
trombone **DEASE**
 МАЙКЛ ДІЗ, США
 ТА ДЕН АДУ БІГ БЕНД (УКРАЇНА)

PARTER ua
 надзвичайний концерт
 287 87 87

ЖИВИЙ ЗВУК
 МІЖНАРОДНИЙ
 ДЖАЗОВИЙ
 АБОНЕМЕНТ

DEN
ADU
BIG
BAND
 ukraïne

MDA
POKIB
 MDA.COM.UA

22.11 2015
 початок о 19:00

**ВЕЛИКА ЗАЛА
 ОПЕРНОЇ СТУДІЇ
 НАЦІОНАЛЬНОЇ
 МУЗИЧНОЇ АКАДЕМІЇ
 ІМ. П. І. ЧАЙКОВСЬКОГО**
 ВУЛ. ГОРОДЕЦЬКОГО 1-3/11

Тиждень
 comments.ua
КОММЕНТАРИЙ:

Суми

Сумщина

Небезпечні стереотипи

Роман Малко

Сумщина завжди вміла дивувати. Здавалося б, малопримітний регіон, глухомань біля російського кордону, прогнозована, далі нікуди, але таки ні. Той, хто в це вірив, уже не раз мав нагоду обсмалити бороду. Бо тут уміють влаштувати розриви шаблонів, вистрілювати якраз тоді, коли все, здається, складається якнайкраще, і накривати мідним тазом усі плани та перспективи великих комбінаторів. Тут така традиція.

Останні вибори знову неабияк подивували всеукраїнського обивателя сумськими пристрастями. Ні з того ні з цього тиха область, яка нібито ще з часів Помаранчевої революції, розчарувавшись у своєму землякові, якого доля винесла на вершину президентства, впала в глибокий сон, раптом прокинулася. Прокинулася несподівано гучно, впливши по пиці одразу всім, хто сподівався на легку здобич і непереможливість мешканців глухомані. Місцевим князикам і магнатам, які самозакохано вірили у свою унікальність та непоборність, центральній владі, що сподівалася за допомогою маніпуляцій підім'яти під себе цей край, і навіть своїм вискоккам, які марили легкою здобиччю.

Олігархи. Цих істот на Сумщині традиційно не люблять, але якось уживаються з ними, доки не допече. У цьому Сумщина доволі схожа на Україну загалом. Терпиться, терпиться, а потім як бахне. Бахнуло колись у 2004-му, коли губернатор Щербань, із донецьких, добряче заливши під шкіру сала своєю самодіяльністю, перевершив поріг допустимого. Завалили, здавалося б, непорушного володаря як пити дати кількасот студентів. Озлобилися так, що ні менти, ні інші добрі люди не допомогли. Полетів Щербань у невідомому напрямку. Тепер, схоже, прийшла черга Андрія Деркача. Це ще один пан, не дуже гласний, бо не губернатор, але добрячий шматок області тримає, ледь не всю. Стверджувати, що йому на Сумщині настав гаплик, звісно, ранувато, основна битва попереду, але гонор у його армії підлабунників понівечено серйозно. Як не крути, а столиця Глухів впала. Ну не так щоб без бою, бо, подекуди, навіть замах на Мішеля Терещенка під виглядом автокатастрофи планувався, але впливували компетентні органи. У день виборів теж було б весело, горіли б дільниці зі скриньками, як смолоскипи, хлопці вже навіть чиркали сірниками, але... Це нині багато хто дивується, як то віддав Деркач свою вотчину без гучних фальсифікацій і мордобоїв, бо й справді дивно. Але дивуватися не варто. Попитайтеся в заступника начальника обласного управління з громадської безпеки, який цілу добу гасав по Глухову і втихомирював електорат, як йому було. Він розкаже.

Можливо. Але очевидці розповідають, що, повернувшись до Сум, високий начальник тільки й сказав, що побував у справжньому Техасі, стінка на стінку і все таке. Якби не міліція, була б бойня.

У Конотопі теж не менш епічна історія, щоправда, без крайнощів. Там мером вибрали свободівця, і друге за значущістю місто області, важливий вузловий центр, наче перевернулося з ніг на голову. Було проросійське аж до мозку кісток, і от на тобі.

Що тепер буде з тими Глуховом і Конотопом, як відбиватимуть свою вотчину Деркач і К°, лише Бог знає. Бачення аналітиків, принаймні щодо долі Глухова, розходиться кардинально. Хтось пророкує Терещенкові швидкий гаплик, бо, мовляв, у нього немає команди й деркачівці в раді його швидко взують, а хтось каже, що все під контролем, рада як рада, більшість у нього сяка-така набереться й нічого критичного не трапиться. Не міг, мовляв, Київ допустити, щоб такого легендарного чоловіка в Глухові ки-

ТЕ, ЩО СУМЩИНА Є РЕГІОНОМ, ЗДАТНИМ ОБРАЗИТИСЯ Й ВИЙТИ З-ПІД КОНТРОЛЮ В БУДЬ-ЯКИЙ МОМЕНТ, ВАРТО ПАМ'ЯТАТИ, А НАДТО ТИМ, ХТО НА НЬОГО ПРЕТЕНДУЄ

нули напризволяще. Побачимо. У будь-якому разі очевидці розповідають, що в стані конкурентів шок і лють. Нібито Деркач, зрозумівши, що сталося, обзивав своїх підопічних бездарами й навіть погрожував своєму кумові та помічникові Олегу Бояринцеву, який курирує на Сумщині його справи, очолюючи деркачівську «Волю народу» в обласній розправою. З переляку Бояринцев, кажуть, заяву в міліцію написав про погрози життю. Якщо це так, то внутрішні розборки в них там і справді серйозні. Та й нічого дивного. Донедавна Андрій Деркач міг цілком спокійно вважати себе сумським князем. За всіх часів правив і владарював як хотів, навіть Порошенко, нібито з вдячністю за розвал януковичівської коаліції в парламенті, благословив олігарха й далі правити областю, а тут, дивись, таке.

Область олігархічні клани контролювали завжди глобально. З одного боку, група колишнього губернатора Чмиря з партнерами-регіоналами, з другого — Деркач із Григоришиним, ще шматок у Коломойського. Хто не в курсі, помітну частку української нафти видобувають на Сумщині. Звичайно, всі були не проти й далі впливати на ситуацію, до того ж у світлі децентралізації та збільшення місцевих

ФОТО: УНАН

Деркач у шоці. Сумщина помалу, але впевнено вислизує з рук олігарха

бюджетів вигідно сісти на розподіл грошових потоків. Деркач ледь не в усі політпроекти, кажуть, встиг попрохити своїх людей, так само, не сумнівайтеся, працювали й інші. Бо хто ж відмовиться вигідно освоювати кошти. Тим паче децентралізація вже дається взнаки. Єдина біда, що всі ресурси витрачаються в ручному режимі. І непоганий результат «Батьківщини» в Сумах, та й обрання мера міста від цієї політсили якраз чудово це ілюструє. Весь бюджет пішов, грубо кажучи, на піар, розповідають громадські активісти. Бюджетні кошти вбехували в усе: садочки, школи, підвали, ліфти, бруківку. Не обійшлося, щоправда, і без курйозів. Двійник чинного мера Сум Олександр Іванович Лисенко, який узагалі нічого не робив, взяв понад 4%, що значно більше, ніж ті, хто трудився, активно проводив масові кампанії, вкладав купу грошей, ходив на дебати і т. ін.

Політична кухня на Сумщині взагалі доволі цікава, хоча назвати її оригінальною язик не повертається. Кількість реально існуючих партій тут така мала, що зовсім не дивно, що виборці, охочих голосувати за котів у мішку, виявилось ну дуже небагато. Молодь цю акцію взагалі проігнорувала, і якби не пенсіонери та інші надмірно активні громадяни, все закінчилося б доволі плачевно. З реальних партій у Сумах та області можна назвати хіба що «Батьківщину», котра стабільно бере свої 11–12%, «Свободу», яка має сильний активний кістяк і на якій, по суті, трималися всі вуличні акції під час революції, Демальянс — поки що незначну силу, людей 20, котра не побоялася йти на вибори за своїми 3%, і, хоч як дивно, Аграрну

партію, яка ніколи не мала впливу, зате зуміла добре розбудувати низові структури. А от щодо решти ситуація тут плачевна. БПП у Сумах реально немає, це проект, причому навіть не на папері, а в соцмережах і телевізорі. Соціалісти й Народний рух померли. Радикальна партія здулася. «Воля народу» — фіксація впливів Деркача. «Відродження» — така сама фіксація впливів регіоналів Чмиря, Кернеса та Коломойського. Вони матимуть фракцію в облраді, але сказати, що це партія, важко. «Сила людей» — проект, який, можливо, переросте в політичну силу, як і УКРОП, сформований у середовищі бізнесменів середньої руки, та «Самопоміч», членів якої мало хто бачив, вони вели кампанію, ставлячи по місту тумбочки на бетонних основах: ні реклами, ні зустрічей — лише бетонні тумби. З таким успіхом можуть ці бетонні тумби принести і в міськраду, щоб стояли. Єдиний, кого впізнають із цієї політсили, — Ірина Рибальченко, креатура Деркача з командою. Вона директор їхньої ТЕЦ.

Те, що Сумщина є регіоном, здатним образитися й вийти з-під контролю в будь-який момент, варто пам'ятати, а надто тим, хто на нього претендує. Область якщо не особлива, то зі своїми мухами. Тут, може, й не люблять гучних бунтів, але в кашу наплювати собі не дадуть, особливо коли реальність починає діставати. Користуватися стереотипами небезпечно, вони тут також специфічно працюють. І в цьому легко можна переконатися, якщо є бажання.

Здавалося б, прикордонна з Росією область, любити сусіда тут якщо не зобов'язані, то принаймні повинні. Як мінімум говорити російською і перейматися дружніми зв'язками. А от і ні. У Сумах російської майже не чути. Набагато менше, ніж у Києві.

Звісно, Сумщина пов'язана з Росією контрабандою, унікальною, до речі, за своєю суттю. За рік вона збільшилася, кажуть, у рази, пропорційно зростанню патріотизму та національної свідомості. Та так солідно, що на глухівському та краснопільському напрямку будують уже навіть спеціальні перевалочні хаби. Звісно, ниточки тягнуться аж до столиці, і патронами виступають нібито київські високопосадовці. Але й місцеві люди не жалюються, бо і їм перепадає. Українці везуть у Московію сир, який у Росії офіційно «забанили». А от в Україні навзамін женуть теж ліквідний товар: бичків. У Московщині, виявляється, цього добра плодиться повно, а в нас бракує. Ганяють їх через кордон діти 13–15 років, що віком не дотягують до кримінального покарання. Отримують за послугу по 500 грн. Наші пацани їх тут зустрічають і переганяють далі. Заробіток уже менший, 300 грн, але й це непогано. Масштаб явища майже промисловий, нормальний системний бізнес. Кордон із Росією здоровенний, ганяти можна що завгодно, що, в принципі, і відбувається. А інакше й не можна. Життя таке. Бо, як не крути, нічого позитивного за роки незалежності тут так і не відбулося: поштовху, ривка, принаймні натяку на розвиток мешканці так і не дочекалися. Навіть обирати часто доводиться не між двома лихами, хай і яскравими, а поміж незрозуміло чим. Тотальний брак якісної пропозиції. Не стінка на стінку, як жартують громадські активісти, а яма на яму. Нормальній людині ще треба постаратися не вступити. Але й це, схоже, ненадовго. Сумщина ж уміє дивувати. ■

Схід і Захід одразу

Владислав Івченко

Як формувалася нинішня політична конфігурація на Сумщині

Відомий у 1990-ті роки регіон «червоного поясу» пережив навалу донецьких «управлінців», власну студентську революцію і зрештою, як засвідчили останні місцеві вибори, став доволі різноманітним за своїми електоральними уподобаннями.

ЧЕРВОНА І ЩЕ ЧЕРВОНІША

Так само як перебудова дійшла до замороженого Києва значно пізніше, ніж до Москви, так і Суми довго були осторонь подій у країні. У Прибалтиці вже вивували мітинги, у Львові створювалися патріотичні сили, а в Сумах, як і раніше, відбувалися жовтневі й травневі демонстрації, ніби застій і не закінчився. Бодай якісь рухи почалися тільки наприкінці 1980-х, коли місцеві націоналістичні активісти, здебільшого з-поміж студентської молоді, провели кілька гучних акцій. Про них у місті говорили, але чисельність прибічників патріотичних рухів це не дуже збільшило. Та й самі вони не були готові брати владу на місцевому рівні. Тож із проголошенням незалежності керівні посади в регіоні обійняли представники партійно-господарської номенклатури, які встигли вчасно перефарбуватися. У 1992 році область очолив колишній будівельник Анатолій Єпіфанов, призначений представником президента. У 1995-му він же став головою Сумської облдержадміністрації. А тут ще й розпочалася потужна економічна криза, пов'язана з руйнуванням колишньої радянської економіки, і всім стало не до політики.

Таке-сяке оживлення політичного життя спостерігалось лише в другій половині 1990-х, коли Сумщина була зразковим регіоном так званого червоного поясу. Влада ще не налагодила механізмів впливу через застосування адмінресурсу, тож вибори відбувалися більш-менш чесно і в області голоси набирали комуністи, у сільській місцевості були досить популярними соціалісти. Понад те, Сумщина стала базовим регіоном для такої політичної сили, як Прогресивна соціалістична партія на чолі з Наталею Вітренко, що сповідувала ліворадикальні ідеї. В області накопичувався досить серйозний протестний потенціал, але на поверхню він виходив лише у формі голосування за ліві політичні сили. При цьому патріотичні сили були малопомітними, і їхні результати на виборах були близькі до статистичної похибки.

А загалом наприкінці 1990-х Сумщина за своїми політичними вподобаннями була типовим східним регіоном України, червонішим за сусідню Харківщину. Не виключено, що так усе лишилося б досі й зараз там виграв би Опоблок чи партія «Відродження», а півтора року тому справа могла дійти й до такого жаху, як «Сумська народна республіка». Та в 1999-му сталася подія, яка цілковито змінила

політичні вподобання Сумщини, перетворивши її з типово «східного» на типово «західний» регіон.

СУМЩИНА — ЦЕ Я

У березні 1999 року тодішній президент України Леонід Кучма поставив головою Сумської ОДА Володимира Щербаня. Для колишнього очільника Донеччини це призначення було радше засланням, нехай і почесним. Бо ще за кілька років до того в пана Щербаня були президентські амбіції як у керівника найпотужнішого в економічному сенсі регіону України. Однак далекоглядні плани Щербаня зазнали поразки у двобої з новим володарем Донбасу Рінатом Ахметовим, який виграв битву за регіон. Тож Щербаню довелося переїхати на Сумщину, причому не самому, а зі значною частиною своєї команди.

У Сумській області призначення нового керівника не викликало якихось емоцій. Попередній її очільник Анатолій Єпіфанов буз знятий із посади ще в 1998-му, але зберігав усю повноту влади в регіоні. Та вже невдовзі після призначення Володимир Щербань розпочав масштабну зачистку команди свого попередника. Сам Анатолій Єпіфанов був знятий із посади голови Сумської облради, частина його людей перебігла на бік нового керівника, а частина була замінена кадрами з Донбасу. Щербань показував, що прийшов у регіон надовго, тож намагався привести своїх людей не тільки в органи обласної влади, а й у силові підрозділи. Невдовзі Сумщина вже мала донецьких голів УВС та СБУ, прокурора області та голову податкової служби, керівників багатьох інших структур. Донецький десант налічував десятків чиновників, доходило до того, що донецькі обіймали й посади начальників райвідділів міліції та управлінь ОДА.

Створивши власну команду та здобувши всю владу на Сумщині, Володимир Щербань взявся за масштабний перерозподіл власності в регіоні. Головною ціллю при цьому був середній бізнес, здебільшого підприємства продовольчої та переробної галузі. М'ясокомбінати, молочні та сирні заводи, хлібокомбінати були найбільш ласими шматками. Здебільшого ці об'єкти контролювали їхні керівники, які під час приватизації змогли отримати контрольні пакети й стати фактичними власниками. Тепер же їм доводилося тієї власності позбуватися. Дії нової влади при цьому були однаковими: підконтрольні очільникові області силові та контролюючі органи почали атаку на підприємство, фактично паралізуючи його роботу. Так чи інакше буквально за кілька років значна частина середнього бізнесу Сумщини змінила своїх власників, опинившись під контролем структур, близьких до голови облдержадміністрації. Лише в поодиноких випадках бізнесменам вдавалося встояти й зберегти свої активи. Цікаво, що новий очільник області не чіпав великого бізнесу. Найбільше ▶

підприємство Сум—НВО ім. Фрунзе—належало російському олігархові Константину Грігорішину, який тоді товаришував із лідерами СДПУ(о), що гарантувало надійний захист цьому активу. Державою в державі була й Укрнафта, що добувала на Сумщині більш як половину чорного золота й велику частину газу. Її вже контролював Ігор Коломойський, тож Володимир Щербань завбачливо не намагався атакувати цей актив. Окрім великого перерозподілу бізнесу Володимир Щербань затіяв і масштабну зміну місцевої влади. Мери міст області висловлювали йому свою лояльність, але цього було замало. Щербань хотів всюди поставити перевірені донецькі кадри. Показова історія сталася з міською головою Сум Олександром Андроновим. Спочатку Щербань підтримував його опонента на виборах. Однак сумчани проголосували за свого мера. Тоді на нього стали тиснути. Справа дійшла до затримання одного із заступників мера, і Андронов пішов у відставку, діставши посаду заступника голови ОДА як втішний приз. Невдовзі були проведені вибори, на які Щербань виставив свого помічника Володимира Омельченка. Перед самим голосуванням рішенням суду з виборів був знятий найрейтинговіший кандидат сумчанин Сергій Ключко. У результаті цих махінацій Щербань отримав у Сумах свого мера. В інших великих містах області ситуація була приблизно така сама.

АНТИДОНЕЦЬКЕ ЩЕПЛЕННЯ

За кілька років свого перебування в області Щербань зміг побудувати потужну політичну та економічну вертикаль і вважав себе одноосібним її господарем. Однак він не врахував того, що громадськість у регіоні була налаштована проти нього. Підприємці боялися втратити свій бізнес, чиновникам не подобалося засилля донецьких кадрів, простих громадян дратували виступи керівника Сумщини, який любив розповідати, що прийшов у дикий регіон і цивілізував його. В області поступово формувалася неорганізована, але досить потужна опозиція до Щербаня.

І перший тривожний дзвінок для губернатора пролунав улітку 2004 року, коли на Сумщині почалися студентські протести як реакція на спроби зухвало й нахабно об'єднати всі сумські вищі в єдиний Сумський національний університет, який мав очолити харизматичний Олександр Царенко, член СДПУ(о). Об'єднання, вочевидь, планувалося під майбутні президентські вибори, щоб полегшити контроль за головами тисяч студентів і викладачів. Однак несподівано для влади студенти повстали. Вони розбили в центрі міста наметове містечко, проводили мітинги, привертати до проблем Сумщини увагу центральної преси. Це був потужний удар по іміджу Щербаня як керівника, що тримав регіон у кулаці. На протестувальників чинився тиск. Влаштувалися провокації, лунали погрози, була розпочата брудна інформаційна кампанія. Але студенти стояли. Понад те, їх досить активно почали підтримувати сумчани. Далі вони організували пішу ходу на Київ. То був справжній виклик Щербаню. На межі Сумської області учасників ходи розігнала міліція, але це тільки підклало дров у багаття. Скандал набував загальнодержавного масштабу, на нього звернули увагу за кордоном, і сталося небувале. Президент Кучма скасував свій указ про створення єдиного університету в Сумах, фактично підтвердивши перемогу студентів.

Студентські протести дуже вплинули на хід голосування восени 2004 року. Сумщина, східний регіон, несподівано дружно проголосувала за Віктора Ющенка. І справа тут була не так у підтримці земляка, як у висловленні протесту донецькій команді Володимира Щербаня. Саме тоді на Сумщині стала популярною фраза: «Пережили німецьких, переживемо й донецьких», яка порівнювала нацистських окупантів із зайдами з Донбасу. І в другому, і в третьому турі результат Ющенка зростав, а Щербань, попри всю свою владу та гроші, нічого не міг із цим вдіяти. Чинилися провокації, здійснювалися напади на виборчі дільниці, активістам трошили голови, але влада не змогла змінити помаранчевий колір регіону. Отже, лише чотири роки влади Володимира Щербаня перетворили регіон «червоного поясу» з приблизно харківськими політичними владобаннями на регіон, який на виборах голосував приблизно як Волинь.

КРАЙ НЕЛЯКАНИХ ЮЛЕФІЛІВ

Після перемоги Помаранчевої революції імперія Щербаня була швидко знищена. Більша частина активів перейшла до нових господарів (подейкують, що неабияк сприяв цьому тоді голова РНБО, а нині президент Петро Порошенко), підконтрольні мери були відправлені у відставку, більшість донецького кадрового десанту теж відправлена додому. Сам Щербань втік до США, там був затриманий, пережив суд, але покараний так і не був, лише назавжди полишив політичну кар'єру. Тим часом на Сумщині прийшли до влади помаранчеві сили. Та вже на наступних місцевих виборах пропрезидентська «Наша Україна» програла «Батьківщині», причому на рівні й області, й Сум. Віктор Ющенко швидко втратив підтримку рідного регіону, який став голосувати за Юлію Тимошенко. На президентських виборах 2010 року Сумщина підтримала саме лідерку БЮТ, а не Віктора Януковича, якому не пробачили донецького походження.

ЛИШЕ ЧОТИРИ РОКИ ВЛАДИ ВОЛОДИМИРА ЩЕРБАНЯ ПЕРЕТВОРИЛИ СУМЩИНУ З «ЧЕРВОНОГО» ПОЯСУ НА РЕГІОН, ЯКИЙ НА ВИБОРАХ ГОЛОСУВАВ ПРИБЛИЗНО ЯК ВОЛИНЬ

Та переміг саме Янукович, який призначив головою Сумської ОДА Юрія Чмиря, уродженця Горлівки. Той зміг створити в облраді прорегіональську більшість, банально перетягнувши частину колишніх бютівців. Спроби регіоналів провести свого мера Сум зазнали поразки, і тоді вони примусили переможця виборів Геннадія Мінаєва до коаліції з ними. Юрій Чмирь обійшовся без масованого залучення донецьких кадрів, спираючись на місцевих колаборантів. Узагалі під час свого другого приходу на Сумщину донецька влада діяла значно стриманіше, намагаючись не так залякувати, як сподобатися. Регіонали, здавалося, досить швидко відновили свої позиції, але цей реванш був нетривалий. Вже на парламентських виборах 2012 року Сумщина віддала більшість голосів опонентам Віктора Януковича, а в чотирьох із шести округів перемогли представники опозиції.

Своя революція. Сумські студенти були головною силою опору «донецькому наміснику»

І це при тому, що в руках регіоналів був адмінресурс і вони мали велику перевагу в грошах. Однак мешканці Сумщини все одно підтримали об'єднану опозицію, яку уособлювала Юлія Тимошенко.

УКРАЇНА В МІНІАТЮРІ

Політичні вподобання на Сумщині мають великі регіональні відмінності, дуже схожі з тими, що загалом в Україні. Там є свій умовний Донбас: проросійські регіони на півночі області, почасти населені етнічними росіянами, де традиційно голосували за політичні сили голубого спектра. До того північ Сумщини була під багаторічним впливом нардепа Андрія Деркача, який цілком може зійти за місцевого Ахметова. Промислові центри Конотоп і Шостка схожі на Дніпропетровськ та Одесу. З одного боку, позиції голубих тут потужні, з другого — мають вплив і патріотичні сили. Суми в області відіграють ту саму роль, що Київ в Україні. Тобто російськомовний центр, який завжди був в опозиції до голубих полісил. Галичиною Сумщини є Ромни, де завжди перемагали проукраїнські сили з рекордними результатами. Південні райони зі столицею в Охтирці можна порівняти з Миколаївщиною та Херсонщиною. І ось результати місцевих перегонів на Сумщині видалися на диво суголосними з результатами по Україні. У Сумах перемогу здобув (поки що лише в першому турі, але з таким відривом, який дає підстави бути впевненим у результатах другого) нинішній мер Олександр Лисенко, висунутий «Батьківщиною». Ця сама політична сила виграла з великим відривом і вибори до міськради, де легко сформує більшість. Потужна перемога стала можливою не завдяки популярності мера чи його соратників. На останніх президентських виборах сумчани проігнорували Юлію Тимошенко й місцеві партії нічого вдіяти не змогли. А зараз рейтинг Тимошенко пішов угору, і чимало сумчан голосували за мера з «Батьківщини», тому що хотіли скрутити дулю президентові Порошенку, який не виправдав їхніх очікувань. Тобто багато виборців так і не зрозуміли, що 25 жовтня вони обирали місцеву владу, а не оцінювали владу центральну. Як результат — мер, який за півтора року

перебування у владі відзначився провалами в спробах вирішення всіх основних проблем міста, ледь не виграв у першому турі, набравши 45% голосів. Друге місце із 13% несподівано посів Анатолій Єфіфанов, керівник Сумщини часів Кравчука — Кучми. Він зміг перемогти кандидата від партії «За Україну» Андрія Кармченкова (7%) та висуванця БПП Дмитра Лантушенка (7%). З такими результатами другий тур перетворюється на формальність.

У міськраді «Батьківщина» отримала 18 із 42 мандатів. Також до міськради пройшли БПП — 9 депутатів, «За Україну» (політична сила, орієнтована на нардепа від Сум Олега Медуніцу), «Солідарність» та Опоблок — по 4, «Свобода» — 3. Щоб здобути більшість, «Батьківщині» достатньо отримати голоси будь-якої іншої політичної сили.

Значно цікавішими виявилися результати в інших містах Сумщини. Головною сенсацією стала впевнена перемога в Глухові Мішеля Терещенка, який набрав 66% голосів. Глухів завжди вважався вотчиною Андрія Деркача, без підтримки якого там нічого не відбувалося. Аж ось Терещенко, проукраїнський кандидат, виграв вибори, обійшовши Деркача, якому традиційно закидали проросійські вподобання. Щоб зрозуміти сенсаційність перемоги Терещенка, треба уявити, що проукраїнський кандидат здобув першість у Слов'янську чи Краматорську.

Ще однією сенсацією місцевих перегонів стала перемога в Конотопі висуванця «Свободи» Артема Семеніхіна. Тут можна провести паралель із виходом у другий тур виборів у Дніпропетровську Бориса Філатова з УКРОПу. У сусідньому Кролевіці перемогу здобув представник УКРОПу Олександр Бобровицький. Ці три перемоги свідчать про рішучий наступ проукраїнських сил на північ Сумщини.

Однак є і протилежні приклади. У Бурині мером став Віталій Мельник, представник «Волі народу», яку пов'язують з Андрієм Деркачем. У Шостці чергову перемогу здобув багаторічний керманіч міста Микола Нога з «Нашого краю». У Тростянці переміг багаторічний мер Юрій Бова із «Сили людей». В Охтирці, єдиному з міст Сумщини, перемогу здобув представник БПП Ігор Алексєєв. Мером Лебедина став представник «Громадянської позиції» Олександр Бакликов.

Результати виборів до Сумської облради такі: БПП «Солідарність» та «Батьківщина» набрали приблизно однакову кількість голосів — понад 17% кожна. На другому місці «Відродження» на чолі з екс-регіоналом та екс-головою ОДА Юрієм Чмирєм, яка отримала 10,37%. Далі йдуть радикали Ляшка з 8,7% та деркачівська «Воля народу» з 7,5%. Деяко більше ніж по 6% отримали Опоблок та УКРОП. Пододала прохідний бар'єр і «Свобода». Якщо порухувати, то сили помаранчевого спектра набрали 53% голосів проти 24% у блакитних. Перевага серйозна, і вже зараз лунають заклики формувати коаліцію без участі блакитних, однак чи буде це зроблено, покаже час. А загалом результати виборів на Сумщині схожі на всеукраїнські. Є суттєві позитивні зрушення, проукраїнські сили виграли кілька нових міст, ні про який реванш регіоналів не може бути й мови. Вночас проросійські сили мають свій стабільний електорат і проходять до рад, де можуть стати впливовими гравцями завдяки конфліктам між проукраїнськими силами. Так є загалом по Україні, так є і в Сумській області. ■

Вирватися з ведмежого кута

Олександр Крамар

В умовах наростання конфронтації з РФ доля витягнутої вздовж російського кордону Сумщини залежатиме від успіху переорієнтації економіки й торгівлі

Маючи один із найдовших кордонів з РФ і найбільшу віддаленість від портів та решти кордонів України, Сумська область донедавна була однією з найзалежніших від торговельно-економічних відносин із північно-східним сусідом. При цьому, на відміну від південно-східних регіонів, її значно тісніша економічна прив'язаність ніколи не супроводжувалася домінуванням проросійських настроїв. Понад те, область виступала східним бастионом українських проєвропейських сил. Однак невідворотне наростання конфронтації, яка з військової галузі щораз більше переміщується в царину економіки, змушує мешканців та підприємства Сумщини жити в умовах дедалі більш обмеженого доступу до важливого для них російського ринку праці й збуту товарів, а також звуження можливостей заробляти на їх транзиті. Оскільки перспективи регіону цілком залежатимуть від успішності адаптації до нових умов, **Тиждень** вирішив проаналізувати останні тенденції в економіці Сумщини та стартові умови для розвитку.

ВНУТРІШНІ ВІДМІННОСТІ

Насамперед спадають в око значні внутрішні відмінності, які спостерігаються між Сумами та парою середніх міст (Конотоп, Шостка), що й далі залежать від промисловості, успадкованої з радянського (а то й імперського) минулого, та рештою регіону, де приблизно порівну в селах і тісно пов'язаних із ними містечках проживає понад 60% його населення.

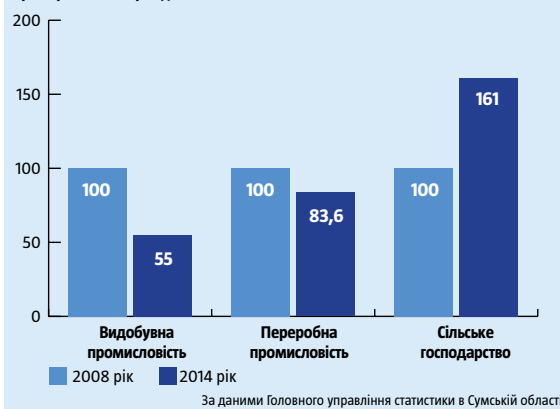
Завдяки цим територіям навіть загалом по області у виробничому секторі абсолютно домінують сільське господарство, харчова та видобувна промисловість, сукупний валовий випуск яких за результатами 2014 року принаймні у 2,4 раза перевищив обсяг продукції всіх галузей обробної промисловості разом узятих (за винятком харчової).

Значною є диверсифікація промислового виробництва. Основні галузі обробної промисловості, яка випускає продукції приблизно на \$1 млрд, — харчова (29,3%), машинобудівна (23,1%), хімічна (19,8%) та металургійна (10,8%). Більш як на \$10 млн продукту щороку кожна дають місцеві деревообробна й целюлозно-паперова галузі, легка й фармацевтична промисловість, а також індустрія гумових та пластмасових виробів. Урівноважує сектори обробної промисловості потужна видобувна галузь (насамперед газова та нафтовидобуток), вартість продукції якої останнім часом зменшилася через зниження цін на енергоносії, хоча й досі перевищує в області показники харчопрому чи машинобудування.

Значення для Сумщини машинобудівної та хімічної галузей, найбільші підприємства яких (СНВО ім. Фрунзе чи Сумхімпром) часто сприймаються як

Експортні пріоритети

Зміна обсягів виробництва в основних секторах економіки проти рівня 2008 року, %

візитна картка області, насправді сильно перебільшують. Усі разом підприємства машинобудування та хімпрому забезпечують роботою менш ніж 30 тис. жителів регіону з понад 1,1 млн осіб населення й 300 тис. лише офіційно зайнятих у комерційному секторі. А помітна частка машинобудування та хімії в офіційному експорті Сумщини (понад 40%) є наслідком особливостей його обліку.

Порівняння даних про виробництво, споживання та офіційний експорт окремих товарів засвідчує очевидну невідповідність: наприклад, річний вивіз зерна має становити мінімум \$400–500 млн, олійних — ще принаймні \$40–50 млн, а офіційна статистика показує щодо них разом не більш ніж \$80–90 млн, тобто не фіксує і п'ятої частини очікуваного.

Вочевидь, усе пояснюється тим, що названі товари переробляються (у випадку олійних) або йдуть на експорт у непереробленому вигляді (зерно) вже через інші регіони. Відтак формується хибне уявлення про залежність Сумщини від експорту певних видів продукції (машинобудівної та хімічної) та від ринку Росії. Зокрема, до 2013 року, за даними офіційної статистики, на РФ припадало понад 50% експорту.

Насправді у зв'язку з вивозом основної частини зернового та олійного надлишку через інші регіони України реальна географія кінцевих споживачів вироблених на Сумщині товарів має бачитися зовсім інакше. Адже вітчизняні зерно й олія прямують насамперед до країн Азії та Африки, меншою мірою — до ЄС, але аж ніяк не до Росії чи інших країн Євразійського союзу. За межі області продають також до 90% тутешніх нафти й газового конденсату, ринкова вартість яких за цьогорічних цін може становити не менш ніж \$280–300 млн (а до обвалу

2014-го сягала й \$700 млн). Інакше кажучи, у випадку Сумщини маємо яскравий приклад того, як офіційні дані про обсяг, товарну структуру та географічні напрямки експорту явно розходяться з реальною спеціалізацією регіону і на українському, і на міжнародному ринку. А насправді ключову роль для області мають не машинобудування чи хімія, а нафтовидобуток, вирощування зерна й олійних. Причому після нинішнього обвалу цін на енергоносії та зменшення останніми роками нафто- й газовидобутку в регіоні саме олійно-зернова складова виходить на перші ролі.

Підприємства машинобудування, хімії та нафтохімії насправді важливе значення мають лише для обласного центру, а також Конотопа й Шостки, де вони є бюджетотворюючими.

АГРАРНИЙ ЛОКОМОТИВ

Сумщина насамперед аграрний край. Уже зараз на одного її жителя припадає понад 1,5 га сільськогосподарських угідь та 1,1 га ріллі. Причому йдеться про високоврожайні землі з достатньою зволоженістю та доволі сприятливим кліматом: 2015 року область посіла перше місце в Україні за врожайністю основної для неї зернової культури — кукурудзи. На одного мешканця (а населення області стрімко зменшується) на Сумщині припадає більше ріллі, ніж у Канаді чи Аргентині з їхніми менш сприятливими кліматичними умовами, й майже у 3,5 раза більше, ніж у Франції чи Польщі.

Тож і роль агропромислового сектору для краю надзвичайно важлива. Уже майже десятиліття сільськогосподарське виробництво там стрімко зростає (порівняно з 2006 роком воно піднялося на 78,5%; від 2007-го було тільки одне незначне зниження, яке не мало принципового впливу на довгострокову динаміку). Зростання виробництва відбулося насамперед за рахунок великотварного сектору (173,5% за той самий період) на тлі незначного приросту (7,7%) в особистих селянських господарствах.

За цей час відбулася справжня революція в сільському господарстві області, викликана необхідністю підвищення його економічної ефективності й адаптації до можливостей та викликів українського й міжнародного ринку. Площі під зерновими збільшилися майже на 30%, а їхня урожайність — у 3,3 раза. У результаті за порівняно короткий час валовий збір зерна на Сумщині підскочив у 4,3 раза: від 0,89 млн т у 2006 році до 3,94 млн т у 2014-му. Область, яка в середині 2000-х виробляла збіжжя переважно для внутрішнього споживання, стала вивозити понад три чверті його нинішнього виробництва. «Секрет» полягав у масовому переході до культивування високоврожайної в регіоні кукурудзи.

Ще стрімкішим було у той самий час зростання виробництва олійних: від 34 тис. т до 424 тис. т, тобто у 12,5 раза. У цьому випадку врожайність зросла лише у 2,4 раза, а основний приріст забезпечило розширення уг'ятеро посівних площ, які, втім, на відміну від степових регіонів і нині далекі від критичного для родючості ґрунту рівня. А збільшення виробництва картоплі (в 1,85 раза) та плодоягідної продукції (втричі з лишком) відбулося виключно завдяки зростанню врожайності внаслідок збереження відведених під них земель на рівні 2006 року.

Без надії на нафту

Негативна динаміка видобувної галузі Сумщини зумовлена тим, що старі нафтогазові родовища вичерпуються, а нових в умовах відсутності капіталовкладень не розробляють

Утім, в інших галузях агровиробництва усе ще зберігається чимало проблем, які стримують їхній розвиток. Залишаючись на відміну від зерна й соняшнику цариною підсобних селянських господарств, овочівництво водночас фактично не зазнало змін. Спад у виробництві м'яса та яєць припинився у 2009-му, і до 2014-го цих двох видів продукції було продуковано на 22,6% (через значно помітніший приріст виробництва м'яса птиці) й на 66,4% більше. Однак відбулося це зменшення завдяки птахівництву: кількість птиці від 2006-го зросла в півтора раза. Натомість у свинарстві й молочарстві, де не переставали домінувати напівнатуральні особисті підсобні господарства, тривала стагнація на тлі скорочення поголів'я та незначного підвищення продуктивності.

СУМЩИНА ПОТЕРПАЄ ВІД БРАКУ ЕФЕКТИВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ, ЯКИЙ Є КЛЮЧОВИМ ФАКТОРОМ БІДНОСТІ Й ВІДСТАЛОСТІ

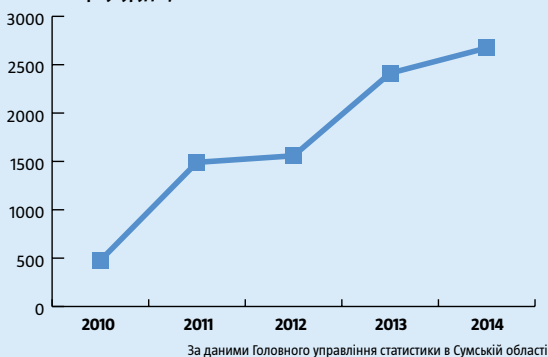
ПЕРСПЕКТИВИ

Як і більшість регіонів України, Сумщина потерпає від браку ефективної зайнятості, який є ключовим фактором бідності й відсталості. За 1,13 млн осіб населення в області майже 260 тис. незайнятих жителів працездатного віку й 363 тис. пенсіонерів. Формально працевлаштованими вважалися 437,8 тис. громадян працездатного віку, однак із них лише 300 тис. трудилися на підприємствах, в організаціях та у ФОП. Решту становили так звані самозайняті, які здебільшого є лише закамфльованою формою фактично безробітних, що перебиваються непостійними заробітками або напівнатуральним сільським господарством. Із зазначених 300 тис. осіб у бюджетній сфері та держапараті області, тобто на утриманні держави, перебувало 82,9 тис. Таким чином, на позабюджетну припадало лише 217 тис. офіційно зайнятих громадян із 1,12 млн жителів регіону — менш ніж кожен п'ятий. Найбільшими роботодавцями для

Кукурудзяний рецепт.

Перехід до вирощування високоврожайної в регіоні кукурудзи зумовив вибухове зростання врожаїв зерна та перетворення його на основну статтю вивозу за межі області

Валовий збір кукурудзи, тис. т

За даними Головного управління статистики в Сумській області

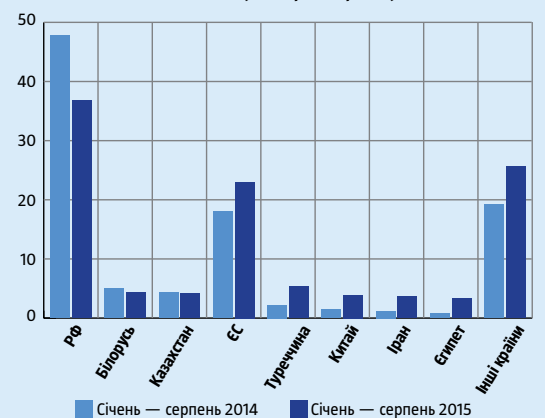
штатних найманих працівників у позабюджетній сфері були переробна промисловість (44,9 тис.), сільське й лісове господарство та рибальство (22,8 тис.), транспорт і пошта (19,1 тис.), а також торгівля (11,3 тис.). У видобувній галузі, попри її значну питому вагу в економіці, задіяно лише 3,6 тис. найманих працівників.

Сумщина належить до дрібнобуржуазних регіонів України. 2014 року у ФОП та на мікропідприємствах області працювало 83,9 тис. осіб, зокрема 42,8 тис. найманого персоналу. Тоді як на великих налічувалося лише 26,5 тис. зайнятих і найманих працівників, у середніх та малих (крім мікро-) — 71,4 тис. найманих і 79,7 тис. усіх зайнятих. Обсяг продукції та послуг, реалізованих мікробізнесом (9,91 млрд грн), на Сумщині також є одним із найбільших (**Див. Тиждень, № 41/2015**) і тільки незначно поступається аналогічному показнику великих підприємств області (12,36 млрд). А основні обсяги реалізації належать середньому та малому (крім мікро-) бізнесу: 25,1 млрд грн у 2014 році.

Низький рівень офіційної працевлаштованості за наймом за межами кількох найбільших міст робить решту області таким собі «чистим аркушем» для створення нових сфер зайнятості малим та середнім бізнесом. Доля наявних великих та середніх підприємств серйозно впливає лише на самі Суми, а

Аграрний рецепт

Зміна частки основних споживачів у експорті товарів із Сумської області

За даними Головного управління статистики в Сумській області

також Конотоп та Шостку. Однак вони, по-перше, мають потенційний компенсатор у вигляді можливості виконувати роль адміністративних, культурних, освітніх, торговельних та фінансових центрів для решти області. Відповідний потенціал у разі проведення адміністративно-територіальної реформи та створення навколо них укрупнених повітів лише збільшиться.

По-друге, варто звернути увагу на неабияку гнучкість і здатність пристосовуватися до зовнішніх викликів, що притаманні навіть наявним промисловим підприємствам. У разі падіння експорту до Росії від \$231,2 млн за перші вісім місяців 2014 року до \$132,1 млн за той самий період 2015-го промислове виробництво утратило лише 0,2%, а в переробній галузі навіть зросло на 3,2%. Загалом якщо порівнювати з докризовим 2008-м, то, попри всі зовнішні та внутрішні шоки, обсяг випуску продукції в обробній промисловості 2014 року був лише на 16,4% меншим. Найкращими виявилися справи в хімії, нафтохімії та легкій промисловості, які нарослиги свою частку з огляду на менше просідання виробництва. Більшість інших сегментів обробної промисловості мали спад на рівні 16–18%. А найгіршими виявилися справи у металообробці (40,5% падіння) та видобувній промисловості (–45%).

Хоча можливості агросектору в забезпеченні робочими місцями обмежені, в економіці Сумщини він цілком може ще багато років залишатися ключовим (звісно, в ідеалі за умови розвитку більш працевісних сегментів та пов'язаних галузей АПК). А вже населення області стрімко зменшується (від 1,24 млн у 2005-му до 1,12 млн у 2015-му, сільське за той самий час — від 0,43 млн до 0,35 млн), а його густина вже зараз становить лише 47 осіб/км² (або 28,4 без урахування Сум, Конотопа й Шостки).

Наприклад, нині в сільському господарстві області налічується менш ніж 18 тис. штатних робочих місць для найманих працівників, дів 720 фермерських господарств із досить солідним земельним банком (у середньому по 158 га ріллі на кожне) і 13,2 тис. особистих селянських господарств, які використовують власну агротехніку (причому за останній рік їх побільшало на 10%). Це досить багато, коли врахувати, що за межами Сум, прилеглого до них району, Конотопа, Шостки, Ромен та Охтирки всіх штатних найманих працівників налічується менш ніж 74 тис. і явна більшість їх трудиться в бюджетній сфері та державному управлінні.

Покращує перспективи економічного розвитку області й потреба зміцнення енергонезалежності України. За оцінками експертів, видобуток нафти в регіоні може бути принаймні подвоєний за належних інвестицій та застосування модерних розробок у видобутку. У разі використання сучасних технологій глибокого буріння та переходу до повністю ринкового ціноутворення стосовно газу є перспективи для нарощування й його видобутку. При цьому дуже значне внутрішнє споживання традиційних паливних ресурсів у Сумській області (у 2014 році — 1,08 млрд м³ газу, понад 95 тис. т вугілля, 90 тис. т нафти, 190 тис. т моторного пального) може бути значною мірою замінено завдяки біопаливу. Одні з найвищих в Україні в розрахунку на одного мешканця врожаї зернових дають чимало залишків, які є основою для його виробництва і створюють фундамент для розвитку рівномірно розміщеного на території регіону малого та середнього бізнесу. ■

Генеральний спонсор:

Вже 15 років з Вами

Виробник димохідних систем та систем вентиляції

Промо-тур містами України
гурт "Гуляйгород" з етно-електро проектом "GG"

ГУЛЯЙ
ГОРОД

- 25.11 - Луцьк
- 26.11 - Рівне
- 27.11 - Львів
- 28.11 - Івано-Франківськ
- 3.12 - Тернопіль
- 4.12 - Хмельницький
- 5.12 - Вінниця
- 9.12 - Харків
- 10.12 - Полтава
- 11.12 - Кіровоград
- 15.12 - Київ

в підтримку
нового альбому

www.gg-project.in.ua

Квитки:

головна касса проекту **kasa.in.ua** квитки та інформація про **097 0000 754**

та в місцях проведення концертів

Генеральний інформаційний
спонсор:

Інформаційний партнер:

Інформаційний
радіопартнер:

Партнери:

АРТ В Е Л Е С
МАСТЕЛЬСЬКЕ БЕНДСТВО

Артем Семеніхін:

«Я не збираюся зупинятись на Конотопі»

Свободівець Артем Семеніхін, чия перемога на виборах мера в Конотопі, одному з найбільших міст Сумщини, стала помітною несподіванкою для всіх і, зокрема, для багаторічного патрона регіону — олігарха Андрія Деркача, ставленик якого зазнав нищівної поразки, поділився з *Тижнем* своїми враженнями від електорального процесу й розповів, як змінюватиме місто.

Як так вийшло, що у «вотчині» Наталії Вітренко переміг націоналіст?

— Ну «конотопська відьма» програла. І я вам більше скажу. Вотчина це наша, моя особиста, я там народився, мій рід іде звідти, а Наталія Михайлівна, вона там була лишень парашутисткою. Задумала людям голову, але вони нині, слава Богу, прозріли — і бачите результат.

На нього якось вплинула ваша участь в АТО?

— Якоюсь мірою так. Більше поваги. Жителі міста дослухаються до того, що говорить людина у військовій формі. Те, що віддали голоси за свободівців, націоналістів і, зокрема, за мене особисто, можна вважати певним протестом.

Як відбувалися вибори?

— Будучи діючим військовослужбовцем, я зміг викластись відсотків на 60, не більше. Команда, яка зі мною йшла, не мала великого досвіду політичної боротьби, тому здебільшого тягнув сам. Але собі в заслугу цього не ставлю, бо ж вона, хоч і недосвідчена в агітаційному сенсі, але працювала злагоджено, як один організм, тож і виштовхала всіх.

Скільки витратили на кампанію грошей?

— Офіційної статистики щодо фонду не пам'ятаю. Але скажу, що левову частку забрало пальне. Пішло приблизно 90 тис. грн. На агітаційні матеріали — приблизно 10–15 тис. Люди працювали безплатно. Зараз я, звичайно, купив усім шампанське, пригостив гарним столом, але нікому нічого не платив.

Яка була реакція на результати виборів колишнього, так би мовити, патрона міста Андрія Деркача та його ставлеників?

— Вони в шоці. Чесно вам кажу. Не процитую дослівно для преси, що вони сказали, коли дізнались, але — шоквані. Домовлялись навіть не пробують. Якщо до виборів були якісь натяки, «давай порешаєм», то тепер ніхто й не поткнувся. Я зробив заяву на телебаченні: якщо до мене приходять «порешать вопрос», домовитися, щоб хтось там залишився на роботі чи про щось іще незаконне, то я про це говорю публічно. Викликаю журналістів, не міліцію, і називаю прізвиська, хто, за кого, як. Тому,

Спілкувався
**Роман
Малко**

в принципі, оочих поки що немає. В отакий-от спосіб, максимальної прозорості, й боремося.

Знать для управління містом вистачить? Це ж усе-таки труби, ями, ЖЕКи...

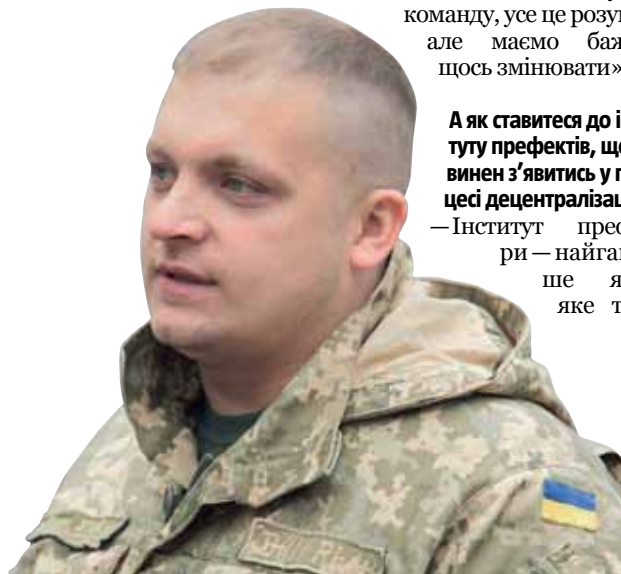
— Якщо в сенсі освіти, то так. Думаю, не забракне. Досвіду, сподіваюсь, набуду. Освіти в мене дві: технічна й економічна. Перша — технік-механік, друга — фінансовий аналітик. Грубо кажучи, і в фінансах, і в інженерії базу маю, хоч не кажу, що супер розуміюся. Досвіду роботи у владі не здобув, це для мене все нове, але не здаюся. До речі, зараз хочу заїхати в Києві на ринок «Петрівка» й купити собі екземпляр Податкового кодексу з коментарями. Це в мене буде настільна книга на найближчі кілька днів, поки я її від палітурки до палітурки проштудіюю, щоб принаймні орієнтуватися, куди за яким пунктом дивитися. Меж самовдосконаленню не існує. Прагну, стараюсь, хочу довести людям, що вони не помилилися.

Команду маєте?

— Є в мене база людей, це свободівці. А решту добираю за відкритим публічним конкурсом, який відбувається у присутності ЗМІ. На мій телефон надходить дедалі більше дзвінків із проханням узяти до команди. Кажу: «Ви ж розумієте, що отримуватимете копійки, а йдете на каторгу?». Люди відповідають: «Ми знаємо й хочемо у вашу команду, усе це розуміємо, але маємо бажання щось змінювати».

А як ставитесь до інституту префектів, що повинен з'явиться у процесі децентралізації?

— Інститут префектури — найганебніше явище, яке тільки

Артем Семеніхін — новий мер Конотопа на Сумщині. Народився 1982 року в тому самому місті. Освіта вища, підприємець, директор ПП «Космо». На момент виборів — військовослужбовець 92-ї бригади ЗСУ. Голова Конотопського міського осередку ВО «Свобода».

могла придумати ця влада. Префект—це фактично князь, якого призначає особисто президент за поданням Кабміну. Але ми вулична партія. Виведемо народ на Майдан. Може, наш місцевий, може, на рівні області. Однак, коли щось діятиметься всупереч інтересам громади, коли, не дай Боже, тиск або що, — відразу під обласну адміністрацію чи навіть до Києва. У нас є вже до семи сотень осіб, які збираються на перший поклик. А якщо підготувати ґрунт, то відстоювати свої права зможуть поїхати й понад тисяча людей. Це реальні цифри.

Як ви собі уявляєте децентралізацію, котра набирає обертів, точніше її наслідки. Це добре чи погано з погляду мера?

— Узагалі «Свобода» за децентралізацію і надання більших повноважень громадам, але не зовсім за таку, яку робить нині Порошенко. Я її розумію як величезну зраду нашої держави. По-перше, цей режим внутрішньої окупації вписав окремим рядком особливий статус Донбасу (закон від 16 вересня 2014 року), і те, про що там ідеться, це взагалі злочин. По-друге, мені як людині з вищою економічною освітою, фінансовому аналітикові досі не зрозуміло, як місцевий бюджет міста Конотопа стовідсотково забезпечить життєдіяльність нашої громади. Як? У місті практично немає підприємств, які працювали б і стояли на ногах. Такі на пальцях можна перелічити. Їх два з половиною. Чому з половиною? Бо одне — газодобувної галузі — є приватним і зарплату не виплачує по два місяці. Працює тільки Авіакон (Конотопський авіаремонтний завод) і поршневий завод (ТОВ «Мотордеталь-Конотоп»), який належить, до речі, росіянам, і ви розумієте, що там за бухгалтерією проводять одне, а решту «контрабасом» везуть у Росію. Але коли уважно прислухатися до всіх їхніх обіцянок, то стає очевидним, що ми практично забезпечуватимемо, наприклад, усю освіту, наші технікуми й інститути. Це ж і зарплата, і капітальні видатки на ремонти та обладнання. Просто винос мозку, чесно кажучи.

Де гроші братимете?

— Намагатимемося їх економити й заробляти, створюючи знову комунальні підприємства, що були знищені на догоду колишнім можновладцям. Як-от КП з благоустрою, прибирання міста й вивезення побутових відходів. Нині його немає, а є приватне (власник, до речі, Іван Огрохін — регіонал, экс-мер Конотопа), яке ще отримує близько 12 млн грн із місцевого бюджету. Це шалені гроші. За них місто саме придбало б ту саму снігоприбиральну техніку, бодай дві одиниці. Багато чого можна було б за них купувати щороку. Тож ми плануємо розірвати відносини із цими приватниками (вони, до речі, технікою користуються тією, що раніше належала місту й була списана як металобрухт), хоча, звісно, розриватимемо не відразу, бо місто не може залишитися без машин. Ну і, звичайно, залучення інвестпроектів, може, якихось грантів. Хочемо брати інвесторів тим, що ми чесні, відкриті, доступні й максимально сприятимемо реалізації ідей, із якими вони приходять. Уже зараз реконструюємо кінотеатр. Я особисто зустрічався з Пилипом Ілленком, головою Держкіно, плануємо втілити в Конотопі його проект

кінотеатру. Дуже цікавий. Зробимо два парки. Кошти в бюджеті знайдемо, плануємо підтягнути благодійників і спонсорів, які вже сказали: коли чесно витратимуться гроші, то допоможуть фінансувати. Плани в нас наполеонівські, тож прагнутиемо, щоб усе це здійснилося.

Із якими політсилами співпрацюватимете?

— Із громадою, з людьми. Підкреслюю ще раз: ми вулична партія. Виноситимемо на голосування ті проекти рішень, які стосуватимуться життєдіяльності громади, тобто створення комфортних умов для людини, для життя в місті. І ці проекти ми обов'язково робитимемо публічними. Усі матеріали сесій будуть у вільному доступі в інтернеті, а не так, як нині. Я особисто приходитиму до студій коментувати, а також закликати людей у разі якогось непопулярного рішення, наприклад відновлення комунального автопарку, збиратися під стінами міської ради. Звісно, зустрічатимусь особисто з керівниками фракцій, пояснюватиму, що це необхідно зробити, а потім хай визначаються, голосувати чи ні. Якщо ні, тоді ми відчиняємо двері міськради й люди заходять у гості. Усе дуже просто. Отак бачимо співпрацю. Якщо готові долучатися «Самопоміч», УКРОП чи інші політсили, ми не проти. Єдине, з ким точно не взаємодіятимемо, — це з регіоналами та комуністами. Ну комуністів, слава Богу, немає. Навіть під іншими вивісками в місті вони не пройшли.

Ви постійно мешкаєте в Конотопі?

— Останні рік і два місяці я військовослужбовець. Жив у Трьохізбенці, під Луганськом, у місті Щастя, у Новоайдарі, брав там участь у бойових діях. Доти жив навпіл у Конотопі та Києві. Від 2002-го до 2011-го — стовідсотково в столиці. До Конотопа приїздив буквально разів п'ять за весь період, але з 2011 року більше там. Чому так, розкажу. У 2002-му під час виборчої кампанії був керівником відділу роботи зі ЗМІ виборчого штабу «Нашої України» в Конотопі. Тоді вперше безпосередньо зіткнувся з електоральним процесом. На той час я вже був унсовцем (від 1999 року) й побачив: якщо захочеш іти в політику, не маючи під собою фундаменту, то в тебе 99% шансів стати політичною повією і лише 1% — залишитися нормальною, порядною людиною, яка робитиме те, що їй кажуть серце, душа і свідомість. Тому, подивившись на весь той бруд (як кинули нашого кандидата на посаду мера, як відбувався процес підрахунку голосів), я зрозумів просту річ: мені треба спочатку стати на ноги, а потім повертатися у політику. Політика — це сенс усього мого життя, хоча досі я непогано почувався й у бізнесі.

А прагнення розвивати підприємництво часом не стане на заваді чесності, прозорості, невідкупності?

— По-перше, як і інші свободівці, я ідейна людина. По-друге, у мене немає якихось таких фінансових труднощів. Та й конотопський бюджет не той, щоб заради нього поставити на собі велику пляму чи, не дай Боже, хрест, беручи участь у якихось там схемах. Ні, я не хочу. Я хочу далі йти в політику, і це сходинка. Я не збираюся зупинятися на Конотопі. ■

ФОТО: АНДРІЙ ПОМАКН

Мішель Терещенко:

«Не хочу, аби Глухів був буферною зоною»

Спілкувалася
**Ганна
Трегуб**

Новий мер Глухова, нащадок відомого роду Терещенків, розповів про свою команду, плани реального економічного оновлення міста й зміцнення кордону з РФ, до якого лише 15 км.

Ви стали мером міста, де влада не оновлювалася вже 18 років. Яким чином вдалося здобути перемогу на електоральних перегонах? Як оцінюєте умови й людей, із котрими вам як міському голові доведеться працювати?

— Глухівчани попросили, щоб я взяв участь у виборах. Я погодився і висунув пропозиції: треба очистити місто від корупції, реанімувати підприємства, створити нові робочі місця. Підтримую всі справді демократичні партії, які є в державі. Але нинішня політична гра мене дивує. Партія «Воля народу», від якої балотувався на посаду глухівського мера мій опонент, колишній регіонал Юрій Бурлака, провела дивні переговори з БПП й купила цей блок на Сумщині як своєрідну франшизу. Жителі області не надто зрозуміли, де ж різниця між Блоком Петра Порошенка й партією Андрія Деркача на цих місцевих виборах.

Глухів — місто незвичайне, історичне, важливе для всієї України. Ним не повинні керувати мафія, бандити й контрабандисти, він не має бути буферною зоною. Хочу зробити його одним із найкрасивіших міст в Україні та Європі. Чи це можливо? Цілком. Нам нині треба будувати не лише кордон України як такий, а й кордон Європи. Глухів — прикордонне місто. Важливо, щоб він був своєрідною вітриною, маяком, магнітом, який притягуватиме людей.

Вестиму позапартійну, неполітичну роботу. Ті, хто готовий працювати відкрито, прозоро, компетентно, нам дуже потрібні. Увесь Глухів мусимо очистити від корупції. У цьому мені можуть допомогти сильні громадські організації, які тиснутимуть на всі партії та держструктури. Одну таку допомагатиму реєструвати вже на цьому тижні. Як на мене, нині в Україні політсили втратили довіру до себе. Вони є бізнес-клубами, котрі опікуються власними інтересами й не розуміють, що народ чекає від них іншого. Неправильно, що держструктури грають на боці якогось лише одного кандидата під час виборчих перегонів.

Ви створили в Глухові конкурентоспроможне європейське виробництво, залучили до економічно депресивного міста інвестиції, створили нові робочі місця. До яких заходів плануєте вдатися на посаді мера для покращення економічної ситуації?

— Нині багато хто в місті живе з контрабанди. 18 років тому із Дніпропетровська до Глухова приїхав нардеп Андрій Деркач, який донині контролює більшу частину Сумщини. Раніше ми мали понад 10 тис. робочих місць, тобто чотири великі й потужні підприємства, зокрема заводи «Сатурн», Електропанель, агрегатних вузлів... Нині жоден із них не діє, всі перебувають у законсервованому стані. Доволі потужним був місцевий харчопром. М'ясокомбінат 12 років тому забрали рейдери, і нині там, цеглини на цеглині не лишилося. Молочний завод уже кілька років не працює, так само сирний. Три місяці тому закrywся Глухівський хлібозавод. Існував колись харчовий комбінат, де виробляли сидр, сік, варення. Нині й

там пустка. Збереглася полотняна фабрика, але й та не працює. Я придбав місцевий прядильний завод, який доти простоював понад 20 років. То були руїни й брукт. Підприємство нині переобладнано, туди залучено розумні інвестиції. Нині воно функціонує. Чому маємо ситуацію руїни й ніхто не інвестує в Глухів? Я продемонстрував, що вкладати в це місто неважко. Очевидно, тим, хто керував Сумщиною останні 18 років, вигідно, щоб тутешній люд був бідним і не мав роботи. Тоді дешевше буде його купувати й зосередити у своїх руках увесь адмінресурс. Глухів нині справді помирає, бо немає робочих місць, а жителі його дуже бідні. І водночас через корупцію вода для населення вдвічі дорожча, ніж у Києві. Усе, що тільки можна, приватизоване. Зокрема, місцеве кладовище: ділянка для поховання там коштує близько 5 тис. грн. Поруч із Глуховом є піщаний кар'єр, який належить колишньому очільникові міста, його друзям та кумам. Це єдине місце в Глухові, де можна було купити пісок. Жодна копія звідтіля не пішла до міської скарбниці. Приватизовано все від гори до низу. Корупція зашкалює, а місто вмирає. Нині процвітають лише корупціонери й митниці. Для молоді в Глухові не надто багато перспектив: контрабанда, корупція, або робота на митниці.

І все це на землі, де можна культивувати не лише льон чи ненаркотичні коноплі, а й багато іншого. Мої предки вирощували тут цукровий буряк, звели низку цукрозаводів. На те, що може вирости на ґрунтах довкола Глухова, є попит. І є ринки навколо України, де таку продукцію можна продавати. Я вже згадував про полотняну фабрику, там 47 ткацьких верстатів у гарному стані, на них можна виробляти брезент. Він нині дуже потрібен українській армії, яка імпортує цей матеріал із Росії. Директор тієї фабрики зберіг обладнання та колектив і готовий працювати, лишень дайте йому замовлення. Разом із ним я поїхав до Харкова, де зустрівся з уповноваженою особою, яка купує брезент для ЗСУ, і зрештою після переговорів ми дістали від неї замовлення.

Які заходи на сьогодні й надалі ви пропонуєте, щоб поліпшити обороноздатність північно-східного кордону з Росією, поруч із котрим розміщений Глухів?

— План Путіна полягав у тому, щоб розділити Україну на три частини. Перша — це окуповані території, тобто Донбас, Крим і те, що РФ може забрати. Друга — на Заході країни, слабенька аграрна держава на теренах Галичини, щось на кшталт Молдови, яка потрапить до складу ЄС і НАТО, і третя — між двома першими, тобто буферна зона. Останнє може стосуватися й Сумщини, але я не хочу, аби Глухів був такою зоною. Біда в тому, що ніхто й не думає посилювати північно-східний кордон. Мабуть, є ті, кому так вигідніше, бо контроль відсутній. Ситуація з прикордонним та митним контролем у нас не краща, ніж у Мукачевому. Французькі сири та інші санкційні продукти прямують до Москви через Глухів, і ми не знаємо, що йде звідтіля до нас зворотним шляхом.

Є ще й такий ризик: якщо РФ відкриє проти України другий фронт, то він проляже саме через відтинок кордону біля Глухова. Чому ніхто не посилює цієї ділянки, не контролює того, що через неї провозять? За 12 км від державного рубежу поруч із містом є пуста армійська казарма, яку ніхто не використовує. Перша лінія оборони кордону в Конотопі, який на 80 км

Мішель Терещенко — підприємець, нащадок роду українських промисловців і меценатів Терещенків. У 1981–1990 роках жив у США. Служив офіцером підводного флоту американських ВМС. Від 2003-го мешкає у Глухові й Києві. Заснував Фундацію спадщини Терещенків, завданням якої є підтримка поточної діяльності в будівлях, зведених його предками в обох містах понад 100 років тому. Розвиває свій льонарський та бджільницький бізнес у Глухові, де кілька століть жили його пращури, всіляко підтримуючи це місто. 21 березня 2015 року одержав паспорт громадянина України. 25 жовтня під час місцевих виборів сенсаційно набрав понад 60% голосів глухівчан і став міським головою.

західніше, ніж Глухів. Чому ж у нас немає батальйону або групи батальйонів? Невже всім однаково? Хочу обговорити це питання з українським президентом, бо нам потрібно захищати наших людей, землю та майно. Усвідомлюю, що нинішня ситуація є цілком незрозумілою і скандальною. Сумщина має 495 км кордону з Росією, який практично ніхто не контролює.

У кожного мера своя команда. Хто ті люди, які вже працюють із вами в Глухові й кого ще ви збираєтеся залучити до роботи?

— Нині триває відбір тих, із кого формуватиму свою команду. Це буде 10 осіб волонтерів, які мені асистуватимуть у швидкому й рішучому вирішенні нагальних питань, а також допомагатимуть із незапланованою роботою. Діятиме ця група паралельно з міською радою. За зразок я взяв те, що зробив Міхеїл Саакашвілі в Одеській області, коли оголосив відкритий конкурс для охочих працювати в тамтешній адміністрації. Тоді заявки подало близько 3 тис. осіб із високою освітою, МВА. Ці люди були готові трудитись у його команді як волонтери, отримуючи 3 тис. грн за місяць. Вони не працюватимуть так десятиліття, але рік-другий — це їм цікаво. Миськрада функціонуватиме спокійно, і важливо, щоб там були спеціалісти своєї справи. У ній ми маємо депутатську більшість, і я не очікую тут якихось сюрпризів. Усе це разом може змінити ту систему, що, мов гангрена, роз'їдає Україну. У нас багато хто красиво говорить, але мало хто справді щось робить. Результати нашої праці покажуть дуже швидко, що і як працює, а що ні.

Місто, котре ви очолили, — гетьманська столиця, про існування якої багато українців знають хіба що з підручника історії. Доїхати туди важко. Що плануєте зробити для розбудови його як туристичного об'єкта?

— У Глухові збираємося звести потрібну туристичну інфраструктуру, надати центрові міста вигляду не гіршого, ніж у Львові. Наша історія не гірша. Лишилися не тільки ті 10 будинків, що їх звели Терещенки, родина, до якої я належу, а й приміщення Малоросійської колегії. Середмістя кілька століть тому було дуже красивим. Його сплюндрували війни й більшовики, які поставили хіба що пам'ятник Леніну. У Глухові можна зробити дещо подібне до того, що американці зробили в Джеймстауні або Вільямсбурзі, який був столицею штату Вірджинія. Це був центр Південної конфедерації часів громадянської війни у США. У кожному із цих міст створено так званий історичний район, який зберігає атмосферу XVIII–XIX століть. Там вулицями ходять люди, вбрані в одяг того часу, і життя плине так, як було кількатороків тому. Думаю, якщо це зробити в Глухові, туристам буде цікаво. ■

«Огромный багаж знаний, совершенно безвозмездно отданный потомству...»

Ольга Ковалевська

Чим збагатила Суми колекція Оскара Гансена

Видатний меценат. 100 років тому на Сумщині популярність Оскара Гансена була беззаперечною

Револьюційне лихоліття початку ХХ сторіччя перевернуло долі багатьох людей, які відзначилися у сфері політики чи приватного підприємництва. Не менш дісталось їм тим, хто працював на ниві науки, освіти, популяризації знань про край, у якому жив. Часто це були одні й ті самі постаті, яким судилося встигати всюди. Їхнім життєвим кредо незалежно від національності було служити своїй малій батьківщині й опосередковано людям, серед яких вони народилися, були виховані та хотіли померти.

Колись на Сумщині не було людини, яка не знала б або не чула прізвища Гансен. Нині доволі суперечливі факти його біографії доводиться вишукувати по крихтах. Оскар-Герман Германович Гансен народився 18 лютого 1881 року в Петербурзі в родині Германа Гансена. Достовірно відомо, що його мати Олена Віттерлейм походила з петербурзьких шведів. Ким був за походженням батько, невідомо, можливо, поляком. Оскар народився поза шлюбом, відтак мати його всиновила. З часом вона переїхала до Сум і вийшла заміж за інженера шляхів сполучень Якіма Сумовського.

Оскар Гансен здобув ґрунтовну освіту: спочатку в приватній гімназії Мая, потім у 5-й петербурзькій гімназії, з 1902 по 1904 рік навчався на економічному відділенні Петербурзького політехнічного інституту, з 1904-го перевівся на юридичний факультет Київського університету Св. Володимира. У 1907-му остаточно переїхав до України, що було пов'язано з переведенням до Києва контори правління Товариства Велико-Бобрицького цукрового заводу, де директором-розпорядником була мати Гансена. Завдяки родинним зв'язкам уже в 1909 році Оскар став директором правління Товариства Белгород-Сумської залізниці, у якому плідно співпрацював із відомим сумським підприємцем та акціонером Товариства Павлом Харитоненком. По службі Гансен часто бував у Сумах, Белгороді, Великому Бобрику. Не оминав він і Києва, де був дійсним членом Товариства домовласників міста та його передмість, володів кількома будинками й де в одній із квартир на колишній Підвальной (нині Ярославу Валугі) збирав і розміщував свою колекцію предметів мистецтва.

Успішний власний бізнес, рахунки в кількох банках, статки родини дали змогу Оскарові Гансену спрямувати свої кошти на благодійні та меценатські цілі. Так, відомо, що в розпал Першої світової війни 1915 року він у Сумському шпиталі Червоного хреста утримував своїм коштом кілька ліжко-місць для поранених, фінансував польську друкарню в Києві, збирав старовинні речі й частково ще за життя передавав їх музеям, зокрема Львівському міському промислому музею. Нині мистецтвознавці та музейники констатують, що за своїм обсягом і художньо-мистецькою цінністю колекція Оскара Гансена була однією з найкращих на українських теренах наприкінці ХІХ — на початку ХХ століття. Про це свідчить той факт, що нині окремі експонати з його приватної збірки входять до складу Національного музею історії України, Національного художнього музею України, Київського музею російського мистецтва, Державного музею українського народно-декоративного мистецтва, Музею міста Києва, Сумського художнього музею, Одеського музею західного і східного мистецтва тощо. Про цілісність і склад колекції Оскара Гансена дослідники мають уявлення завдяки двом альбомам світлин, на яких були зображені експонати та кімнати київського будинку власника, де вони

перебували, а також архівним документам. Колекція мала кілька складових: європейський живопис, твори якого власник збирав не так у Києві, як у Петербурзі, Москві, Львові та Варшаві; європейську графіку, скульптуру, меблі, художнє скло (порцеляна, фаянс, майоліка), що, зокрема, було представлене не лише виробами російських імператорських заводів, а й унікальною збіркою предметів із тавром фаянсової фабрики в Межигір'ї; українські килими; зброю; уніформу, ордени та медалі, печатки; книжки тощо. Згодом музейники почали поділяти всю колекцію на «київську» та «сумську» частини, які відповідно зберігалися в музеях Києва та Сум.

Ще за життя Оскара Гансена його зібрання почали описувати та досліджувати. Іноді він і сам був автором статей, які доповнювали та деталізували праці мистецтвознавців. Зокрема, власноруч описав, порівняв і проаналізував клейма межигірської фабрики, фаянсових виробів якої в його колекції налічувалося 1 тис. предметів. Пошуки цікавих експонатів для власного зібрання та їх професійна оцінка привели до формування певного кола спілкування Оскара Германовича. Досить скоро він познайомився з директором Київського художньо-промислового та наукового музею Миколою Біляшівським, директором Львівського національного музею Іларіоном Свенціцьким, мистецтвознавцями Данилом Щербаківським та Федором Ернстом, істориком Михайлом Грушевським, археологом Миколою Макаренком, відомими митцями Василем і Федором Кричевськими, художниками Сергієм Светославським і Вільгельмом Котарбинським та ін. Була й цікава співпраця Оскара Гансена з цими людьми. Зокрема, з Василем Кричевським Оскар Германович разом брали участь в експедиції, яка мала на меті збирання унікальних українських килимів, більшість із яких потім зберігалася саме в Сумському художньому музеї. А контакти Гансена з відомим графіком Георгієм Нарбутом закінчилися створенням у 1919 році цікавого екслібрису для книжкової збірки колекціонера, у композиції якого художник навмисно зобразив нагромадження

предметів колекціонування свого друга: книжки, сувої, герби, медальйони, вази тощо.

На жаль, доля унікального зібрання, уламками якого нині пишаються українські музеї, була трагічною. Що сталося із самим власником після 1919 року, ніхто з його біографів не знає. Щодо колекції, то спочатку на базі її київської частини в колишній квартирі Гансена на вулиці Підвальній було створено так званий Третій державний музей, головним хранителем якого був Микола Макаренко. Протягом 1920–1921 років він був закритий для відвідувачів, що дало змогу завершити опис його колекції. Націоналізація ж сумської частини зібрання привела до передачі її створеному тоді Сумському художньо-історичному музею. За свідченнями його першого директора Никанора Онацького, у 1920-му після передачі будинку матері Оскара Гансена Олені Сумовської під приміщення музею розпочалася передача колекції у власність цієї установи. Серед унікальних експонатів були колекція західноєвропейського малярства XVIII–XIX століть та графіки XVI–XVIII століть, колекція порцеляни російських (Гарднера, Попова, Корнілова, Терехова і Кісельова) та українських (Миклашевського, Корецької, Баранівської, Городницької, Межигірської) фабрик; колекція так званих панських і народних килимів XVII–XVIII століть, рідкісні тканини, вишиванки сріблом та золотом, случькі пояси й навіть невеличка колекція козацьких старожитностей (мортири, слобідські гармати, козацькі пістолі, шаблі). Нині одним з унікальних експонатів Сумського художнього музею слід вважати особисту печатку самого Оскара Гансена, яка опинилася в чудовому оточенні зібраних ним матриць печаток останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського.

Отже, тимчасово загубившись в історичному минулому Сумщини, де краєзнавцям і музейникам ще доведеться відшукати його сліди, Оскар Гансен назавжди увійшов до кола відомих меценатів та колекціонерів, чиї зусилля з вивчення пам'яток старовини ніколи не пропадуть марно і ще послужать на користь виховання молодого покоління людей. ■

Програма
відповідальних
громадян

zik

LIFE КОД
ДАНИЛО ЯНЕВСЬКИЙ

ЩОП'ЯТНИЦІ о 22:00

Офіцер Сил спеціальних операцій:

«Наше головне завдання — деморалізація ворога»

Спілкувався
**Богдан
Буткевич**

Сили спеціальних операцій — це щось із героїчних бойовиків про непереможний американський спецназ. Мабуть, так думає більшість обивателів. Насправді свої ССО існують та успішно діють і в Україні. До їхнього складу входять як «бойовики» — висококваліфікований армійський спецназ зі 140-го центру спеціальних операцій, так і підрозділ ІПСО — інформаційно-психологічних спеціальних операцій. Тобто таких собі, за їхнім визначенням, «військових політтехнологів», які працюють над тим, щоб деморалізувати психологічний стан ворога й змусити його до поразки. Але також працюють із цивільним населенням, готують ґрунт для спеціальних операцій і займаються військовою аналітикою. Враховуючи так зване перемир'я на фронті, саме зараз для цих хлопців починається найгарячіша фаза бойових дій. **Тиждень** поспілкувався про діяльність та перспективи ССО з офіцером підрозділу ІПСО ССО. Своє ім'я та обличчя, природно, він попросив не відкривати.

**Розкажіть про себе. Що можна, звичайно.
І про Сили спеціальних операцій.**

— Я кадровий офіцер, навчався в Н-ському військовому училищі. Одразу по закінченні потрапив до управління спеціальних операцій Генерального штабу. Воно було створене 2007 року, але реально для війни ніякої серйозної діяльності в нього не було. На нас звернули увагу після початку російської агресії в Криму.

Думаю, мало хто реально уявляє собі, що ж таке Сили спеціальних операцій і чим вони відрізняються від спецназу.

— На нинішньому етапі ми — це командування на кшталт того, як командування десантних військ. Але в майбутньому в нас будуть у підпорядкуванні свої частини армійського спецназу й частини інформаційно-психологічних операцій (ІПСО). Думаю, до Нового року все мало б бути готове, хоча через бюрократію дуже повільно. Наш начальник Сергій Кривоніс має чималий досвід в АТО. Наприклад, під його керівництвом був утриманий єдиний з усіх атакованих під час війни аеропортів — Краматорський. Очоловав колись 8-й полк спецназу, був начальником штабу ВДВ тощо. Ми підпорядковуємося виключно начальникові Генерального штабу та президентові як верховному головнокомандувачу.

То що, у вас немає реальних бійців?

— Звичайно, є. У нас є свої «бойовики». Вони постійно працюють у зоні АТО. Є інформаційники — ІПСО. Це

там, де служу я: маємо розбиратися і в журналістиці, і в PR, і в політтехнологіях, і в психології, і в IT, в усіх новинках, щоб ефективно виконувати свої обов'язки. Є і свої планувальники — все, як у нормальній військовій частині. Прагнемо прийти до структури НАТО, до ССО — це повністю окремий вид військ. Взагалі ми працюємо в постійній кооперації з іншими спеціальними частинами, але в майбутньому плануємо перейти до стандарту, щоб армійський спецназ завжди працював разом із частинами ІПСО, за натовським стандартом. Тобто з паралельною підтримкою силової компоненти — як завчасної, так і супровідної. А також з постпідтримкою: або піаром, або, навпаки, приховуванням того, що це працювали ССО. Залежно від бойового завдання. На жаль, у нас поки що немає свого окремого рядка для фінансування, що має бути важливою умовою функціонування.

Розкажіть про сутність роботи ІПСО.

— Наше основне завдання — деморалізація особистого складу ворога, зараз — незаконних збройних формувань сепаратистів. Головний канал налагодження зв'язків і встановлення контактів з інформаторами — соціальні мережі. Перебуваючи по цей бік фронту, це цілком логічно. Своєю чергою, головним каналом зв'язку в соцмережах для нас був і є Twitter. Основним методом і був, і досі є поширення вигідних нам чуток серед ворогів. Отже, приїдеш і спочатку перші два-три тижні вивчаєш місцевість та реакцію людей на тебе. А місцеве населення одразу впізнає новеньких, приїжджих. Не вірте, що нам легко працювати, бо, мовляв, немає мовного бар'єра. Всі нюанси, як-от говір, діалект, вимова, зовнішній вигляд, одразу помітні й дуже важливі в нашій роботі. Тому просто встановлюєш контакти, наприклад, через центри для переселенців. І далі ми маємо зробити, щоб через наші контакти, вільно або невільно, люди перенесли потрібну нам інформацію на той бік. Щоб посіяти там або паніку, або деморалізацію особового складу, змусити їх до дезертирства та втечі, викликати недовіру до власного керівництва, щоб не виконувалися накази їхнього командування. Те саме, що вони так добре робили свого часу з нашими бійцями. Треба віддати їм належне: наші вороги-колеги працюють досить непогано, у них більше фінансових та організаційних ресурсів, їх постійно підтримує Росія. А в нас, навпаки, пошук ресурсів для роботи займає левову частку часу. Наприклад, надрукувати щось для розповсюдження на окупованій території, створення якісних роликів та відеоматеріалів тощо. Найважливіше в нашій роботі — чітко виокремити та ді-

Дивіться
відео допиту
російського
сержанта
офіцерами
ССО України

знатися про якусь ситуацію, на яку ми можемо реально вплинути. І тут, і там. Ми впливаємо через своїх агентів, поширюємо чутки, статті через журналістів і лідерів суспільної думки, яких читають і на нашому, і на їхньому боці. До речі, мушу визнати, що досить важко працювати з нашими, українськими журналістами. Адже всі вони передовсім хочуть сенсацію, а не послужити своїй країні, поширивши потрібну інформацію в потрібній формі. Та й взагалі в нас нерідко лякаються аббревіатури ІПСО—думають, мабуть, що ми їм психіку ламатимемо або що.

Розкажіть, будь ласка, про ваші бойові операції. З того, що можна.

—Якось у полон потрапив російський кадровий сержант, це було торік. Нам вдалося дістати від СБУ та нашого керівництва дозвіл на роботу з ним. Вирішили випробувати на сержантові інформаційно-психологічні методи тиску. Почали обробляти його в тому ключі, що, мовляв, нащо ти сюди прийшов, подивися, що ти й твої поплічники накоїли, без тебе було краще, як тепер людям жити тощо. Паралельно «пробили» всі його контакти через соціальні мережі, які він нам добровільно надав, вийшли на родичів, подружок, друзів. За його згодою, від його ж імені оголосили, що, мовляв, я в Україні. Потім виклали інформацію, щоб почати підводити до того, як тут складно, далі—що потрапив у полон. Тоді поїхали з ним до Слов'янська, сіли у звичайному кафе й спокійно, по-людськи поговорили на камеру. Він при цьому курив, пив каву й чесно все розповідав: як командування їх обмануло, сказавши, що вони їдуть на навчання, а вони поїхали на війну, що тут немає жодної громадянської війни. Розказав, що в них позабিরали всі мобільні телефони, жодних орієнтирів, він був не в курсі, куди саме йде. Ролик із розмовою виклали в інтернеті й почали розганяти. Тобто набивали йому ціну для обміну на наших полонених. А ще домовилися з мамою, щоб приїхала за ним із Росії до України й на камеру все розповіла. Навіть погодили з одним з російських опозиційних телеканалів, щоб він зробив прямий телеміст, коли ми маму із сином зводитимемо. Але все пішло за іншим сценарієм, сержанта все-таки забрали його в нас і самостійно на когось там виміняли. І цей сержант зник—його просто не стало. Всі соціальні мережі були підчищені, мати й родичі на зв'язок більше не виходили. На 100% сказати не можу, але згідно з нашою перевіркою в живих цієї людини більше немає. Думаю, якщо геерушників Єрофеева та Олександрова таки поміняють, то на них чекає така сама доля—розкручених свідків, що дуже незручні для російської влади. Тому вони й не надто тепер палають бажанням повернутися.

Був ще випадок у січні цього року, якраз під час запеклих боїв у Донецькому аеропорту, коли ми затримали батальйонно-тактичну групу російських військ під Горлівкою, яка вже готова була атакувати Дзержинськ, а ЗСУ майже нічого було протиставити їй. І ми змогли через свою агентуру в середовищі сепаратистів за-

Психологічні операції (англ. PSYOP) — комплекс заходів, що передбачає передачу вибраної інформації аудиторії для впливу на емоційний стан і спосіб мислення, а через неї опосередковано на поведінку та рішення урядів, груп чи лідерів. Вони мають ґрунтуватися на реальності, меседжі повинні узгоджуватися між собою, а конструйована «реальність» має бути так чи інакше прийнятною для будь-якої аудиторії. В армії США, наприклад, діють чотири групи, що займаються психологічними операціями. Є навіть чітка класифікація інформаційних продуктів: білі — це офіційні заяви чи дії ініціатора або сторін, тісно пов'язаних із ним; сірі — коли важко визначити джерело інформації; чорні — коли інформація надходить нібито від ворожої сторони, а насправді грає на користь стратегічних інтересів ініціатора (який, утім, заперечує причетність).

пустити чутки, які дійшли до керівництва цієї російської БТГР, що в «укрів» просто біля села, де вони стояли, дивізіон «Смерчів» і що, тільки-но вони спробують рухатися, вона відразу всім влаштує братську могилу. І понад три доби росіяни вірили й не рипалися. За цей час наші встигли підтягти резерви й закрити небезпечний напрямок.

Ще ми постійно зіштовхуємо лобами різні бандформування в «ДНР-ЛНР». Про конкретні випадки розповісти не може, щоб не підставляти нашу агентуру. Взагалі нам рідко вдається отримати документальні й чіткі свідчення своєї роботи, але це не означає, що вона не ведеться.

Чи були у вас втрати за час АТО?

—В ІПСО, на щастя, ні. Ми все ж працюємо під прикриттям. А ось у наших «бойовиків» — так, кілька бійців загинуло, коли вони їхали виводити нашу групу з того боку. Загинули з честю, у нерівному бою, але завдання виконали: група змогла вийти. Є втрати й серед наших симпатиків та інформаторів на тому боці. Наприклад, на Луганщині сусід здав нашого агента. Тамтешні емгебешники прийшли й хотіли його розстріляти, а потім дізналися, що він колишній афганець. І не вбили — забрали машину, будинок, але сказали йти геть, бо наступні, хто прийде, вже його не пожалують. Зараз цей чоловік на підконтрольній українській владі території.

Чи готові, якщо вам нададуть таке право, працювати за кордоном, наприклад у Росії? Скажімо, затримати та привезти для суду в Україну втікачів на кшталт Януковича чи якогось там Моторолу.

—Звичайно. Дайте нам більше ресурсів та повноважень—і ми готові хоч завтра. Тим більше що ми добре вивчили наших ворогів, їх, до речі, не багато більше за нас у кількісному виразі. Знаємо їхні методи роботи, вивчили за рік. Тому цілком можемо вести ефективну роботу там. Повірте, ми нікому нічого не забудемо. Як тільки відіб'ємо назад Донецьк і Луганськ, усім, хто вбивав наших військових, буде непереливки, гарантую. Аби була політична воля та чіткий наказ. ■

Голосування під акомпанемент вибухів

Перегони в країні, де довгий час зразково співіснували демократія та іслам, запламовані насильством і полюванням на відьом

Іюні виборчі кампанії в Туреччині відбуваються весело і яскраво: вулиці прикрашені прапорами, скрізь лунає музика. Але напередодні голосування 1 листопада майже скрізь панувала пригнічена атмосфера.

З кожним днем після попередніх червневих виборів країна, яка давно вважається зразком мусульманської демократії, дедалі більше поляризувалася. У ній у страшний спосіб переплелися політичні міжусобиці й цілком реальне кровопролиття, особливо після поновлення в липні протистояння між державою та повстанцями з Робітничої партії Курдистану (РПК). У ході нинішньої кампанії прокурдська Демократична партія народів (ДПН) засудила репресії з боку партії влади — ісламської Партії справедливості та розвитку (ПСР). Своєю чергою, остання вирішила відвоювати позиції, втрачені в червні, коли ДПН несподівано набрала 13% і правляча ПСР залишилася без парламентської більшості.

Президент Реджеп Таїп Ердоган — на своїй церемоніальній посаді він має бути понад політикою — називає ДПН маріонеткою КРП. ДПН це категорично заперечує. Ердоган закликав громадян «по заслугі провчити тих, хто має підтримку цієї терористичної організації», — це завуальоване спонування голосувати за ПСР, яка перебуває при владі в Туреччині з 2002 року.

Повторні вибори відбулися саме з подачі Ердогана після провалу перемовин про формування

коаліції між чотирма парламентськими партіями: ПСР, ДПН, Республіканською народною партією (РНП), що виступає за колись панівний у Туреччині світський лад, та ультраправими шовіністами з Партії національної дії (ПНД). Але ДПН заявляє про нечесний виборчий процес. У партії повідомили про 200 нападів на її офіси. Відколи почалася чергова хвиля насильства, 22 мери, обрані за списками ДПН, були зняті з посад, ще 20 заарештовані. Влада «чинить психологічний тиск, щоб люди почувалися порушниками закону, навіть коли просто відвідують наші акції», — каже кандидат від ДПН Айше Ачар Басаран.

ЯКЩО ПАРТІЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА РОЗВИТКУ, ОЧОЛЮВАНА ЕРДОГАНОМ, ПОВЕРНЕТЬСЯ ДО ОДНОПАРТІЙНОГО ПРАВЛІННЯ, ТО НАРАЗІТЬСЯ НА ЗАПЕКЛИЙ ОПІР

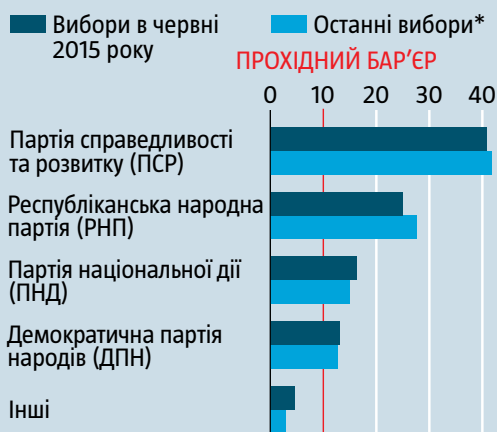
Учасники перегонів справді не мали рівномірного доступу до ЗМІ. За 25 днів жовтня Ердоган з'являвся на державних телеканалах протягом 29 год, а його партія — 30 год (за даними Вищої ради з питань радіо та телебачення). РНП і ПНД мали відповідно 5 год і 70 хв ефірного часу, а прокурдська ДПН — лише 18 хв.

Крім очевидних суперників влада тепер пресує і колишніх друзів. 28 жовтня в приміщення однієї медіа-компанії увірвалася поліція з водометом і сльозогінним газом та припинила її мовлення. Акцію було проведено в рамках репресій проти компаній, пов'язаних із Фетхуллахом Гюленом, ісламським проповідником, що нині живе в Америці. Колись він підтримував Ердогана, але зараз нещадно критикує його. Наліт силовиків відбувся після захоплення державою (з благословення прокуратури) материнської компанії, якій окрім згаданого ЗМІ належать кілька газет, шахти та енергокомпанії.

Хоч як дивно, така поведінка, напевно, не надто вплинула на вподобання електорату; результати опитувань засвідчили, що голосування не дуже відрізнятиметься від попередніх виборів. Але в деяких районах країни атмосфера така напружена, що виникають питання щодо чесності виборів. Протистояння між курдами й етнічними турками сягнуло висот, небачених ще з 1990-х. Як тільки по ТБ показують похорони турецьких військових або поліцейських, убитих у сутичках із РПК,

Протоптанною доріжкою

Розподіл голосів турецьких виборців, %

За даними повідомлення в ЗМІ; jamesinturkey.com

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

відбувається сплеск антикурдських настроїв, а влада, схоже, пишається тим, що воює з курдами і вдома, і за межами Туреччини.

Прем'єр-міністр Ахмет Давутоглу підтвердив 26 жовтня, що турецькі війська завдали удару по курдських повстанцях на території Сирії, хоча останні є союзниками Заходу в боротьбі з джихадистами «Ісламської держави» («ІД»). Влада Туреччини заявляє, що веде війну на два фронти: проти курдських сил та «ІД». Більше за взяття вона продемонструвала в боях проти курдів, але цього тижня оголосила про кілька операцій проти «ІД» усередині країни. Після того як у перестрілці (нібито за участю «ІД») у місті Діярбакир на південному сході Туреччини загинули двоє поліцейських і семеро бойовиків, силовики заявили, що заарештували 30 осіб під час рейдів в околицях міста Конья.

Прокуратура Анкари звинуватила «ІД» в організації вибуху в турецькій столиці 10 жовтня, внаслідок якого загинули 102 активісти руху за мир. (Тоді влада зробила дивну заяву про те, що за цією трагедією ховається таємна змова «ІД» і РПК.) Критики з лівого і прокурдського табору відповідають на це, що незалежно від того, хто спланував теракт, жертвами переважно стали прибічники їхнього ж ідеологічного табору, як і у випадку з вибухом у липні в прикордонному місті Суруч, де загинуло понад 30 молодих людей. Є свідчення зв'язку між обома терактами: один зі смертників в Анкарі був братом терориста в Суручі.

Крім насильства виборців хвилюють ще насущні питання. ПСР хвалиться тим, що за час її правління економіка Туреччини значно зросла (хоча останнім часом її економіка сповільнюється). У вересні знову ожили надії Туреччини на вступ до Європейського Союзу, коли канцлер Німеччини Ангела Меркель урочисто пообіцяла поновити перемовини в обмін на допомогу з біженцями.

Простим туркам, яким жити стає дедалі важче, ПСР пообіцяла підняти мінімальну заробітну плату. Вона також пропонує виплати на дітей матерям і матеріальну допомогу студентам, молодим підприємцям і молодяткам. Прем'єр Давутоглу навіть озвучив екстравагантну обіцянку допомагати молоді знаходити собі пару.

Безвідносно до результату ці вибори не забезпечать стабільності автоматично. Якщо ПСР повернеться до однопартійного правління, то наразиться на запеклий опір. Якщо їй не вдасться здобути більшість і доведеться створити коаліцію з ПНД, такий уряд проводитиме жорстку антикурдську політику. Широка коаліція ПСР і РНП могла б відтягнути країну від краю прірви. Але для цього треба, щоб Ердоган відмовився від мрій про президентство з усією повнотою влади, а це дуже мало ймовірно. Багато турків хотіли б побачити уряд, у якому є місце для різних партій, але такі перспективи мізерні. ■

Останніми днями, після обробки 95% бюлетенів, стало відомо, що Ердоганова Партія справедливості та розвитку набрала понад 49% голосів, перевершивши очікування чи не всіх аналітиків і власне учасників перегонів. Напередодні в коментарях агенції Reuters члени ПСР казали, що сподіваються отримати близько 45–46% і знову сформувати однопартійний уряд. Багато хто побоюється, що такий результат, з одного боку, ще більше поляризує турецьке суспільство, що не сприятиме стабільності в країні, а з другого, по суті, авторизує пресинг та обмеження, до яких вдалися президент і правляча партія напередодні виборів.

К Н И Г А Р Н Я

9–14 листопада чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

- 9 листопада, 18:00** — лекція Лариси Масенко «Сьогоднішній стан української мови у нашій державі».
- 10 листопада, 18:30** — «Нові входи для прозових виходів, або Звідки беруться письменники».
- 11 листопада, 18:00** — презентація книжки Людмили Огнєвої «Алла Горська. Душа українського шістдесятництва».
- 13 листопада, 18:00** — подорож на «Схід» Анджея Стасюка з Тарасом Прохаськом та Софією Андрухович.
- 14 листопада, 15:00** — розмова без табу для дорослих і майже дорослих «Чому дорослі не помічають, що діти вирости?..»

Львів (просп. Свободи, 7):

- 11 листопада, 18:00** — КОЛО КНИЖКИ для підлітків: обговорення видань про українсько-російську війну 2014–2015 років (з акцентом на книжках Валерія Макеєва «100 днів полону, або Позивний 911», Андрія Цаплієнка «Книга змін» та Галини Вдовиченко «Маріупольський процес»). Спільно із Центром дослідження літератури для дітей та юнацтва й організацією «Пласт».
- 12 листопада, 18:00** — презентація книжки Володимира Єшкілева «Ефект Янковського». Спільно з видавництвом «Фоліо».

Харків (вул. Сумська, 3):

- 9 листопада, 19:00** — «Поза зоною комфорту». Модерує Едді Момот.
- 10 листопада, 18:30** — відкрита лекція Романа Любавського «Новий» Харків проти «старого». Хто переміг? Повсякденне життя робітників Харкова у 1920–1930-ті роки. Спільно з ХНУ імені В. Н. Каразіна.
- 12 листопада, 18:30** — презентація книжки Євгена Положія «Ловайськ». Спільно з видавництвом «Фоліо».
- 13 листопада, 19:00** — лекція Олексія Зимовіна «Як людина пише своє життя: дискурсивна психологія». Спільно з Освітнім центром «Академія Фактор».

Інформаційний партнер

Тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Випробування для Туска

Колишній прем'єр-міністр Польщі відчайдушно намагається вберегти серцевину Європи

Коли голова Європейської ради Дональд Туск переїхав до Брюсселя, то, за його ж таки словами, ніби до раю потрапив. Хоча, правду кажучи, раєм можна назвати швидше розмаїття шедеврів фламандського живопису в місцевих музеях, ніж переконування 28 сварливих лідерів країн Європейського Союзу в необхідності компромісу. Тускові не позаздриш: йому доручено управління реакцією Європи на нескінченний потік криз, хоча реальної влади в нього немає. Але за майже рік на посаді він навчився давати цьому раду, а інколи навіть обходити межі свого мандата. Слухаючи Туска в його брюссельському кабінеті, можна навіть подумати, що йому там подобається.

Більшість єврократів свого часу здивувалися призначенню Туска. Адже на той момент Польща, якою він керував сім років, була членом ЄС заleden десятиліття і ще навіть не приєдналася до «фірмового проекту ЄС» — зони євро. Різкий стиль Туска, що гартувався в агресивному середовищі молоді демократичної політики Польщі, здавалося, не впишеться в прийнятні для Брюсселя методи пошуку консенсусу. Він постарався й підчив англійську, але, як дехто зверхньо зауважує, досі не говорить французькою.

Поки що Тускові не вдалося завоювати симпатії усіх своїх критиків, хоча їхні лави рідшають. Головний кризовий менеджер Європи заклопотаний важливішими проблемами. Він постійно повертається до однієї теми: необхідності захистити європейські ліберальні цінності від загрози популізму. Цю думку навряд чи можна назвати оригінальною на континенті, де є Марін Ле Пен і Віктор Орбан, але в Туска на це власний погляд. Ліберальний

центр має бути «сильним і рішучим», — заявив він нещодавно в Нідерландах, — щоб не уподібнитися правим популістам, а захищати від них Європу».

Звідси, наприклад, його мантра про те, що ЄС повинен відновити контроль над кордонами, крізь які цього року до його країн улилися сотні тисяч біженців і мігрантів. Він закликав покласти край політиці «відчинених дверей і вікон» (дехто підмітив у цій фразі випад у бік канцлера Німеччини Ангели Меркель). Туск боїться, що, коли європейські виборці не переконаються в безпеці кордонів континенту, їхні вподобання можуть хитнутись у бік менш приємних політиків (при цьому він згадує Польщу, де на останніх виборах націоналісти витіснили з влади правоцентристську «Громадянську платформу», яку Туск заснував і двічі приводив до перемоги на виборах). Через це буде важко — якщо взагалі можливо — проводити ліберальніший політичний курс, наприклад розселяти шукачів притулку по різних країнах Європи (таку ініціативу Туск, за його словами, підтримує). Він констатує парадокс: щоб залишитися відкритою, Європа повинна погодитися на часткову закритість.

Так само прямолинійно говорить і про позицію Сполученого Королівства у ЄС. На початку листопада британський прем'єр-міністр Девід Кемерон має надіслати йому листа з проханням про «повторний перегляд» умов членства своєї країни. Тускові доведеться шукати точки дотику між позицією Кемерона й тим, що зможуть прийняти його 27 колег, зокрема стосовно вимог Лондона зменшити соціальні виплати іммігрантам до Євросоюзу (через неквапливість Кемерона серйозні перемовини із цього питання можуть бути відкладені до наступної весни. Відтак, можливо, й референдум про членство Британії у ЄС посунеться на 2017-й). За словами Туска, його роль тут очевидна: допомогти Кемерону втримати Британію в ЄС. Але він боїться, що процес заохотить інші країни й собі виставляти умови, погрожуючи виходом. Якщо всі візьмуть Британію собі за приклад, застерігає Туск, це може означати «кінець ЄС».

За кордонами ЄС обмеження його мандата видно чіткіше. Туск став головою Європейської ради, коли в Україні точилися запеклі бої, і поклявся вести жорстку політику стосовно Росії. Його погляди не змінилися, але зараз він змирився з тим, що ЄС мало чим здатен допомогти в питаннях Криму чи Донбасу. Якщо Німеччина і Франція взяли на себе ініціативу вести перемовини з Росією щодо України, то завдання Євросоюзу, за словами Туска, внутрішнього характеру: протистояти спробам Путіна посягти розбрат у Європі. Поки що Брюссель притримується курсу на санкції (які вимагають одностайної підтримки, і незабаром треба починати говорити про їх продовження). Якщо ЄС вдасться

успішно пройти це випробування (яке Туск називає першим великим викликом для Європи від 1989 року), то це добрий знак і на випадок нових криз у майбутньому.

Схоже, нова посада дещо пом'якшила очільника Європейської ради: зараз Туск щасливий, коли щасливі лідери, на зустрічах яких він головує. На липневому саміті еврозони, наприклад, йому знадобилося 17 годин, щоб запобігти виходові з неї Греції. У цьому серйозний контраст із «польським» Туском, у котрого, як він сам тоді казав, «дуже обмежений» запас толерантності до політичних суперечок і сварок. І все-таки на відміну від багатьох євробюрократів, які ніби весь вік прожили в безрадісних офісах ЄС, Туск ще зберігає свіжий подих людини «зі сторони». Його підхід не всім до вподоби: посли, наприклад, ображаються, що він зустрічається з ними не так часто, як його попередник. Але більшість визнає, що він поступово вживається в роль.

ЗАПОБІГТИ ЄВРОСКЕПСИСУ

Туск називає себе радше «одержимим прибічником Європи», ніж федералістом. Колись різниця між цими поняттями, може, й не була дуже помітною. Але не сьогодні: проблеми ЄС — від міцності єдиної валюти до безпеки кордонів — зачіпають найглибинніші аспекти суверенітету країн-членів. І водночас демонструють неминучу необхідність співпраці, навіть якщо на практиці її реалізують не завжди.

Хтось убачав у створенні посади голови Європейської ради у щасливі часи укладення Лісабонського договору 2007 року перший крок на шляху до появи «президента Європи». Не дивно, що тепер ця робота дісталася людині, яка прихильна до примату національних урядів. Туск, який ніколи не захоплювався мрією про федеральну Європу, не шкодує про її провал. Він погоджується на лідерство Берліна, хоча й не без застереження, мовляв, «не все, що добре для Німеччини, добре й для Європи». Натомість ставить перед собою скромніше завдання: зробити так, щоб навала криз не строжила старого європейського порядку.

ДОНАЛЬД ТУСК ПОСТІЙНО ПОВЕРТАЄТЬСЯ ДО ОДНІЇ ТЕМИ: НЕОБХІДНОСТІ ЗАХИСТИТИ ЄВРОПЕЙСЬКІ ЛІБЕРАЛЬНІ ЦІННОСТІ ВІД ЗАГРОЗИ ПОПУЛІЗМУ

На відміну від колишніх проповідників, які агітували за «тісніше інтегровану Європу» й передрікали кінець національним державам, Туск більше нагадує професійного консультанта, що спокійно заохочує стривожених європейських лідерів набратися мужності й прийняти важкі, але неминучі виклики. Нехай Європу будують інші; він же намагатиметься не дати їй розвалитися. ■

TV
ДЛЯ БІЗНЕСУ
РЕСТОРАНІВ, ГОТЕЛІВ, МАГАЗИНІВ, АЗС, СПОРТ-КЛУБАХ...

популярні тб-канали з ліцензією
+ створення індивідуального каналу з власною рекламою

ФУТБОЛ 1
ФУТБОЛ 2
Discovery CHANNEL
HD FASHION
NEWS ONE

ФООНОВА МУЗИКА
ПУБЛІЧНИЙ WI-FI
МЕНЮ-БОРДИ
ІНСТАЛЯЦІЇ

Телефонуйте, щоб дізнатися більше:

+38 067 589 23 49

icom
www.icom.kiev.ua

Це тільки початок

Едвард Лукас

Вороги Владіміра Путіна нині мертві, за гра-тами, мовчать або (у випадку Гаррі Каспарова) в екзилі. Це погано. Але ще гірше—ті, хто може протистояти Кремлю, не роблять цього. Гостра й переконлива книжка Каспарова «Зима близько: чому Владіміра Путіна і ворогів вільного світу треба зупинити» не про злочинний режим, у тенетах якого опинилася Росія, а про боягузливий самообман Заходу, який відмовляється цей режим зупинити. У ній безліч алюзій до світу шахів. Каспаров пише: якщо гравець у сильній позиції, тобто готовий атакувати, але пропускає момент, неодмінно буде контратака супротивника, і дуже серйозна. Саме тому, вважає автор, найбільшої помилки Захід припустився задовго до приходу Путіна до влади в Росії 1999-го, коли не усвідомив масштабів і характеру перемоги 1991 року. Замість того щоб побачити в падінні комунізму триумф демократії, верховенства права й свободи, а ще можливість завзятіше утверджувати наші цінності, ми заходилися примножувати капітал. На цю помилку наклалися нерішучість і пожадливість Заходу. Каспаров зауважує, що «західна риторика умиротворення створює самотактичну петлю ментальної та моральної корупції: якщо почати зараз казати правду, доведеться зізнатися, що багато місяців до того брехали».

Він проходиться по розпаду Радянського Союзу і 1990-х, а далі докладно описує постать Путіна—колишнього кагебешника, який є набагато небезпечнішим суперником, ніж гадає більшість тих, хто ззовні системи. Його прихід до влади 1990 року мав стати оглушливим сигналом тривоги для Заходу—таким, якби до влади в Німеччині прийшов колишній офіцер гестапо. Каспаров описує й інші дзвіночки, які відтоді прогавив Захід. Обмеження свободи ЗМІ. Захоплення «ЮКОСа». Атаки на Естонію 2007-го й Грузію 2008-го. Цинічні маніпуляції з виборами 2008-го, щоб зробити Путінового «кореша» Дмитрія Медведева фейковим президентом. Провал «перезавантаження» Обама, у межах якого до Росії ставилися як до морально рівноправної Сполученим Штатам. Напад на Україну й окупація Криму. Збитий МН17 і шквал брехні та оказамилування.

Найгірше, на думку Каспарова, попереду. Кремлеві потрібен конфлікт із Заходом для підтримки машини, що дає змогу лишатися режиму при владі. «Коли немає справжніх виборів і вільних ЗМІ, єдиний спосіб спілкування з народом для диктатора—через пропаганду, а ствердження своєї влади—через регулярні демонстрації сили». Запобігти подальшому хаосу, який сїятиме режим, можуть тільки зовнішні гравці. Каспаров наполягає, що називати російську опозицію слабкою несправедливо. Як могла вона розвиватися, коли «доступ до ЗМІ закрито, ллються клепа, мітинги забороняються, часто відбуваються фізичні розправи й рейди силовиків, не допускається до виборів. Який блискучий і майстерний меседж,

який неймовірний лідер зміг би привести нас до влади за таких обставин?»

Так само іронічно автор пише про міф на Заході щодо популярності Путіна вдома. Якби він справді мав захмарні рейтинги, навіщо йому було б витрачати стільки часу на політичні махінації й усунення суперників? А те, що опитування, хоч і проводяться телефоном, не дають 99% підтримки Путіна, свідчить, навпаки, про відвагу росіян.

Не надто високої думки автор і про західних експертів, що спеціалізуються на Росії. Одні недооцінюють Путіна, розповідаючи про те, чого він нібито ніколи не зробить, замість того щоб реагувати на те, що він уже робить. Інші ж, навпаки, переоцінюють його, виставляючи генієм стратегії. Найкритичніше Каспаров висловився про лідерів своєї «названої батьківщини». Прогавивши 1990-ті, США дали маху й у перше десятиріччя XXI століття, погано спланувавши інтервенцію в Іраку й Афганістані. В очах Путіна

ЗАХОДУ, ПРО ЯКИЙ МРІЄ КАСПАРОВ, НЕ ІСНУЄ. ЕЛЕКТОРАТУ ДЕМОКРАТИЧНИХ КРАЇН БІЛЬШЕ ДО ВПОДОБИ СКРОМНІ ОЧІЛЬНИКИ Й СПОКІЙНЕ ЖИТТЯ

Барак Обама—єдиний реальний опонент. Однак Адміністрація Обама повсякчас хибно трактує дії путінського режиму, намагаючись вибудувати довіру у відносинах і знизити напруженість тоді, коли має дати рішучу відсіч на захист друзів та союзників.

Гросмейстер, щоправда, визнає і власні помилки (зокрема, нетривку надію в ранні роки президентства Путіна на бажану стабільність Росії). Однак місцями книжка безжална й не лишає простору навіть для незгоди зі щирих міркувань. Автор скрупульозно розписує події, ніби шахову партію. А реальне життя не таке чорно-біле. Зокрема, він не згадує деяких важливих позитивних новин: НАТО бере себе в руки. ЄС поклав край монополії Газпрому на енергетичному ринку. Захід починає усвідомлювати небезпеку російської пропаганди й полювати за брудними грішми кремлівських «братків». Цього, можливо, замало й запізно, але вже щось. Книжка була б переконливішою, якби разом із філіппікою Каспарова охоплювала ці моменти.

Та найбільша проблема в тому, що Заходу, про який мріє Каспаров, не існує. Тутешні політики, які можуть пропонувати грандіозні плани й відважне лідерство (на кшталт Джона Маккейна), не перемагають на виборах. Електорату демократичних країн більше до вподоби скромні очільники й спокійне життя, а не кров, піт, тяжка праця та сльози. А як відстоювати вільний світ, який не хоче відстоювати себе? Сподіватимемося, що книжка Каспарова стане бестселером. ■

Авіаперельоти з та ДО Івано-Франківська

Відень	від	1769	грн
Київ	від	1500	грн
Одеса	від	1650	грн
Харків	від	2063	грн
Дніпропетровськ	від	1875	грн

Якщо зима - то Буковель!

Напіврозпад

АЕС не продукують парникових газів. Але в багатих країнах їхнє майбутнє непевне

Пенсильванія відіграла неабияку роль в історії американської енергетики. Від 1760-х років там видобувають кам'яне вугілля. У 1859 році Едвін Дрейк пробурих свердловину, з котрої почалася перша нафтова лихоманка Америки. Згодом у Пенсильванії видобули більше природного газу, ніж у будь-якому іншому штаті, за винятком Техасу, де залягає величезне родовище сланців Марселлус. Крім того, Пенсильванія — другий у США за обсягами виробник атомної електроенергії, навіть попри те, що в 1979 році на АЕС «Трі-Майл-Айленд» мало не сталася катастрофа: частково розплавився один із реакторів. Обійшлося без жертв, але страху набралися мільйони американців.

Сьогодні Пенсильванія знову в центрі трансформаційних процесів енергетичної галузі. Не обійшли вони й АЕС «Трі-Майл-Айленд». Завдяки масштабному видобутку газу з родовища Марселлус останніми роками ціни на енергію в США настільки впали, що АЕС у деяких регіонах країни стало важко конкурувати на ринку. Єдиний робочий перший енергоблок АЕС «Трі-Майл-Айленд» — один із багатьох, які борються за виживання. Але тепер проблеми в нього та йому подібних не з безпекою, а з витратами.

Ситуацію на атомних станціях, яка вже й без того була непростою після аварії на «Фукусімі» в Японії 2011 року, ускладнює падіння цін на сировину в США та Європі. Американська сланцева революція, прискорення виробництва енергії з відновлюваних джерел, дотованого державою в Європі, та млявий попит на електроенергію на обох ринках різко підкосили оптові ціни на атомну енергію. Відтак багатьом АЕС стало важче компенсувати поточні витрати, через що власники вимушені їх закривати. Як не парадоксально, часом це спонукає до інтенсивнішого використання викопного палива, хоча саме тепер держави всього світу зобов'язуються зменшувати викиди вуглекислого газу. Акцент на відновлювані джерела енергії не вирішує проблеми: у безвітряну й змарну погоду атомна енергетика все одно залишається найкращим, надійним основним джерелом електроенергії, котре не продукує парникових газів.

У США найуразливіші атомні станції в зонах нерегульованого енергетичного ринку (де споживач сам обирає, у кого купувати продукт), наприклад на Північному Сході й Середньому Заході: там за те, щоб запропонувати споживачам найдешевшу енергію, атомники мусять змагатися з конкурентами, які працюють з іншими енергоносіями. На Півдні, де ринок регульований (як-от у штаті Джорджія), АЕС почувуються краще, бо жа ціна електроенергії там сформована таким чином, що гарантовано покриває витрати виробника. Завдяки такій гарантії, зокрема, «Ваттс-Бар» у штаті Теннессі стала першою за останніх 20 років новою атомною електростанцією в США, яка отримала ліцензію на експлуатацію (оператор запроєктованої британської АЕС «Хінклі-Пойнт-Сі»

теж, використовуючи подібну схему, продаватиме електроенергію за фіксованими високими цінами).

На вільніших ринках операторам АЕС важко працювати прибутково й надто ризиковано будувати об'єкти з нуля. У чиказькій компанії Exelon, якій належить найбільше атомних електростанцій у США, кажуть, що 5 із 14 її АЕС (зокрема, й перший енергоблок АЕС «Трі-Майл-Айленд») уразливі до економічних факторів.

13 жовтня конкурентка Exelon — компанія Entergy з Нового Орлеана заявила, що закриє свою АЕС «Пілгрим» у Массачусетсі, почасти тому що виробництво 1 МВт•год обходиться їй приблизно у \$50, а ціни на електроенергію в цьому штаті знизилися приблизно до \$45/МВт•год. Коли стаття готувалася до друку, компанія мала вирішити долю іншої АЕС — «Фітцпатрик» у штаті Нью-Йорк. У грудні вона закрила станцію у Вермонті — це вже четверта АЕС у США, якої не стало за останні два роки. За даними Інституту атомної енергетики США, торік виробництво 1 кВт•год електроенергії на американських АЕС коштувало в середньому 2,4 цента (\$24/МВт•год). Це все-таки дешевше за електроенергію з газових або вугільних ТЕЦ, але за середніми показниками в атомній енергетиці ховаються серйозні нюанси. Операційні витрати на продукування одиниці електроенергії на най-

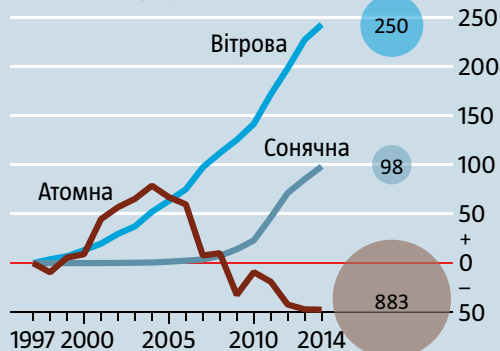
ЗАКРИТТЯ АЕС СПОНУКАЄ ДО ІНТЕНСИВНІШОГО ВИКОРИСТАННЯ ВИКОПНОГО ПАЛИВА, ХОЧА САМЕ ТЕПЕР ДЕРЖАВИ УСЬОГО СВІТУ ЗОБОВ'ЯЗУЮТЬСЯ ЗМЕНШУВАТИ ВИКИДИ ВУГЛЕКИСЛОГО ГАЗУ

менш ефективних АЕС уже більші, ніж у ТЕС, що працюють на вугіллі чи газі. Тим часом основні видатки в атомній енергетиці припадають насамперед на будівництво реактора, а тому зменшення розриву між експлуатаційними витратами нічого доброго галузі не обіцяє. Крім того, в Америці продовжують падіння ціни на газ. У Європі, де виробництво й постачання електроенергії здебільшого дерегульовані, ціни на кам'яне вугілля та природний газ також знизились, а відтак подешевшала й вартість електроенергії. Роланд Веттер із фінансово-аналітичної компанії CF Partners каже, що в Німеччині й частково в Скандинавії збільшення споживання відновлюваної енергії (**див. «Розвіяні вітром»**) також обвалює оптові ціни. А в середовищі низьких цін дотовані державою вітрові та сонячні електростанції є прибутковими за атомні. Як наслідок — в особливо скрутному становищі опинилася атомна енергетика Швеції. АЕС «Рінгхальс» на лісистих берегах затоки Північного моря ще від 1969 року була невід'ємною частиною пейзажу й декорацією для містечка Варберг на заході країни. Вона — один із найбільших роботодавців

Розвіяні вітром

Виробництво електроенергії в ЄС за джерелами

Зміни від 1997 року, ТВт•год

За даними Звіту про стан світової ядерної промисловості за 2015 рік

у цьому районі: тут працює 1,6 тис. осіб персоналу. Але державна компанія Vattenfall, якій належить більшість її акцій, заявила 15 жовтня про намір закрити два найстаріші енергоблоку «Рінгхальс» у 2019 і 2020 роках. Того самого тижня німецький енергетичний концерн E.ON повідомив про заплановане закриття двох найстаріших реакторів АЕС «Оскарсхамн» на шведському узбережжі Балтійського моря.

За словами Веттера, ціни на електроенергію у Швеції інколи опускаються нижче за експлуатаційні витрати на АЕС. До того ж лівий уряд (зокрема, противники атомної енергетики — Партія зелених) запровадив нові податки для атомних електростанцій. «Вони потрапили в лещата: доходи зменшуються, а витрати зростають», — каже Веттер. Хвиля закриттів АЕС обабіч Атлантики — удар по галузі, у якій кілька років говорили про «атомне відродження», надихаючись тим, що вона може виробляти чимало енергії без вуглецевого забруднення довкілля. Це свідчення нерішучості західних держав у підтримці атомної технології: вони радше субсидіюватимуть відновлювану енергетику, ніж установлять реальну ціну на викиди вуглекислого газу, таким чином збільшуючи штрафи за використання «брудного» палива (газу та вугілля) й підтримуючи атомні електростанції. Крім того, закриття показують, наскільки на дискусію про атомну енергетику впливають «зелені» організації (багато з яких було створено для боротьби як із війсьним, так і з мирним застосуванням атома). Найбільшого успіху в цьому домоглася Німеччина, яка вже завзято переходить до відновлюваних джерел енергії в межах програми Energiewende. Чотири роки тому країна заявила про закриття всіх своїх 17 АЕС до 2022-го; 9 із них перестали працювати вже. Франція, яка в Європі довго була борцем за «мирний атом», у липні ухвалила закон, що передбачає зменшення частки електроенергії АЕС від 75% до 50% за наступні 10 років. Обидві держави обцяють, що різницю компенсують чисті види електроенергії, переважно вітрова й сонячна.

Але не факт, що, коли атомні станції закриються, цієї обцянки вийде дотриматися. Колишні німецькі АЕС генерували понад 20% струму в країні. Коли їх почали закривати, зросла частка електрики, виробленої на вугільних ТЕЦ, а з нею і викиди вуглекислого газу.

Уряд Швеції заявляє, що на зміну атомним станціям, на які припадає 50% продукуючої в королівстві базової електроенергії, швидко придуть відновлювані джерела — насамперед із вітрових електростанцій (питання про спорудження нових ГЕС не стоїть). Але колишній генеральний директор шведської інспекції енергетичних ринків Івонне Фредрікссон називає це «наївною ідеєю 1980-х». Питання про заміню втрачених атомних потужностей тривожить і США. Оператори електромереж непокояться, що через брак трубопроводів і ємкостей для зберігання газу залежність від електроенергії, виробленої на газових ТЕЦ, може призвести до перебоїв із постачанням та шалених коливань цін у пік навантажень, особливо в моменти погодніх аномалій. Якимось у найхолодніший день під час «полярного вихору», що наклав східне узбережжя США в 2014 році, найбільшому в країні операторові електричних мереж PJM (Пенсильванія) забракло 22% електрогенеруючих потужностей. Щоб убезпечити себе від такого сценарію, деякі оператори, як-от PJM, кинули рятівну лінву атомній енергетиці: вони платять такі собі страхові внески виробникам, котрі можуть гарантувати енергозабезпечення на випадок пікових навантажень. Заохочені таким «аукціоном потужностей», атомні енергетики сподіваються, що план Барака Обами зі зменшення викидів вуглекислого газу «Чиста енергія», впроваджений цього літа у США, сприятиме визнанню важливості атомної галузі. Насправді вона навряд чи дуже від цього виграє. Лобісти групи «Інститут атомної енергетики» нарікають, що в плані не враховано витратних процедур поновлення ліцензій, які доводиться проходити атомним енергетичним компаніям, бо він не передбачає їх подовження більш ніж на 40 років, визначених початковою ліцензією. У звіті неурядової організації Third Way, яка займається проблемами клімату, висловлено припущення, що навіть якби ліцензії всіх 100 (чи близько того) атомних реакторів у США продовжили до 60 років (понад 70 уже їх мають), викиди вуглекислого газу все одно зростали б, адже збільшення попиту на електроенергію стимулювало б ширше використання природного газу. «Якби атомні станції Америки почали масово закриватися, було б неможливо знизити викиди відповідно до плану «Чиста енергія», — сказано у звіті.

Ще одна проблема пов'язана з перспективою закриття АЕС — невизначеність у питанні виведення з експлуатації старих станцій. Компанії в галузі атомної енергетики відкладають для цього великі суми, але проблему ускладнює те, що ні Америка, ні більшість країн Європи не знайшли підходящих місць для постійного зберігання ядерних відходів. Ця невизначеність докидає нулів до вже й без того захмарної вартості будівництва нових АЕС. А ще вона демонструє, чому держави повинні формувати свою енергетичну політику так, щоб зберегти робочі АЕС: ті надійно продукують енергію без маси викидів парникових газів, а виведення їх з експлуатації створює не менше екологічних засторог, ніж продовження роботи. Натомість західні держави не перестають воювати з атомними станціями, дотуючи альтернативних виробників енергії або обкладаючи атомну енергетику великими податками. Отже, атомна промисловість і надалі втрачатиме обсяги. Понад три чверті АЕС у багатих країнах працюють уже 25 чи й більше років. Наступними роками темпи їх закриття, швидше за все, тільки прискорюватимуться. ■

Хмельницький та будні майя

Ганна Трегуб

Чим запам'ятався 45-й кінофестиваль «Молодість»

Впольований «Скіфський олень». За приз цього року змагалися 14 повнометражних, 21 студентський та 17 короткометражних фільмів із понад десятка країн світу

Того, що примушувало замислитися після виходу з кінозали або непомітно, природно, але все ж таки з волі режисера й кінооператора торкалося емоцій, на кінофестивалі «Молодість» цього року вистачало. Це орієнтований на глядача кінофорум, подія радше мистецька, ніж така, що стосується кінокомерції, як то є в Каннах, Берліні чи Венеції. Приємною окрасою цього річної церемонії його відкриття стало вручення Державної премії України імені Олександра Довженка режисерові Мирославу Слабошпицькому за добре знаний не лише вдома, а й у світі фільм «Плем'я», який у конкурсній програмі «Тиждень критики» Каннського кінофестивалю 2014 року отримав одразу три нагороди (приз Фонду Ган, приз Відкриття й Гран-прі), тобто найбільше серед усіх стрічок за 53-річну історію цієї програми. Не обійшлося без прикрас, адже, за словами керівника «Молодості» Андрія Халпахчі, через неухвагу й недофінансування з боку київського муніципалітету наступного року вона може переїхати за межі столиці. Очевидно, керманічі сфери культури на рівні Києва й цілої держави мали б сприйняти такий сигнал серйозно й подумати, які системні зміни варто здійснити, щоб створити систему фандрейзингу на потреби культури, чітко визначивши той відсоток коштів, що його можуть отримати від держави такі потужні іміджеві культурні події, як цей кінофестиваль. Якщо його червоної килимової доріжки в Києві раптом не стане, навряд чи сюди знову придуть Том Тиквер, Денні Бойл, Франсуа Озон, Жак Одіар та ін. Окрім конкурсної програми українському глядачеві було запропоновано доволі широку позаконкурсну, зокрема низку географічно орієнтованих кінопанорам: сучасних повно- й короткометражок режисерів

із франкомовних та німецькомовних країн, добірку кіно Північної Європи. Спеціальною подією цього річної «Скандинавської панорами» на «Молодості» став комедійно-драматичний фільм шведа Роя Андерссона «Голуб сидить на гілці в роздумах про буття», що отримав «Золотого лева» Венеційського МКФ у 2014 році. Ця кінострічка є третьою частиною «життєвої» трилогії, куди входять також «Пісні з другого поверху» й «Ти, що живеш». Кінострічка складається зі скетч-епізодів різної тривалості й інтенсивності, як пов'язаних, так і не пов'язаних між собою. Їх об'єднують наскрізні персонажі: двоє друзів-комівояжерів Сем та Йонатан, що продають упрячі ікла, моторошні маски та мішечки зі сміхом; капітан, який мимоволі став перукарем; літній офіцер, що постійно запізнюється й не потрапляє на важливу лекцію. Власне, у «Скандинавській панорамі» було репрезентовано ще кілька робіт, котрі отримали світові кіновідзнаки. Це «Барани» ісландського режисера Гімура Гаконарсона, які вдостоїлися нагороди секції «Особливий погляд» на цього річного Каннському МКФ (у фільмі йдеться про примирення двох братів, які спільно намагаються порятувати своє єдине багатство — унікальний вид ісландських овець), шведська драма «Зграя» Беати Горделер, що «впольовала» «Кришталевого ведмедя» цього річного Берлінського МКФ та данська кінокартина «Ключ, будинок, дзеркало» Міхаеля Ноера, відзначена призом Нідерландської спілки критиків на Роттердамському МКФ у 2015-му. У межах програми «Фестиваль фестивалів» на «Молодості» українському глядачеві уперше було показано стрічки, що стали переможцями міжнародних кінофорумів у Карлових Варах, Сан-Себастьяні, Берліні, Каннах та ін. Картина «Діпан» Жака Одіара

Офіційний
трейлер фільму
«Гетьман»
дивіться тут

отримала аж два серйозні кінопризи: «Тигра» Роттердамського КМФ 2014 року й «Золоту пальму» в Каннах цьогогоріч. Це історія одного з учасників терористичного угруповання «Тигри визволення Таміл-Ламу», що тікає зі Шрі-Ланки з фальшивими документами та родиною до Європи, де їм усім разом доводиться знову боротися за виживання в нових умовах. У рамках цьогогорічних українських прем'єр кінофестивалю «Молодість» було показано частину відзнятого матеріалу «Толоки» — ще не завершеної роботи Михайла Ілленка (відомого стрічкою «ТойХтоПройшовКрізьВогонь»), яку мали номінувати на «Оскара» за найкращий фільм іноземною мовою 2013 року), що по-новому інтерпретує Шевченків вірш «У тієї Катерини хага на помості...», додаючи туди не оприлюднене й не надруковане Юрієм Ілленком та Іваном Миколайчуком. На одній із пресконференцій постановник «Толоки» наголосив, що її зйомки вже понад два роки законсервовані, бо ж, зокрема, щоб довести фільм до пуття, не вистачає коштів. Через це він зважився показати глядачеві на «Молодісті» частину відзнятого матеріалу, зробивши, таким чином, своєрідний реліз. Другою українською кінопрем'єрою став історичний художній фільм Валерія Ямбурського «Гетьман». Це радше не батальний байопік, а емоційна історія особистих стосунків Богдана Хмельницького на тлі подій 1647–1652 років, що обертається довкола викрадення його другої дружини Гелени Чаплінської та сплюндрування його маєтку в Суботіві, які спричинилися до розгортання масштабного руху українського козацтва проти сваволі польського панства. Гран-прі 45-го Київського міжнародного фестивалю «Молодість» дісталася фільмові «Принцеса» ізраїльтянки Талі Шалом-Езер. Це історія 12-річної хлопчачуваної Адар, що мешкає в тісній квартирі зі своєю мамою Альмою та молодим вітчимою Міхаелем. Коли взаємини дівчинки з ним набувають темних барв, вона починає товаришувати з дуже схожим на неї маленьким безхатьком Аланом, котрий допомагає їй упоратися з життєвими проблемами. За словами авторки цієї кінокартини, вона спробувала торкнутися непростій теми, адже все, що стосується теми інцесту, завжди не проговорюють.

Переможцями міжнародного повнометражного конкурсу київського кінофестивалю стали дві стрічки. Це британсько-іспанський фільм «Пікадеро» Бена Шеррока про те, як економічна криза, відсутність роботи і власного житла нещадно б'ють по поколінню сучасних 20-річних європейців, що і сталося з подружжям Хорхе та Ане, як це позначається на прийнятті ними рішень і на тому, як вони борються з негараздами, аби зберегти свою родину. А ще ця кінокартина здобула на «Молодісті» приз журі FIPRESCI. Другий фаворит повнометражного конкурсу — франко-гватемальська кінокартина «Ішканул» Хайро Бустаманте. Режисер змальовує історію 17-річної дівчини-майя Марії, яка живе з родиною на кавовій плантації в передгір'ї активного вулкана у Гватемалі. На неї чекає влаштоване батьками весілля за попереднього домовленості. Мрії про життя у великому місті юнка не може через свій статус корінної жительки. До сучасного світу вона потрапляє через укус змії, бо на плантації надати їй допомоги неможливо. Фабула фільму спирається на реальну історію гватемальської жінки з індіанської народності какчикель. Екуменічне журі SIGNIS та Interfilm

кінофестивалю нагородили цю роботу призом за найкращий повнометражний ігровий фільм.

Найкращим фільмом міжнародного короткометражного конкурсу «Молодість» став «Мізинець» поляка Томаша Цихоня — своєрідна історія злочину й кари. Троє молодиків крадуть дороге авто і швидко його продають. На хвилі ейфорії від бездоганної обробки йдуть до місцевого в'єтнамського бару, де поводяться з персоналом нахабно й зухвало, абсолютно не знаючи, що на них чекає довга болісна ніч. Спеціальну відзнаку журі дістали короткометражки «Молочний брат» Ваграма Мхітаряна (Польща, Вірменія) та «Де Смет» Віма Геденса й Томаса Бергена (Нідерланди — Бельгія). Кілька окремих слів треба сказати про переможців студентського кінопоказу «Молодість». Власне, вона поряд із Одеським кінофестивалем є стартовим майданчиком для молодих українських і закордонних режисерів, сценаристів та кінооператорів. Перше місце у студентському міжнародному конкурсі цьогогоріч посів дебютний фільм «Дисципліна» швейцарця Крістофа Сабера — історія про тонку грань між батьківською любов'ю і карою та неоднозначне ставлення суспільства до покарання дітей. Спеціальну відзнаку журі та приз глядацьких симпатій отримав фільм «Як я не став піаністом» британського режисера Томмазо Пітта, знятий за мотивами оповідання «Кожен хороший хлопчик» Девіда Ніколсона. Дев'ятирічний Тед не знає, до чого докласти сил і розуму. Все змінюється, коли батько дарує йому старе піаніно: малий вирішує стати новим Моцартом.

ЧЕРЕЗ НЕДОФІНАНСОВАНІСТЬ «МОЛОДІСТЬ» НАСТУПНОГО РОКУ МОЖЕ ПЕРЕЇХАТИ ЗА МЕЖІ КИЄВА. НАВРЯД ЧИ ТОДІ СЮДИ ЗНОВУ ПРИЙДЕ ТОМ ТИКВЕР, ДЕННІ БОЙЛ ЧИ ФРАНСУА ОЗОН

У національному конкурсі «Скіфського оленя» здобув фільм «Віддалік» Катерини Горностай, української кінорежисерки-документалістки, випускниці НАУКМА і школи «Режисура документального кіно та документального театру» Марини Разбежкіної і Міхаїла Угарова. У стрічці показано молоде подружжя, яке зіткнулося зі своєю першою сімейною кризою, коли закінчується закоханість, а жити в умовах буденності ще треба навчитися. Фільм вирізняється надзвичайною психологічною тонкістю, висвітлює складні моменти в стосунках і почуттях молодих людей.

За найкращий сценарій було відзначено «Віолончель» нашої співвітчизниці Олеси Моргунець-Ісаєнко; за потужний акторський ансамбль і вражаючу режисерську роботу з акторами нагороду «Молодість» отримав, знову-таки, український фільм «Чоловіча робота» Марини Степанської. Спеціальні дипломи дісталися стрічкам «Історії нашого життя» кенійця Джима Чучу та «Літо Сангайле» литовки Аланте Кавайте.

Так, червона доріжка київського кінофестивалю має значно локальніші виміри, ніж канська чи берлінська, проте гіршою вона від того не стає. Для українського глядача це шанс піднятися над американськими блокбастерами та телесеріалами незрозумілого походження й побачити дещо інше, якісніше, ніж масовий продукт. ■

Трейлер фільму «Ішканул» дивіться тут

Віртуальне правосуддя

Лесь Терен

Кримський театр абсурду складається, на жаль, не лише з «виступів» окупантських «акторів», а й із суто декларативних, беззмістовних дій вітчизняної влади. От і тепер прокуратура АРК «в екзилі», нещодавно добряче повеселивши окупантів своїм викликом у Київ на допит Аксьонова, знову виходить на арену з тією самою репризою: викликом на допит Константинова. «Такое только в юмористической передаче можно представить, потому что вызывает только смех. Все это неадекватная ситуация», — відреагував сам підозрюваний. Якби ці слова вже не були сказані Константиновим, їх варто було б сказати нам.

Утім, росіяни теж є майстрами юридичного шапті. Їхнім «алаверди» нашим грізним віртуальним правникам став віртуальний арешт нардепа та очільника кримськотатарського Меджлису Рефата Чубарова. Як відомо, Чубарову окупанти заборонили в'їзд до Криму аж до 2019 року. Але з нагоди арешту його в цьому сенсі «амністували»: «Мы Чубарова ждем, пусть приезжает. Ему открыт въезд на территорию российского Крыма. Органы предварительного следствия его тут ждут», — заявила «прокурорша» Криму Поклонська, віруючи в скоре прибуття Чубарова не більш ніж у добровільне відрядження до Києва Аксьонова — Константинова.

На цьому політ російської юридичної фантазії не спинився. Гучною новиною останніх днів є порушення кримінальних справ щодо організаторів та учасників так званої блокади Криму. Вже відкриті слідчі дії з приводу підриву опор електромереж на Херсонщині, здирництва грошей із водіїв на «кордоні», самовільного перешкоджання пересуванню громадян та (за словами тієї самої Поклонської) порушень законодавства «в отношении абсолютно всех». Не зрозуміло, порушення законодавства якої саме країни збирається карати білявка (враховуючи, що навіть Путін офіційно не вважає Херсонщину російською юрисдикцією)? Незалежно від її думки це й справді є порушеннями законодавства України, що відбуваються на українській території та мусили б цікавити не Поклонська, а наші органи. Чому вони не порушують цих справ? Чому на цьому тлі єдиним наглядцем за українською законністю в отому «туляйполі» починає виступати Поклонська?

Балаган на в'їзді-виїзді з Криму вже давно переріс свою первісну функцію загорожі на шляху оборудок українських «бізнесюків» з окупантами (функцію теж, власне кажучи, незаконну, доки не скасовано Закону України про вільну економічну зону «Крим»). Він перетворився на нелегальний, альтернативний державному, кордон із власними «прикордонниками» та «митниками». Його вже називають «Чонгарською Народною Республікою», котру залякані місцеві мешканці наважуються

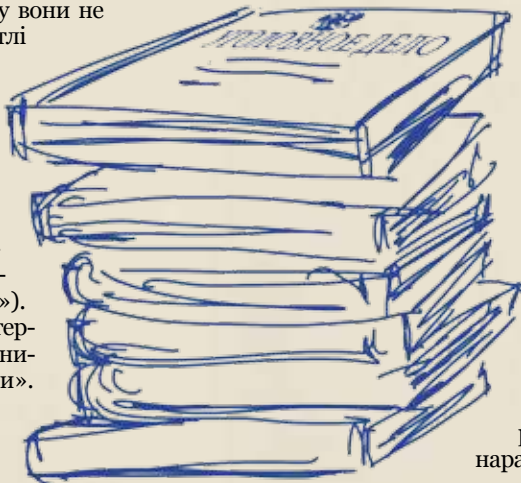
критикувати лише пошепки. Наміри місцевих виступити проти перебування озброєної юрби в них під боком були придушені погрозами, а російські агенти тим часом починають рясно засівати підготовлений ґрунт: до організації протестів уже долучився такий собі Німетуллаєв — колишній генічеський «губернатор», що втік до Криму й активно там колаборує.

Досвід інших регіонів показав, що там, де з'являються «народні республіки» та відсутній український закон, незабаром встановлюється «російська юрисдикція». Можливо, «турбота» Поклонської про дотримання законності на Херсонщині є не так пропагандистською бздурою «віртуального правосуддя», як передвісником більш зухвалих намірів Росії із «захисту прав» кримських «росіян»?..

ФСБ порушила справу й проти «командира блокади» Ленура Іслямова. Але тут мотиви зрозуміліші: він, врешті-решт, зрадив присягу російського держслужбовця, котру склав у квітні 2014 року під час «русской весни». Не викликає заперечень і закриття його московського Джаст Банку: таким мусить бути кінець усіх російських банків, що після окупації рушили працювати в санкційній зоні. «Іслямов призывает уморить крымчан голодом, лишить их воды, электричества, товаров первой необходимости и в то же время зарабатывает в Крыму деньги, чтобы набить свой карман. Это подлость и лицемерие», — коментує Аксьонов плани конфіскувати у свого колишнього заступника сімферопольську транспортну компанію, де минулого понеділка ФСБ влаштувала обшук. Знову-таки: якби ці слова сказав не Аксьонов, то в дещо подібних термінах про цю акробатичну спробу всидіти на двох стільцях варто було б заявити і з нашого, антиокупантського боку.

Для самого Іслямова, що перебуває в безпечному Києві, порушена проти нього справа теж є «віртуальною». Але вона не є такою для сотень працівників його колишніх та нинішніх кримських підприємств, що перетворилися на заручників. Того самого понеділка ФСБ влаштувала обшуки в домівках колишніх керівників його телеканалу АTR Ельзари Іслямової та Лілі Бужурової. Хто наступний у Криму заплатить за амбіції колишнього шефа вскочити на новій батьківщині «з блокади до Ради», знає лише ЧК.

Я за найсуворіший курс стосовно Криму (а насамперед Росії) як одного з важелів державної політики. Але категорично проти боязкого самоусунення держави від цього питання та передоручення стратегічного напрямку діячів, котрого Крим пам'ятає як колабораціоніста. Врешті-решт, інших наслідків «блокади», окрім репресій найуразливіших, ми тут наразі не бачили. ■

Газовий колапс «ДНР»

Станіслав Васін

Хто подумав би, що в місті, яке перебуває під протекцією найбільшого постачальника газу в Європі, місті, де більшість населення пишається своїми зв'язками з «великою Росією», можлива майже цілковита зупинка всіх котелень і що газу там заледве вистачатиме на приготування бульйону? Однак саме вона й сталася у Донецьку, Макіївці та низці прилеглих містечок, укотре принагідно показавши прагматично-меркантильне мислення прихильників «народних земель».

Газові проблеми в «ДНР» почалися ще з конфлікту «республіканської» політичної еліти з українським олігархом, власником кількох газових підприємств Сергієм Курченком, чий Донецькоблгаз і був благополучно захоплений бойовиками у зв'язку з особливим обуренням місцевого населення ще на мітингу 14 жовтня. Проблема полягала в тому, що всі платежі, зокрема й за газопостачання, у «ДНР» проходять через Центральний республіканський банк, який є, власне, фінансовою чорною діркою. Попервах, коли фінансова система окупованих територій тільки-но починала переформатовуватися під «ДНР», серед місцевих точилися дуже серйозні суперечки: а чи варто взагалі за щось платити? Ще більш заплутаною робили ситуацію барвисті розповіді про те, що люди, котрі взяли кредити в ПриватБанку, тепер мало не мільйонери, і цілком може статися протилежне, коли накопичені в «республіці» борги будуть списані з приходом української влади. І попри той факт, що більшість населення Донецька все-таки напрочуд справно оплачувала комунальні послуги, дальша доля переказаних на рахунки «центрального банку» коштів досі абсолютно незрозуміла.

Після серйозних фінансових незгод між компанією Курченка та «ДНР» обсяги надходження газу на підконтрольні бойовикам території впали в кілька разів, унаслідок чого зменшився тиск у центральних газогонках. Тут-таки було організовано вже згаданий мітинг, поданий організаторами під соусом чергового зведення «фашиствуючою хунтою» поррахунків із «нескореним» Донбасом: «Київська влада, ведучи бойові дії, не змогла поставити нас на коліна. Наші діти сиділи в підвалах, терпіли голод і холод. Якщо внаслідок бойових дій вони не змогли поставити нас на коліна, то вони зараз роблять нам холод, припиняючи нам подачу газу. Наші діти, які не загинули, тепер замерзатимуть, знову не ходитимуть до школи й садків. Курченко не має права користуватися нашим життям. Геть із Донбасу!» — слова, які можна було почути від «обуреного місцевого населення» 14 жовтня.

Прикметно, що в традиційно стовідсотково постановочному й проплаченому мітингу проти магната брали участь особи, відомі в Донецьку ще з часів функціонування тут політичної сили «Єдиний центр», усілякі акції проти якої також проводилися силами цих людей, але фінансованих тоді Партією регіонів. Зокрема, брала в них участь відома на той час Ольга Жукова, яка нині засвітилася на

сепаратистському каналі «Оплот ТВ» уже як представниця громадської організації «Жінки Донбасу». Зрештою, проти Курченка були запроваджені персональні «санкції» (як і проти українського президента, котрий тепер не має права купувати нерухомість у Донецьку), а за особистим наполяганням Захарченка було порушено кримінальну справу проти структур, що належать олігархові. Та насправді всі ці політичні декорації призвели до того, що наприкінці жовтня в обласному центрі й прилеглий до нього Макіївці зовсім припинилася подача тепла до більшості житлових будинків через зупинку макіївських і частини донецьких котелень.

Сама влада псевдореспубліки дуже стримано коментувала ситуацію, обмежуючись абстрактними формулюваннями: «Тиск у газопроводі знижено втричі порівняно з нормою. Нині робиться все, щоб упродовж доби, максимум двох, виправити ситуацію і підвищити тиск у системі, що дасть змогу вийти на штатний рівень роботи систем газопостачання».

Зрозуміло, втрачати такий чи не єдиний козир, як дешевий і практично безлімітний газ, нікому не хотілося, проте в очах місцевого населення, звичного мислити саме теплою квартирою та їжею в холодильнику, «республіка» вкотре скотилася ще ближче до абсолютного нуля: навіть у сепаратистських ЗМІ більшість учасників без цензури висловлювалися про Захарченка та його оточення.

Зауважу, що «газові війни» в «республіці» точилися на тлі різкого загострення бойової обстановки в Донецьку, коли в ніч із 24 на 25 жовтня від 02:00 до 04:00 ранку практично в усіх районах було чути потужну канонаду важкої артилерії, а також роботу стрілецької зброї. За словами Едуарда Басуріна, котрий виконує обов'язки заступника командувача корпусу «ДНР», такі дії стали відповіддю на нібито ведений із боку Дослідного, з позицій 93-ї бригади, вогонь по селищу Спартак, аеропорту Донецька та «Вольво-Центру», в результаті якого згорів приватний житловий будинок. Через кілька днів терористи продовжили обстріл українських позицій, внаслідок чого, як відомо, загинув як мінімум один борець. ■

Імена в урбаністичному інтер'єрі

Володимир Панченко

Тривалий час (принаймні протягом майже всього XIX століття) українській літературі, культурі накладався певний стандарт: «вельможні переможці» з метрополії дозволяли їй смішити публіку витівками дурника Стецька зі «Сватання на Гончарівці» Григорія Квітки-Основ'яненка або ж розчулювати глядача різними мелодраматичними історіями і не більше. Культура «хахлов» мала залишатися «низькою», плебейською, провінційною. Їй відводився хіба що «рустикальний» (сільський) простір, «високе» ж належало виключно культурі панівній, російській...

Ясна річ, так не могло тривати вічно. Живому живе, тож і слово Івана Франка, Ольги Кобилянської, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського та багатьох інших митців розривало нав'язаний «стандарт», пробиваючись до модерних естетичних вершин. Проте вже й після них, у 1920-ті, конфлікт «двох культур» залишався гострим. Недарма ж Миколі Хвильовому довелося ставити питання руба: «Європа чи Просвіта?». І закликати: «Дайош психологічну Європу!».

А Юрій Шевельов уже й у 1954 році нагадував, що *провінціалізм* є одним із трьох головних ворогів України (два інші — *Москва* та *кочубеївщина*, себто п'ята колона)...

Ці, здавалося б, давні теми аж ніяк не зійшли з порядку денного. Проблема провінціалізму не зжита, не перейдена. Прикро тільки, що не так уже й рідко вона трактується в дуже поверховому ключі: «Геть село!», «Дайош урбаністику!». І ось уже село майже щезло із сучасної української літератури, бо ж то щось «рустикальне». Знаю випадки, коли навіть Василь Стефаник, цей «селянський Бетховен», зникає з університетських (філфаківських!) курсів. А Григій Тютюнник і Євген Гуцало оголошуються «немодними». Мовляв, архаїка, старосвітська література...

І виходить, що «Бетховен» не потрібен лише з тієї причини, що він «селянський»... Хоча в мистецтві головне — *космос душі людської*, а не те, чия це душа згідно з паспортом. Головне — сила письменницького генія (таланту), його здатність «заражати» тебе, читача, глядача, слухача... Тому, читаючи Маркеса чи Фолкнера, мимоволі забуваєш, що Макондо чи Йокнапатофа — то світ «рустикальний», пам'ятаєш зате, що перед тобою неповторний *світ людей* у далекоблизькій Америці... І так само відбувається зі Стефаником Покуттям, із полтавським чи подільським селом Тютюнника й Гуцала...

Мені близькі диваки-праведники Григора Тютюнника, і я знаю: це тому, що письменник «заражає» мене своєю любов'ю і болем до них, робить їхнє життя частиною мого. І який колоритний, яскравий, різноликий цей тютюнниківський люд, що живе далеко від столиць і міст загалом! Григій Тютюнник і Євген Гуцало належали до покоління «дітей війни»,

тож і цей гіркий досвід вони залишили нам у своїх новелах і повістях. Перечитайте «Облогу» й «Климка» Тютюнника, «Бель Паризьен» і «Мертву зону» Гуцала — і ви відчуєте, побачите, якими гострими моральними й психологічними колізіями сповнене повсякдення маленьких героїв цих письменників. Григій Тютюнник писав мало, Євген Гуцало, навпаки, багато. І в нього, Гуцала, чого тільки немає: повісті «сільські» й «міські»; розкішні імпресіоністичні малюнки природи (наприклад, «Повість про осінь»); новели, сповнені пафосу закоріненого життя (ох і діставалося тоді, у 1970-ті, всім, хто поетизував корені, від дуболомною офіційною критики: які можуть бути *корені*, лаялася вона, якщо гряде злиття націй, якщо гасло часу — «Мой адрес не дом и не улица, мой адрес — Советский Союз!»). Гуцало ж натомість писав новелу «Галагін», перейнято духом протесту проти «перекотиполя», проти нищення пам'яті, основ життя...)

ПРОБЛЕМА ПРОВІНЦІАЛІЗМУ НЕ ЗЖИТА, НЕ ПЕРЕЙДЕНА. ПРИКРО ТІЛЬКИ, ЩО НЕ ТАК УЖЕ Й РІДКО ВОНА ТРАКТУЄТЬСЯ В ДУЖЕ ПОВЕРХОВОМУ КЛЮЧІ: «ГЕТЬ СЕЛО!», «ДАЙОШ УРБАНІСТИКУ!»

Він міг бути й «бешкетним», як у трилогії «Позичений чоловік», «Приватне життя феномена» та «Парад планет» (1982–1984), де за стихією сміху, гротеском вгадувалися пародійні інтонації, адресовані довколишньому абсурдові в житті та в літературі соціалістичного гатунку. Не кажу вже про закорінені у фольклор придибенції, багатющі лексичні й фразеологічні розсипи, фантастику й демонологію, мовби «висипані» Гуцалом із рукава!

А буквально наприкінці життя Євген Гуцало несподівано вибухнув історико-публіцистичним серіалом «Ментальність орди», наче передчуваючи, що ми з цією ментальністю ще зіткнемося не раз, що «орда» випробуватиме нас на міцність. Так і сталося. Новоспечені українські «ліберали» середини 1980-х дорікали Гуцалові за ксенофобію, проте час показав, що рацію мав таки він, а не вони...

Імена й історія Григора Тютюнника та Євгена Гуцала спали на думку саме зараз, оскільки у зв'язку з процесами декомунізації суспільства гостро актуалізувалося старе запитання Маяковського: «Кто более матери-истории ценен?». Спалахнули суперечки на теми топонімічності. І мають вони часом не тільки ідеологічний, а й естетичний та моральний характер. У Києві перейменовують вулиці й площі. Дуже хотілося б, щоб не було забуто й про Тютюнника та Гуцала: їхні зовсім не провінційні імена дуже доречні в урбаністичному інтер'єрі столиці. ■

Подарунок* для передплатників журналу «УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ»

6 або 12 місяців

Денис Казанський
«Чорна лихоманка»
Ця книжка про те, як насправді жив Донбас останні 20 років. Порпання в териконах, копанки, схеми збуту вугілля, протекція в органах влади, смерті звичайних робітників та надприбутки обраних осіб із верхівки

Віктор Брехуненко
«Дивна то і несказання мужність...» Козаки у Хотинській війні 1621 року
Автор висвітлює причини війни між Річчю Посполитою та Османською імперією, вплив козацьких морських походів на мілітарні й політичні плани Туреччини, участь Війська Запорозького на чолі з гетьманом Петром Сагайдачним у бойових діях під Хотином, перебіг війни на морі

Олександр Пагіря
«Карпатська Січ»: військово-формування Карпатської України
Книжка присвячена одній із малодосліджених сторінок історії України напередодні Другої світової війни – військово-формуванню Карпатської України, «Карпатській Січі»

Ярослав Тинченко
«Війська Ясновельможного Пана Гетьмана. Армія Української Держави, травень – грудень 1918 року»
Сучасні дослідники по-різному оцінюють період правління в Україні гетьмана Павла Скоропадського. Одні перелічують чимало здобутків останнього гетьманату, інші засуджують очільника держави за проросійські ухили й марнування часу

Детальну інформацію можна дістати за тел. **044-351-13-00** або **067-407-10-96** (callback), peredplata@tyzhden.ua

*Під отриманням подарунка маємо на увазі можливість придбати книжку на вибір за **1,00 грн.** грошового еквіваленту подарунків не виплачуємо й не компенсуємо
Пропозиція чинна від 1.10.2015 р. до 31.12.2015 р. Акція не діє в разі передплати у відділеннях **Укрпошти** або на сайті **portmone.com**, обмін бонусів через МТС

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами. Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень»
за індексом 99319

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 45 грн
- на 3 міс. – 135 грн
- на 6 міс. – 271 грн
- на 12 міс. – 541 грн

Телефон редакції:
044-351-13-00

ОБЕРІТЬ ЗРУЧНИЙ ДЛЯ ВАС СПОСІБ ПЕРЕДПЛАТИ:

повідомлення	отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
	ТОВ «Український тиждень»	26009000022321	35392656
	поточний рахунок отримувача		код отримувача
	назва установи банку	300023	
	ПАТ «Укрсоцбанк»		
	МФО банку		
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	вид платежу: за передплату на журнал «Український тиждень»		
	період:		
касир		сума, грн	
	платник (підпис)		

КНИГИ УКРАЇНСЬКОЮ
ТА ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ
ПОДАРУНКОВІ ВИДАННЯ
ТА АЛЬБОМИ
МАПИ, АТЛАСИ, ПУТІВНИКИ
ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА
ЧЕКАЄМО НА ВАС ЩОДНЯ З 9:00 ДО 21:00
МУЗИКА ТА КІНО
КАНЦТОВАРИ, ЛИСТІВКИ
МІСЦЯ ДЛЯ ЧИТАННЯ
ЛІТЕРАТУРНІ ЗАХОДИ
БЕЗКОШТОВНИЙ
ІНТЕРНЕТ (WI-FI)
СІМ'Я МЕРЕНЬ: WWW.BOOK-YE.COM.UA ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИН: WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

К Н И Г А Р Н Я

М. КИЇВ

вул. Лисенка, 3, тел.: (044) 235-88-54
вул. Спаська, 5, тел.: (044) 351-13-38
просп. Повітрофлотський, 33/2, тел.: (044) 275-67-42
вул. Льва Толстого, 1, тел.: (044) 383-61-49
вул. Велика Васильківська, 63, тел.: (044) 287-50-88

М. ЛЬВІВ

просп. Свободи, 7, тел.: (032) 235-73-68
вул. Галицька, 9, тел.: (032) 235-70-06

М. ХАРКІВ

вул. Сумська, 3, тел.: (057) 731-59-49

М. ДНІПРОПЕТРОВСЬК

вул. Глінки, 15, тел.: (056) 732-13-92

М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

вул. Незалежності, 31, тел.: (094) 928-31-41

М. ВІННИЦЯ

вул. Соборна, 89, тел.: (0432) 52-93-41

М. ТЕРНОПІЛЬ

вул. Валова, 7–9, тел.: (0352) 25-44-59

М. ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ

вул. Ковельська, 6, тел.: (03342) 2-19-57

М. РІВНЕ

вул. Короленка, 2, тел.: (094) 928-31-44

М. ЛУЦЬК

вул. Лесі Українки, 30, тел.: (0332) 72-43-76

www.book-ye.com.ua

І Н Т Е Р Н Е Т - М А Г А З И Н

WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP